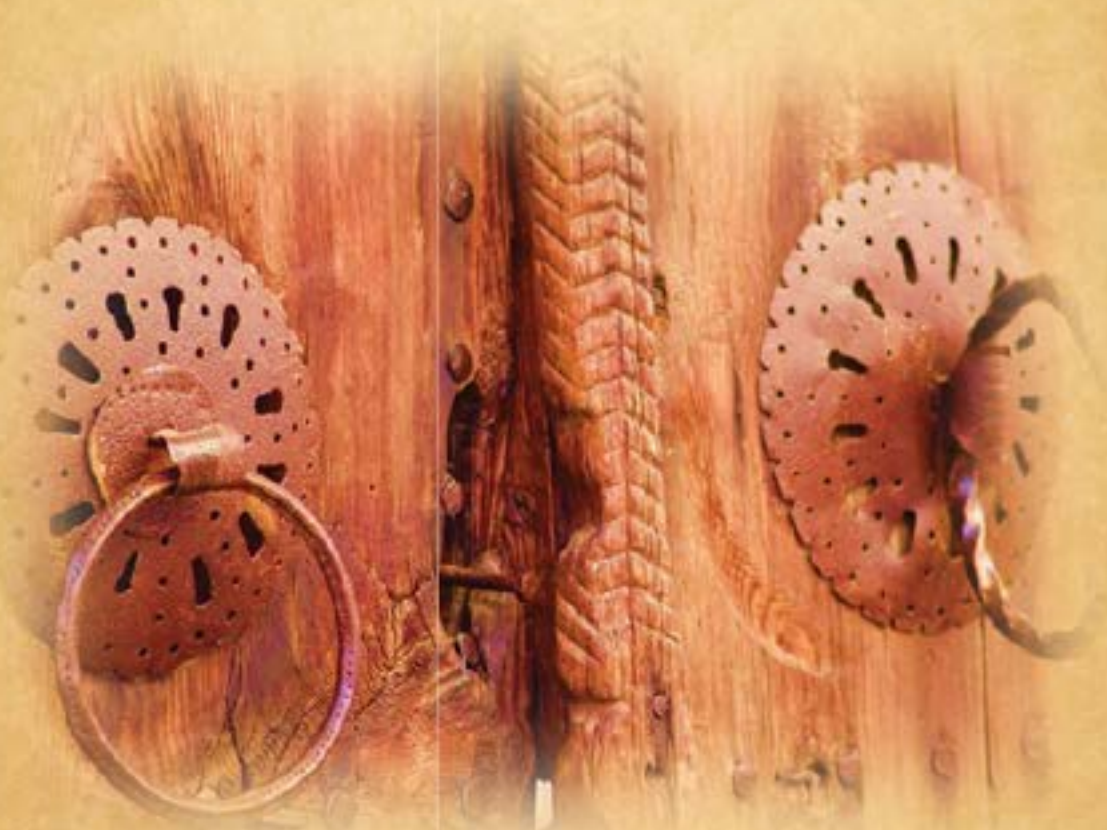

m-r Izeta Babačić-Dazdarević

d-r Redžep Škrijelj

JEZIK I KULTURA BOŠNJAKA

ZA PETI RAZRED
devetogodišnje osnovne škole

2020

Autori:

m-r Izeta Babačić-Dazdarević
d-r Redžep Škrijelj

Recenzentska komisija

1. Prof. d-r Fehim Husković, univerzitetski profesor - predsjednik
2. Lile Arsova, nastavnik - član
3. Anisa Trpčevska, nastavnik - član

Grafička priprema:

Zoran Avramovski

Štampa: Poliesterdej dooel, Skoplje

Tiraž: 91

Со решение на министерот за образование и наука бр. 26-1266/1 се продолжува важноста на одлуката за одобрување и употреба на овој учебник

Odlukom o odobravanju i upotrebi udžbenika iz predmeta Jezik i kultura Bošnjaka za peti razred devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja br. 22-47/1 od 13.01.2016. godine donesenom od Nacionalne komisije za udžbenike

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.016:811.163.4(497.6)(075.2)

BABAČIĆ-Dazdarević, Izeta

Jezik i kultura Bošnjaka za peti razred devetogodišnje osnovne škole / Izeta Babačić-Dazdarević, Redžep Škrijelj. - Skoplje : Ministarstvo obrazovanja i nauke Republike Sjeverne Makedonije, 2020. - 129 стр. : илустр. ; 30 см

ISBN 978-608-226-833-0

1. Škrijelj, Redžep [автор]

COBISS.MK-ID 51642629

PREDGOVOR

Dragi učenici,

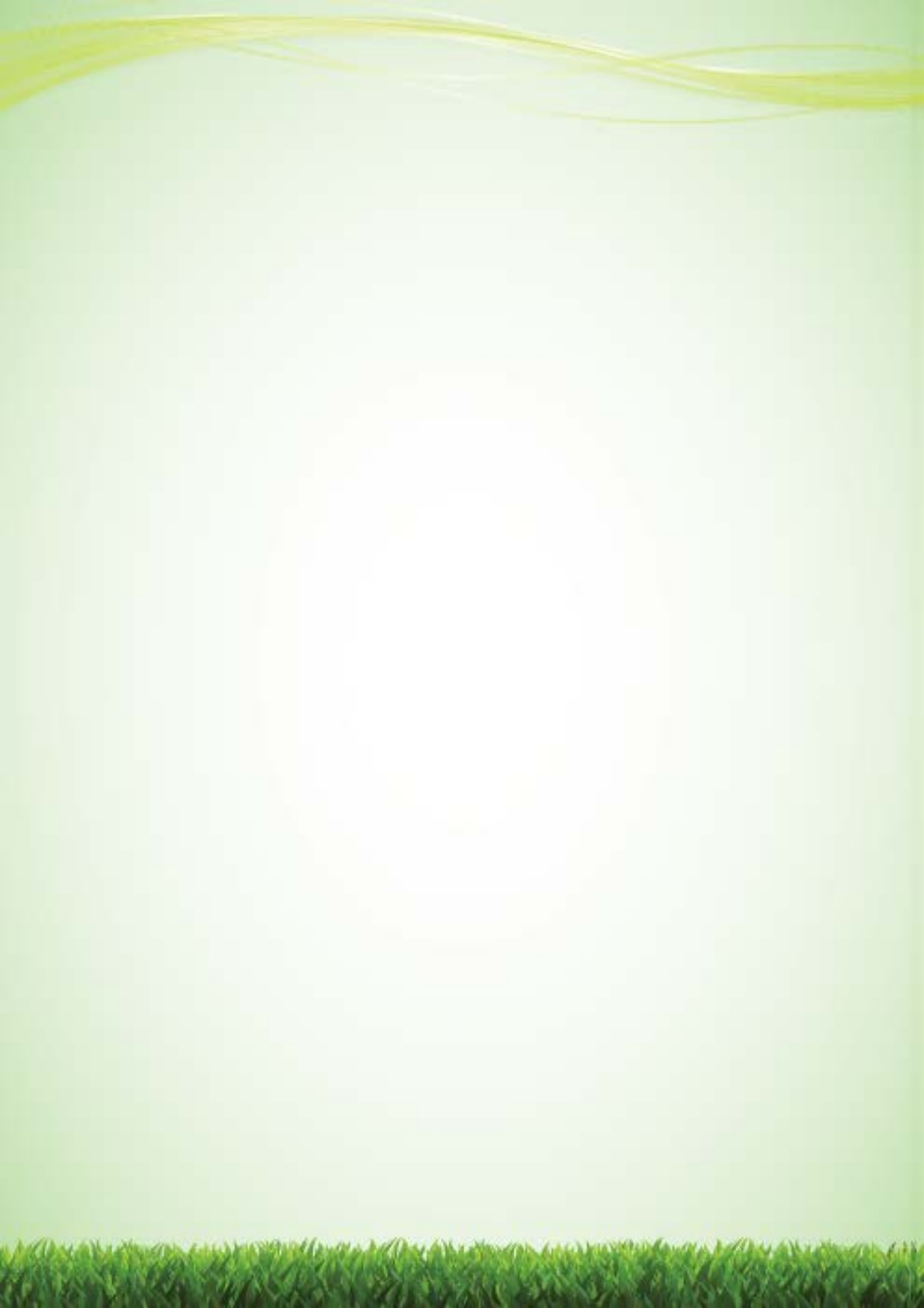
Na naše veliko zadovoljstvo, ponovo se družimo i ove školske godine. Udžbenik za izborni predmet *Jezik i kultura Bošnjaka* za V razred devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja, sadrži materijal koji će vam omogućiti proširivanje dosadašnjeg znanja i sticanje novog.

Udžbenik je bogat sadržinama iz umjetničke i narodne bošnjačke književnosti i književnosti drugih naroda; jezika i kulture Bošnjaka. Kroz sva područja, protkani su sadržaji koje trebate proširiti i usavršavati iz područja pisanog i usmenog izražavanja. Sve nastavne jedinice sadrže analizu, objašnjenje nejasnih riječi, nove književne pojmove, kreativni rad i zadatke koji će vam pomoći da se izražavate i usmeno i pisano, kako bi bili sigurniji koliko ste savladali gradivo. Svakako, ostavljena je mogućnost sa svojim nastavnicima i kreativnim tehnikama učenja da učinite nastavu interesantniju i zabavniju.

Cilj je da kvalitetnom nastavom dobijete znanja o književnom bosanskom jeziku, biserima bošnjačke književnosti i kulturi Bošnjaka. Tako bogatite i sebe jer poznavajući i poštujući svoj narod, poštujuete i sve ostale narode i kulture koje su različitiye od vaše. Na to ćete posvjjetiti pažnju u obradi nastavnih sadržina koje traže od vas da usporedite svoju kulturu sa drugim kulturama i otkrijete sami koliko smo bliski i imamo iste potrebe za poštovanje, priznanje, uspješan i srećan život. To je vama omogućeno u makedonskom obrazovnom sistemu. Dalje je na vas obaveza da stečeno znanje što kvalitetnije prezentujete u javnim manifestacijama i nastupima i predstavite svoj narod i kulturu u najboljem svjetlu.

Želimo vam puno uspjeha u radu,

Autori

SADRŽAJ

Predgovor	3
OVA RIJEČ KOJU KNJIGA SKRIVA, NEK' VAM NAJLJEPŠU MISAO OTKRIVA	7
Ešref Berbić, <i>Kako je otišlo ljeto</i>	9
Sait Orahovac, <i>Jesenji pastel</i>	11
Abdulah Sidran, <i>Vidi ovog glupog razgovora</i>	13
Fikreta Kenanović-Salihović, <i>Bosanać se svojom Bosnom kiti</i>	16
Волче Наумчевски, <i>Сончевина</i>	17
Edhem Mulabdić, <i>Bajram</i>	20
Avdo Karabegović-Hasanbegov, <i>Proljeće</i>	24
Japanska narodna priča, <i>Ko je na svijetu najjači</i>	25
Šukrija Pandžo, <i>Dvije pahuljice</i>	28
Fejzi Bojku, <i>Nezasluženi poklon</i>	29
Luis Kerol, <i>Alisa u zemlji čuda</i>	32
Ali Akbaš, <i>Škola u polju</i>	36
Desanka Maksimović, <i>Bajka o labudu</i>	38
Nasiha Kapidžić-Hadžić, <i>Vezeni most</i>	41
Ismet Bekrić, <i>Otac sa kišobranom</i>	42
Muhidin Šarić, <i>Bilo bi lijepo imati kuću</i>	44
Refik Ličina, <i>Leptiri</i>	47
Džemaludin Latić, <i>Srebrna česma</i>	49
Grigor Vitez, <i>Plava boja snijega</i>	51
Elifa Kriještorac, <i>Dimije</i>	54
Čamil Sijarić, <i>Koza</i>	55
Skender Kulenović, <i>Šarenka</i>	60
Maruf Fetahović, <i>Jabuka Pazarka</i>	62
MUDROST STARA, NOVA ZNANJA STVARA	65
Narodna književnost	67
Narodna priča, <i>Dijete sa devet čiraka</i>	67
Narodna priča, <i>Bošnjak i car</i>	69
Narodna priča, <i>Titiz i Džomet</i>	71
Epska narodna pjesma, <i>Ni zorice ni bijela danka</i>	74
Lirska narodna pjesma, <i>Sestre bez brata</i>	76
Narodna basna, <i>Čavka i tuđe perje</i>	77
Narodna anegdota, <i>Mlađa mati od sina</i>	78
Narodna anegdota, <i>Da se vidi šta ja s njim trpim</i>	78
Narodne izreke i poslovice	78

ČITAM, PIŠEM, MUČIM SE, SEZAME ZNANJA OTVORI SE!	79
Bosanski jezik	81
Književni-standardni i zavičajni jezik	81
Samoglasnici i suglasnici	83
Imenice - konkretne i apstraktne	84
Brojevi - prosti i redni	86
Pridjevi - opisni, prisvojni i gradivni	88
Zamjenice - lične i prisvojne	90
Glagoli - prošlo, sadašnje i buduće vrijeme	92
Prosta rečenica	94
Pravilan izgovor i pisanje slova Č, Ć, DŽ, Đ	96
Pravilno pisanje glasovnih skupova - IJE/JE	98
Veliko i malo slovo kod pridjeva izvedenih od vlastitih imena	99
Pravopisni znaci	100
NAŠA AVLIJA STARA, KAPIJE ZNANJU NE ZATVARA	103
Muzičko stvaralaštvo	105
Narodne pjesme	105
Narodni instrumenti	108
Narodni običaji	108
Narodna kola	109
Narodne nošnje	110
Stari zanati	111
LEKTIRNI KUTAK	113

OVA RIJEČ KOJU KNJIGA
SKRIVA, NEK VAM
NAJLJEPŠU MISAO OTKRIVA

Selam i zdravo, dragi moji jarani i jaranice! Ja sam vaša Dina. Sada smo peti razred i porasli smo. Nadam se da niste zaboravili gradivo iz prošle godine. Ponovo ćemo se družiti, učiti i zabavljati. I da ne zaboravim na Aldina. Aldineeeee!

Selam Dino! Hvala bogu sjetila si se na mene. Mislio sam da po običaju nećeš stati. Ali, hvala ti. Evo i mene društvo staro. Radujem se što smo opet zajedno jer i mi zajedno sa vama učimo. Jedva smo čekali sa Dinom da se opet družimo. Sa srećom i vama i nama!

Razmislite!

Koje je vaše omiljeno godišnje doba?

Zbog čega?

Koje promjene nastaju u jesen?

KAKO JE OTIŠLO LJETO

Najprije je jutro počelo stizati kasno. Rosa je dugo blistala na travi. Zelena polja kukuruza brzo su dobijala sivu boju. A kad šume počеше rumenjeti i žutjeti, gađci zagrajaše na sav glas u šipražju:

- Odlazi ljeto! Odlazi ljeto!

- E baš ne odlazim! - odvrati im ljeto. - Niste valjda poželjeli da što prije odem?

- Ni govora! Ni govora! - začavrljaše gađci. - Najbolje bi bilo da zauvijek ostaneš. Ali...

Protjeklo je zatim još mnogo dana, jutro je kasnije stizalo, rosa sve duže blistala na travi poslije izlaska sunca, posivjela uveliko kukuruzna polja, šume dobro porumenjele... Gađci lete u velikom jatuu pod samim suncem i čavrljaju na sav glas:

- Odlazi ljeto! Odlazi ljeto!

Porumenjele su, pozlatile se sve šume i šumarci, noći postale zvjezdane i hladne, ocvjetaše i uvenuše i posljednji makovi u livadama uvenuše, dobri kukuruzi, samo se još bundeve u njima zlate, a gađci opet lete pod samim suncem u velikom jatuu nad kukuruzištima i čavrljaju na sav glas: - Odlazi ljeto! Odlazi ljeto! - Sad zaista odlazim! - kaže ljeto. - Neka vam je sretna još jedna zlatna i rumena jesen!

- Sretan put! Sretan put! - dovikuju gađci.

Ljeto ih više nije čulo. Uveliko je odmicalo prema plavim prostranstvima osunčanim srebrnom stazom.

Ešref Berbić

Razgovor o tekstu

Koje su promjene nastale u prirodi?

Ko je najavio odlazak ljeta?

Da li se ljeto pobunilo?

Da li promjene u prirodi nastaju odjednom ili postepeno?

Po kojim riječima otkrivete da su gađci prijateljski naklonjeni ljeto?

Pozdravom ljeto ne najavljuje konačni kraj? Šta to znači? Pročitajte taj dio.

Da li ste i vi razmišljali o ponavljanju promjena u prirodi i smjeni godišnjih doba?

Kojem godišnjem dobu se najviše radujete?

Književni pojmovi

U rečenicama su korišćene riječi kojim se opisuju osobine. Sjećate se, te riječi zovemo pridjeve. U tekstu su dati slikoviti opisi puni pridjeva, odnosno epiteta. U književnom jeziku epiteta su stilska figura kojom opisuju osobine: *lijepo dijete, srebrni snjegovi, zlatne jeseni*.

Kreativni rad

U tekstu su korišćeni epiteta: *zelena polja, siva boja...* Vaš zadatak je da ih pronađete i prepisete, a onda dodate još sličnih epiteta. Na primjer:

Razmislite!

Koje su boje jeseni?
Sjetite se na neki prijatan događaj ili praznik koji nas očekuje u jesen?
Pripremate li se za to?

JESENJI PASTEL

Na rame mi pade list,
Pade bakreno žut.
I lišćem zasut je sav,
Zasut uzani put.

Jesen je sjela na hrast,
Sjela i trese grane.
I magla plovi i klizi,
Plovi niz rječne strane.

Šta li će jesen, šta,
Dok ovaj pastel tka,
Šta će mi na dar dati?

Hoće li mraz i kraj
Ili će bakra sjaj
Na cesti mojoj sjati?

Sait Orahovac

bakrena boja - crveno narandžasta
pastel - svježije boje krede u prahu
cesta - put

Razgovor o tekstu
Kakve je boje list?
Gdje je jesen sjela? Šta to znači?
Kakve su boje u jesenjem ćilimu od pastela?
Kakav dar se očekuje od nje?
Pročitajte zadnju strofu. Šta vi mislite, koji je odgovor?

Književni pojmovi

Glavni motiv (pojedivosti koje su pjesniku bile podsticaj da napiše svoje djelo) ove pjesme je jesen. Pjesnik je opisuje sa nekoliko pjesničkih slika. Ono što vidimo dok čitamo su vizuelni elementi pjesme, a ono što čujemo, odnosno opisi zvukova, dok čitamo, su auditivni elementi. Ovim elementima pjesma postaje živa.

Kreativni rad

Odredite koliko pjesničkih slika ima ova pjesma. To će vam pomoći da napišete sastav o jeseni: *Došla jesen u mom kraju*. Koristite i vizuelne i auditivne elemente, šta vidite i čujete. Trudite se da u opisu koristite što više epiteta.

Prethodno, tehnikom kvadrant možete analizirati pjesmu:

NACRTAJ SLIKU IZ TEKSTA	NABROJ TVOJA OSJEĆANJA
NAPIŠITE ZVUKE IZ TEKSTA	POVEŽITE SA SVOJIM ŽIVOTOM

Razmislite!

Radujete li se početku školske godine?
Da li ste imali možda konflikt sa nekim drugom?
Kako ste riješili taj konflikt?

VIDI OVOG GLUPOG RAZGOVORA

Došao ja iz škole, a na oku modrica!
Pita tata otkud mi to, a ja vrdam li vrdam:
te ovo, te ono, te ovako, te onako,
a neću da kažem: tako i tako.

Veli tata:

- A ima li u njega ikakve modrice?
 - Nema.
 - E, to ti ne valja. Moraš biti energičniji.
 - Šta znači energičniji?
 - Mislim odlučniji. Da brzo, to jest oštro reaguje. Ama ti si blentav. Munjevito. S neba pa u rebra.
 - Šta znači sa neba pa u rebra?
 - Štvarno si naivan. Vazda ćeš primati batine.
 - Šta znači naivan?
 - Budala. Blentav. Svako te može nasamariti.
 - Šta znači nasamariti?
 - To znači, na magarca staviti samar, magarče!
 - A šta je to samar?
 - Šuti plačko. Samar ti je drveno sedlo. A ti si magarac sa modricom ispod oka.
 - Ali on je iz trećeg razreda.
 - Pa šta? Ako je stariji i jači od tebe - moraš ići na blef.
 - A šta je to blef?
 - To ti je trik. Prevara. Moraš nešto izvesti da on misli da si ti jači. Okreneš se, na primjer, okolo - pa zvizneš iz sve snage. Onda on pomisli da ti negdje imaš tvojih jačih drugova, pa se prepadne. To ti je blef.
 - A ako se ne prepadne? Šta ću onda?
 - Onda, tikvane, daš vjetra petama!
 - Šta znači: daš vjetra petama?
 - Kidanac, kidanac, zevzeče. Jesi li shvatio o čemu govorim?
 - Jesam, sve sam shvatio, tata.
- E, onda se lijepo umij, operi ruke i sjedi da ručaš. Tako i jest.

Abdulah Sidran

Razgovor o tekst

Šta se desilo dječaku?

Šta ga je otac prvo pitao?

Kako ga je otac nazivao? Pronađite te riječi.

Kako ga je otac savjetovao?

Da li ga je dječak razumio? Zašto?

Šta je otac na kraju rekao?

Da li ste i vi imali ovakvo iskustvo? Kako su vas roditelji savjetovali?

Da li ste to primjenili?

Kako ste prošli?

Književni pojmovi

U tekstu se spominju mnoge riječi koje se koriste u svakodnevnoj komunikaciji. Vi ste se nasmijali na mnoge riječi. Sve te riječi koje pripadaju jednom jeziku, u ovom tekstu bosanskom, zovemo LEKSIKA. Po riječima u tekstu možemo zaključiti da je naš jezik veoma bogat. Sve riječi napisane i sa objašnjenjem značenja, skupljaju se u jednu knjigu koja se zove RJEČNIK.

Tekst je napisan šaljivim tonom, ali, ovaj događaj nam ukazuje da se i u školi može desiti i fizička povreda radi konflikta između djece. To je već fizičko nasilje koje moramo zajedno pobjediti. Ako ste u situaciji da ste maltretirani fizički i da ne smijete to „cinkariti“ - tužakati, a nasilje se ponavlja, onda vi niste tužibaba nego morate prijaviti nasilje. Prvo, razrednoj nastavnici, roditeljima, a onda će škola kao ustanova preduzeti mjere za zaštitu.

Ako ste vi taj koji maltretira, razmislite da li to vama koristi, koji ste uspjeh s tim postigli i šta će vam nepotrebne kazne i sankcije od škole. Jednostavno shvatite da svaki vaš drug i drugarica ima pravo na slobodu i kretanje, ima dovoljno prostora za sve u školi, a ako vas neko baš nervira onda ne morate biti u njegovoj blizini. Primjenite ovo, nije teško!

Kreativni rad

Prepišite riječi iz teksta koje su vam bile posebno upečatljive i ako znate, napišite još neku riječ koja ima isto značenje.

PRIPOVIJEDANJE O DOŽIVLJAJU - To znači da pišete o događaju u kojem ste vi bili direktni učesnici. Pisanje redoslijeda događaja u sastavu čine sadržinu odnosno fabulu. Svaki sastav ima fabulu i to treba biti cjelina od dijelova i elemenata. Isto kao jedan objekat ili aparat koji funkcioniše samo ako ima sve dijelove. Tako i sastav mora imati: uvod, razradu i zaključak.

1. Uvod - u uvodu nagoveštavamo o čemu ćemo pisati ili napisati samo jedan detalj od teme.

2. Razrada - je centralni dio sastava i najduži jer u ovom dijelu pišemo konkretno o doživljaju, kako se desio, ko su učesnici, šta se to dešavalo i kako se završilo. Razrada može imati nekoliko pasusa koje započinjemo kada pišemo dijelove samog događaja.

3. Zaključak - kraj pisanja ne mora biti duži jer u dvije ili tri rečenice pišemo o našem mišljenju o tome šta se desilo, osjećaje u vezi doživljenog ili poruka čitaocima kojom iznosimo ličnu pouku. Važno je da kraj kompletira sastav u jednu cjelinu.

Evo jednog učeničkog rada koji vam može pomoći:

MOJ LJETNI RASPUST

Došao je letnji raspust. Sa mamom sam otputovala na more. Bilo nam je lijepo pa smo odlučile ostati do početka škole.

Na plaži sam prepoznala mnoge prijateljice od prošle godine. S njima sam podijelila radost odmora.

Plaža je bila divna, puno sitnog i bijelog pijeska. Penjale smo se sa drugaricama po velikom morskome kamenju, ronile, plivale i zabavljale se. Kupala sam se i igrala.

Uveče smo šetale zajedno i išle na sladoled. Poslastičara se zvala *Plavi Jadran*.

Na povratku kući zaključila sam da je ljeto najljepše godišnje doba.

Razmislite!

Da li znaš koja je tvoja matična država?
Koji je tvoj maternji jezik?

BOSANAC SE SVOJOM BOSNOM KITI

Bosanac se svojom Bosnom kiti
bez Bosanca, šta bi Bosna bila,
kud god ide u srcu je nosi,
o njoj sanja, Bosnom se ponosi.

Na kraju svijeta da Bosanca sretnoš
poznat ćeš ga i da se ne kaže,
za Bosnom mu oči pune tuge
kroz daljine one Bosnu traže.

U Bosanca široka je duša,
a nježnosti pune su mu grudi,
ali Bosnu kad mu neko dirne
tada zmaja u njemu probudi.

Fikreta Kenović-Salihović

Razgovor o tekstu

Kako ste razumjeli naslov pjesme?
Kakva osjećanja gaji Bosanac i kada nije u svojoj domovini?
Zašto je tužan kada nije u svojoj zemlji?
Po čemu se poznaje Bosanac koji ne živi u Bosnu?
Kakav je taj nježni Bosanac kada mu neko povrijedi Bosnu?
Da li ste razumjeli pjesmu?
Volite li i vi svoju zemlju?
Kako pokazujete svoju ljubav prema domovini?

Književni pojmovi

Pjesma sadrži mnogo jaka osjećanja ljubavi i privrženosti svojoj državi. Pjesme u kojima se pjeva o narodu, historijskim događajima, jeziku ili ljepote domovine, zovu se lirske rodoljubne pjesme.

СОНЧЕВИНА

Колку бисери низ Вардар се ронат,
белини чисти ко детски солзи,
со илјада лета,
со векови звонат.
На мајчин јазик,
македонски, горски,
колку приказни ти, Вардару носиш.
Низ твоите води, вечерници лирски,
игриви песни,
до Егеј ги водиш.
Во нежни струни
шарпланински свирки
послани песни славеи ги леат.
Афион, памук, цвеќиња в бои,
јагниња, божур,
сончевина белее.
Колку си лична,
татковино моја!
Колку бисери низ Вардар се ронат!
Белини чисти ко детски солзи,
со илјада лета,
со векови звонат,
на мајчин јазик.
Македонски, горски.

Волче Наумчевски

SUNČEVINA

Koliko se bisera niz Vardar mrve,
bjeline čiste ko dječije suze,
hiljadu ljeta,
vjekovima zvone.
Maternjim jezikom,
makedonskim, šumnim,
koliko priča ti, Vardaru носиš.
Kroz tvoje noćne, vode lirske,
razigrane pjesme,
do Egeja vodiš.
U nježnim strunama
šarplaninskih svirki,
prostrte pjesme slavuji liju.
Afion, pamuk, cvijeće u boji,
jagnjad, božur,
sunčevina bijeli.
Koliko si lijepa,
domovino moja!
Koliko se bisera niz Vardar mrve,
bjeline čiste ko dječije suze,
hiljadu ljeta,
vjekovima zvone
maternjim jezikom.
Makedonskim, šumnim.

Prepjev: Izeta Babačić

Kreativni rad

Pročitajte ovu lirsku rodoljubnu pjesmu. Ona takođe sadrži jaka osjećanja ljubavi i ponosa za svoju domovinu. U pjesmi se spominje Egej odnosno Egejsko more koje se nalazi u Grčkoj. Republika Sjeverna Makedonija i makedonski narod, imali su tešku historiju što dokazuje podatak da mnogi Makedonci žive van Sjeverne Makedonije na svim stranama svijeta. Isto tako, veoma tešku historiju imali su i Bošnjaci. Oni isto tako žive u velikom broju van Bosne i Hercegovine kao matične države i Sandžaka kao teritorija koja na geografskoj karti nije dio Bosne nego Srbije i Crne Gore, ali je historijskim nasljeđem nekada, a sada kulturnim nasljeđem dio nje.

Istražujte historiju ovih država i uporedite ih. Pronađite sličnosti i razlike. One su vam podjednako važne, jer jedna vam je matična država, a druga domovina gdje vam je dom i gdje ste vi rođeni. Napravite historijski kutak u vašoj školi kako bi i ostali sa-znali više o historiji i kulturi Bošnjaka.

PISANJE ČESTITKE I POZIVNICE

Razmislite!

- Kada ste posljedni put primili čestitku?
- Da li se obradujete kada primite čestitku?
- Da li vi pišete čestitke i pozivnice?
- Kojim povodom ste pisali čestitku ili pozivnicu?

Čestitke i pozivnice su pisani tekstovi kojima se obraćamo određenoj osobi sa nekim, obično, svečanim i lijepim razlogom ili događajem (rođendani, vjerski i drugi praznici, polasci u školu, uspjesi u školu i na takmičenjima). Pisanje čestitke i pozivnice, pokazuje našu kulturu i pismenost, a isto tako i kreativnost i maštovitost.

Pišu se u nekoliko oblika: usmeno (uživo i telefonom) i pisano (napisane rukom, štampane, elektronskom poštom i SMS porukom)

Tekst čestitke obavezno mora imati sljedeće elemente:

- U desnom gornjem uglu napisati datum;
- Obraćanje primaocu, kome se obraćamo (Draga Anesa, Poštovana nastavnice);
- Tekst kojim čestitamo (Čestitam ti 11. rođendan);
- Ila kraju potpis.

Pisanje pozivnice je tekst kojim se poziva na obilježavanje nekog važnog datuma, priredbu, proslavu. Pozivnica može biti lična (proslava rođendana) i službena (školska priredba). Pozivnica može biti ispraćena i e-mailom odnosno elektronskom poštom. Poruka sadrži:

- ime primaoca;
- ime pošaljitelja;
- obratiti se formalno (Poštovani efendija/gospodine...) i neformalno (Selam/Zdravo Edine);
- poruka je kratka, učtiva;
- paziti na slanje emotikona - kompjuterskih sličica za osjećaje.

Kreativni rad

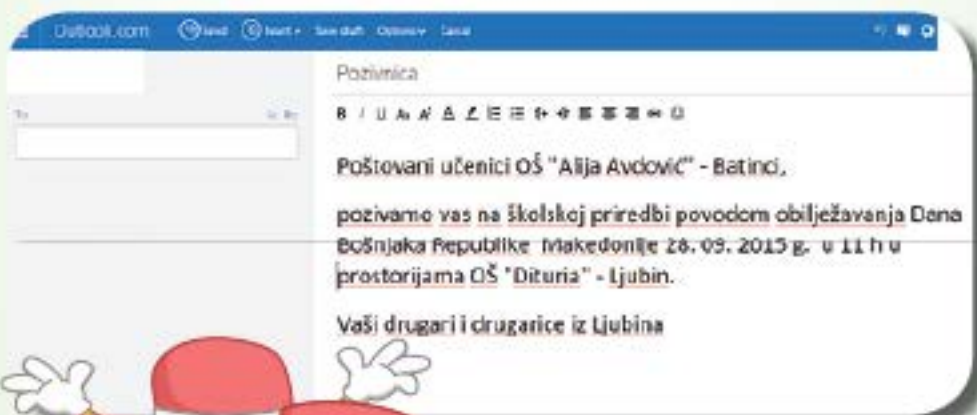
Napišite i vi sa nekim povodom čestitku ili pozivnicu. U elektronskoj formi imate mogućnost i na aplikacije za pisanje čestitki. Ako ne, koristite vašu maštu i kreativnost i estetski ih uredite.

13. 12. 2015 g.

Draga Anesa,

Čestitam ti 17. rođendan i želim ti puno petica, zdravlja i sreće u tvom životu.

Tvoj najbolji brat Jasmin!

Razmislite!

Kako ste obilježili zadnji Bajram?

Kakve ste bajramluke dobili?

Jeste li pisali čestitke za Bajram?

BAJRAM

Gluho doba. U dolinici gdje su se stisnule varoške kućice, bila je gusta tama, pa bi rekao gledajući ozgor s vite Hridine da tu u mračnoj jami nema ni živa stvora. Ali zađi samo kroz tu gustu noć, između onih starih kuća što im šiljke samo prema nebu vidiš, osluhuješ, čuješ kretanje, po koju riječ, žamor, škripi vrata. Sve je budno. Noć ti sad nije tako nijema, tama nije više tako gusta, to gluho doba ispunja neki tajanstveni čar - za koji čas sviće Bajram. U svakoj kući vidiš slabo svijetlo, sve ustalo, sprema se da u novu ruhu izađe na Bajram da se u čistu odijelu klanja namaz.

Još od zore ni znaka, a na vitoj se munari začuje mujezinov tanahni glas, zauči salavat u to se doba prenula i mlada žena u svojoj skromnoj sobici gdje još nije bilo svjetla. Prenuo je mujezinov glas. Prva joj misao bijaše Bajram, no odmah za tom ona tuga s kojom je provela na stotine noći. Svak' se raduje, svak' se gizda, žena sprema muža, mati sina, sestra brata, a ona... Ah, gdje je njezin vojno u askeru, daleko u svijet, zanio kosti svoje, a more biti da je dosad i u zemlji... I ona pokri lice rukama, onako poplaka, kako je svaku noć s plačem legla i ustala.

Na jedanput skoči, upali svjetlo i baci se do svog sinčića koji je slatko spavao. Maliću bilo tek šest godina, jedno dijete ko' jabučica.

- Arife, sine moj - poče ga buditi. - Ustani, eno salavat, Bajram! Ustani! Malić progleda. Protrlja oči, a kad razabra riječi majčine, veseo skoči.

- Zar Bajram, mati? - u čudu će ono, pa poleće k prozoru. Ali napolju još tama.

- Eno, čuješ salavat! - veli mu ona - Hajde, umij se, pa će ti mati lijepo obući nove haljine, pa ćeš onda u džamiju.

Mali bio veseo, nije znao šta će prije. A mati doskora izvadila čitav svežanj haljina, umila ga i počela oblačiti: nova i čista rubenina, pa onda nove čakširice, pa onda čamaladža, anterija, čohali fermen, pas, fesić medžidija pa čarapice i nove firale, a sve novo, sve kroja ko za velikoga.

Mali se za sve posmjehivao gledajući to novo odijelo, pa bi istom ubrzao:

Je'l de, mati, da su moje čakšire bolje neg' u Muhameda Devlet-hanimina.

Uh, tvoje su najbolje! - odvrćala ona, a glas joj drhtao. Sirota zaklonila lice od svjetla da joj Malić ne vidi suza. Oblačila ga, sobom mu sapela i najmanju kopčicu, a kad ga sasvim opremi i on ustade, pred njom bijaše prava slika njezinog dragog, neprežaljenog muža.

Salavat se na munari svršio i začuo sabah, napolju je svitalo. Mati se zagledala u sina, zagrlila ga i pokapala suzama.

- Dušo moja! - veli ona. - Što ćemo u džamiji zaiskati od Boga? - tako ga je običavala napućivati. Mali se zamislio.

- Da nam Bog da zdravlja i dug život - veli on - pa onda... Što ono još, mati? Onog svijeta džennet, sine moj!

- Ja, onog svijeta džennet i... Ništa više, je l' de mati?

- Zaboravio si nešto! - jedva žena izmuca zagrlivši dijete.

- Mali se opet zamislio.

- Ha - uskliknu on - i da nam babo dođe.

- Jest, jest, dušo moja! - dočeka ona plačući, a u sebi dodade: Ako bude...

Sad je mali opazio majčine suze pa se nekako snuždio. Ali nije mu se dalo da to bajramsko veselje, pa radost za nove haljine, pomuti kakvom tugom i s toga nekako dirljivo zapita majku:

- Ma što plačeš, mati.

- Ali ne plačem, dušo moja - ona će usiljeno - već mi je drago što si mi tako valjan i pametan! Opet ga zagrlila.

Dokora i ona baci feredžu na se i povede Malića do kapije da ga uputi u džamiju. Iza avlijskih vrata virila na sokak, kud su ljudi prolazili. Svaki čas škripale tufa nove firale il' cipele, šušnjave nove haljine, širio se do njih miris miška kojim su ljudi namazali nove haljine, a hladnim jutarnjim zrakom bruji „glas tekbara“, što su ga prolaznici tiho učili. Mladoj ženi grudi da puknu od neke tuge. Sjetila se kad bi prije četiri godine ovako na Bajram ispratila svog Mehagu u džamiju, a u njegov novo odijelo, bio je vazda najpristaliji.

Najedan put ga dušmani uzeše u asker, otjeraše na vojsku, a ona osta sirota sa svojim sinčićem. Što je od onog dana suza prolila, a svaki dan na svakom namazu od Boga istkala da joj se povрати njen dragi Mehaga.

Pa joj sad žao na cio svijet.

S prva došlo dva tri puta pismo od njegov s Drine, iz Hercegovine, a kako rekoše da je otišao nekud čak za Stambol, od tada nikakva glasa za njega. I komšije, dok su imali pouzdani glasova, dođu i ovesele je svaki čas, a sad, kan da i oni vide da se nema ničemu dobro nadati za svog muža. Plakala, grtila Malića, jedinu uspomenu svojih sretnih dana, a ono se otimalo, htjelo u džamiju. I ona ga na poslijetku pusti: on se umiješa u prolaznike, ode u džamiju onako skromno i pobožno ko odrasto čovjek. Njene oči ostale uprte za njim.

U Devlet-hanuminu kuću, koja je uprav naprama haremu džamijskog, sleglo se silno ženskinje da vidi gizdavi svijet kad se iz džamije razide. Bajram je i ženskinje gizdavo, a sve veselo, samo Mehaginica tužna, žalosna. Došla u taj veseli svijet da vidi svog sinčića, kad joj iz džamije izade. Žene je tješile i razgovarale, a ona plakala. Iz džamije se čuli dirljivi glasovi i dokora poče dova, a stotine i stotine grla zabrujalo haremom: Amin! Amin! Sad osu svijet iz džamije.

Harem pun, sve novo, gizdavo, tiska, oni silni prosjaci cvilili: „Udijeli siromahu sadaku porad svog zdravlja, porad onog svijeta!“

Dugo je trajalo dok se taj silni, šaroliki svijet istiskao iz harema, a svak se laćao džepova i baca pare ubogima što su cvileli kraj njihovih nogu.

Na kraju, baš među starcima, išao Arif, uzevši se pod rukom s Muhamedom Devlet-hanuminim.

Bila oba vršnjaci, baš na samom izlazu jedan starac sagnuo se i pomilovao oba dječaka, a objema majkama srce zaigralo od radosti.

Na ovaj sveti dan sve se sjeća preminulih svojih, pa sad sve ovo gizdavo mnoštvo krenulo na mezarluke, da tu, na kaburu svojih starih, prouče što za duše njihove.

U toj je svjetini išao i mali Arif, i on će poput drugih onamo, makar da ne zna za kabur nikoga svog. A kad se ljudi počeli vraćati kućama svojim, i on je veselo potrčao majci svojoj. Umoran, već šćaše uprav da ukorači u svoju avliju, kad se kod njega stvori stranac, čovjek u tuđu odijelu.

Mali se poplašio, pa se požurio u avliju, ali stranac za njim. No začudo bilo malom kako ga taj tuđi čovjek gleda nekako umiljato i smiješi se na njega. A kad ga još i po imenu dozvao, ono stalo.

- Je l' tebi ime Arif - upita ga stranac.

Mali kimnu glavom, metnuvši prstić u usta, a čudnovato promatrao stranca.

- Čiji si ti?

- Materin! - odazva se on sad. Čovjek je bio do suza dirnut od ovog dječijeg odgovora.

Gledao ga čas-dva, a suze mu navrle na oči. Srce mu igralo od nekog uzbuđenja, posle četiri godine vraća se iz dalekog svijeta, susreće se, eto, sa sinom svojim, a prepoznati se ne mogu. Kakve su misli obuzele dušu njegovu.

Priđe djetetu, zagrlji ga i suzama pokapa. Tako ga je u zagrljaju ponio preko avlije. A kad se vrata kućna otvoriše i sirota žena smotri sina svog u zagrljaju svog dragog vojina, srce da joj pukne od časovita uzbuđenja. Nije u prvi mah vjerovala svojim očima, gledala ga k'o izvan sebe. A kad joj se muž javi drhtava glasa, ona suznih očiju poleti prema njima.

- Sine moj - zagrlji ona dijete. - Vidš, evo tvog babel!

Tu, na pragu kućnom zahvališe Bogu na tolikoj sreći.

Tog je dana išao komšiji, svoj svome na Bajram.

I Mehagi su dolazile komšije i svojta, a njegovoj kući tog dana bijaše dvostruk Bajram.

Edhem Mulabdić

gizdati - dotjerivati, kititi

zaiskati - potražiti

mošus - miris

čakšire - pantalone

čohali fermen - jelek od vunenog materijala

anterija - dugi jelek

pas - pojas

firale - obuća

Razgovor o tekstu

Koji se blagdan spremao?
Na šta je mislila Mehagina hanuma?
Kako se obukao Arif za Bajram-namaz?
Koje su bile njegove bajramske želje?
Kako su izgledali sokaci tog bajramskog jutra?
Zašto je Arifova majka bila toliko tužna?
Gdje su se žene skupljale dok je trajao Bajram-namaz?
Gdje su svi išli poslije Bajram-namaza?
Koga je Arif sreo na povratku sa mezarja?
Ko je bio taj stranac?
Da li se ispunila Arifova i majčina želja?
Koje ste vi bajramske želje poželjeli?
Kako vi učestvujete u bajramskoj atmosferi?

Književni pojmovi

Svako književno djelo predstavlja jednu cjelinu. Način povezivanja sadržaja u jednu cjelinu zove se kompozicija. Osnovni elementi kompozicije su: tema, fabula i likovi.

- Fabula je niz povezanih događaja u djelu koji se nižu po određenim redom;
- Tema je predmet piščeve obrade, ono o čemu pisac govori;
- Ideja je poruka književnog djela ili zaključak koji izvodimo iz fabule, teme i postupke likova.

Kreativni rad

Književni tekstovi moraju imati i sadržati elemente zbog kojih se nazivaju književni. Vaš zadatak je da u tekstu otkrijete temu i ideju. Svoje radove čitajte na času i uporedite koji su vam odgovori najbolji.

PREPRIČAVANJE SA PROMJENOM KRAJA PRIČE - Priča *Bajram*, završava sretnim krajem. Dok ste čitali priču, nadali ste se tom sretnom kraju. Naravno da sreća ima mnogo načina da bude sreća. Tako sada vi, koristeći svoju maštu i kreativnost, promijenite kraj ove priče tako što možete dodati još puno događaja koji će napraviti priču interesantniju za malog Arifa i njegovu majku.

Razmislite!

Volite li miris behara?
Koje cvijeće najavljuje proljeće?

PROLJEĆE

Ide proljet opet
Sa od'jelom b'jelim
I ja mu se želim
U krilašce popet.

Raj zemaljski ti si
Što u cv'jetu ruža
Miris sv'jetu pruža
Ali vječno nisi.

I tvoj čar se gasi
S tobom mašta mlada
I snovi mi ginu.

Avdo Karabegović Hasanbegov

Razgovor o tekstu
Koje godišnje vrijeme dolazi?
Kakvo je to bijelo odijelo?
Sa čim se upoređuje proljeće?
Zašto pjesnik kaže da proljeće nije vječno?
Kakav je osjećaj kada odlazi proljeće?

Književni pojmovi

Stilska figura kojom se nejasne, nepoznate pojave ili predmeti upoređuju sa sličnim, poznatim pojavama i predmetima da bi se učinili razumljivijim, zove se poredenje ili komparacija (jak kao div). U pjesmi pjesnik upoređuje proljeće sa odijelom bijelim, rajom zemaljskim.

Pročitajte ovu narodnu pjesmu i pronađite komparaciju:

*Kosa joj je kita ibrišima,
Oči su joj dva draga kamenja,
Obrvice s mora pijavice,
Sred obraza rumena ružica,
Zubi su joj dva niza bisera,
Usta su joj kutija šećera.*

Kreativni rad

Probajte i vi biti pjesnici. Usporedite sami predmete i pojave za koje mislite da se mogu usporediti sa nečim ili nekim. Na primjer u narodnim poslovicama koristi se poređenje:

Brz kao strijela.

Vrijedan kao pčela.

Pronađite i vi još poslovice u kojima se koristi poređenje kao stil-ska figura.

KO JE NA SVIJETU NAJJAČI Iz knjige *Priče mnogih naroda*

Razmislite!

Šta je za vas moć?

Da li je jača snaga ili znanje?

Može li znanje biti jače od fizičke snage?

Neki bogat i zavidljiv samuraj uputi se u šetnju. Bijaše podne i sunce je peklo tako jako, da ni svileni suncobran nije mogao zaštititi čovjeka od vrelih zraka. Hladeći se lepezom, samuraj pogleda u nebo i reče:

- Čovjek je najslabiji stvor na svijetu! Njemu sve može naškoditi: i vjetar, i sunce, i mraz.

Htio bih biti sunce. Na svijetu nema jačega od sjajnoga sunca!

Tek što to lanu, pretvori se u sunce.

Pogledavši put zemlje, čovjek-sunce gordo izjavi:

- Niko nije jači od mene! Sve stvorove na zemlji mogu u tren oka spaliti svojim zrakama!

- Varaš se da od tebe nema jačega! - dobaci mu ogroman crni oblak, koji je lebdio između sunca i zemlje.

Oblak se nadme i raširi, te prepriječi prolaz sunčevim zracima. Ma koliko se sunce trudilo, zrake mu nisu mogle probiti crni oblak. Rastuži se sunce i pomisli:

- Gle, ja nisam najjači! Ah, kako bih želio postati oblak!

Tek što je to pomislio, pretvori se u oblak.

- Niko na svijetu nije jači od mene! - kliknu obradovan. - Zaklonit ću nejakog sunce i potopiti zemlju!

I oblak tada posve zakloni sunce, i poče pljuštati put zemlje mlazevima kiše. S brijegova se stadoše slijevati potoci kišnice, rijeke nabujaše i izliše se iz korita, jurnuše na polja i naselja. Oblak je to sve promatrao i likovao:

- Uistinu, nikoga jačeg od mene! Ali iznenada na oblak nasrnu strašan vjetar, zaskoči ga, zavitla njim i odnese ga nad more.

- Gle, vjetar je jači od mene! - povika oblak.

- Ah, kako bih želio postati vjetar! - i smjesta se pretvori u vjetar.

Urlajući, vjetar stade goniti nebom prestrašene oblake, zatim nadleti more i po-diže ogromne valove.

- Jači sam od sunca, jači od oblaka, jači sam od mora i od svega na svijetu!
- zavijao je. Ugledavši u daljini granitnu stijenu, on zarezža:
 - Sad ću te srušiti!

I navali na stijenu, ali ona je stajala nepomična. Vjetar skupi svu snagu, pretvori se u vior, u oluju i ponovno nasrne na stijenu. No stijena je i dalje stajala gorda, visoka, nepomaknuta. Tada vjetar shvati da ju ne može savladati.

- Znači, nisam ja najjači! Stijena je jača od mene! Kako bih rado postao stijena!

Tek što je to pomislio, pretvori se u stijenu na obali mora.

Na stijenu je nasrtao ogroman talas, svom ju je snagom udarao u grudi, ali uzalud. Vjetar i sunce činili su sve što su znali i umjeli, ali stijeni i dalje ništa.

- Napokon! - klicala je stijena.

- Ja sam najjača. Ne može me svladati ni vjetar, ni more, ni sunce!

Tog trenutka osjeti jak udarac. Jedan, drugi, treći. Svaki je udarac od njezina podnožja odvalio pogolem komad kamena.

- Ko se usuđuje mene dotaknuti!? - riknu stijena i pogleda put svojih stopala. Ali kako su joj vrh ovijali gusti oblaci, ona ne uspije vidjeti ko je u podnožju. Dotle je taj nevidljivi neko nastavljao s udarcima. Padali su jedan za drugim, otkidajući od nje gromadu za gromadom.

- Na svijetu, dakle, ima neko ko je jači od mene? Ko je jači i od sunca, i od oblaka, od vjetra, od mora? Ko je taj junak?

Vjetar u taj čas rastjera oblake oko njezine glave, i stijena ugleda u podnožju čovjeka. Običnoga čovjeka. Bio je to klesar kamenosječa. Zamahivao je čekićem, i kamen se se pod njegovim udarcima lomio na krupne komade.

- Šta - zajauče stijena. - Zar je ovaj sitan stvor moćniji od svih nas?

Nije me zaljuljao ni vjetar, ni more, odolijevala sam žarkom suncu, a sada se ništavan čovjek pokazuje jačim! Kako je to moguće?

Klesar je čuo stijenin jauk. Zastane s udarcima i reče joj:

- Da, ja sam jači od tebe, jer ja umijem raditi. Znaj da na svijetu nema jačega od čovjeka koji je odlučio da nešto napravi. Od čovjeka u koga je snažna volja.

I čovjek se opet latio posla. Poslije svakoga novog udarca stijena je bivala sve tanja i sve manja. I uskoro od ogromne stijene, koja je mislila da je jača od svega na svijetu, ostade tek mali obalni kamen.

Japanska narodna priča

samuraj - vješt japanski borac

Razgovor o tekstu

Kako otkrivamo da je samuraj bio bogat i zavidan?

Ko mu se suprostavio kada mu se ispunila želja da postane sunce?

Kako?

Da li je samuraj priznao svoju nemoć?

Šta je nakon toga učinio?
Koji su likovi u pripovjetci?
Kakav je on bio čovjek?
Nakon što je postao oblak, ko se pojavio da mu se suprotstavi svojom snagom?
Šta je učinio kao vjetar?
Da li se samuraj htio pretvoriti u stijenu? Kako se to desilo?
Kako je on kao stijena reagovao na talase? Zašto? Kakva je stijena? Šta je rekla?
Ko se posljednji suprostavio samuraju u obliku stijene?
Šta je klesar učinio sa stijenom?
Kakve je osobine imao čovjek? Kako je moguće da je on ipak bio jači i od stijene?
Stijena je rekla da je čovjek ništavan. Zašto je mislila tako?
Poveži to sa samurajevim riječima na početku priče.
Možete li objasniti riječi: „Da, ja sam jači od tebe, jer ja umijem raditi. Znaj da na svijetu nema jačega od čovjeka koji je odlučio da nešto napravi. Od čovjeka u koga je snažna volja“.
Koje osobine čovjeka predstavljaju najveću moć?

Književni pojmovi

Ovo je narodna pripovijetka. Događaji su ispričani redosljedom kako su se događali. To je hronološko (vremensko) kazivanje priče. Pričanje može biti u prvom licu i u trećem licu.

Kreativni rad

Prepričajte priču po sljedećem planu:

1. Samuraj želi postati sunce;
2. Crni oblak ga razubjedi;
3. Želja da postane vjetar;
4. Samuraj pomisli da je stijena najjača;
5. Klesar je jači od stijene;
6. Klesarova mudrost.

Niko na svijetu nije jači od čovjeka koji zna.
(Japanska poslovice)

Razmislite!

Da li ste nekada zadržali pahulju na dlan?
Kako izgledaju pahuljice?

DVIJE PAHULJE

Dvije pahulje snijega
u letu tiho šapuću:
- Ja ću da siđem do brijega!
A ja ću pasti na kuću. -

Al' prva pade na glavu
kudrave seke Zlatije,
a druga u rijeku plavu
da se vode napije.

Koja je pala na kosu
Zlatije male djevojke,
ko da se srebro razasu
niz njene plave uvojke.
A koja pade u rijeku,
u kap se vode pretvori,
i sada kroz zemlju daleku
teče i tiho žubori.

Šukrija Pandžo

Razgovor o tekstu

O kojem godišnjem dobu pjeva ova pjesma?

Gdje su pahuljice planirale pasti?

Gdje su one pale?

Šta se desilo sa onom koja je pala na Zlatijinu kosu?

A druga pahuljica, gdje je nestala?

Volite li zimu?

Zbog čega najviše?

Književni pojmovi

Pjesme su komponirane po pjesničkim slikama. Obično strofe predstavljaju jednu pjesničku sliku. Pjesničke slike crta pjesnik riječima i one su dio pjesme. U ovoj pjesmi opisuje se ljepota godišnjeg doba. To je deskriptivna lirska pjesma.

Kreativni rad

Ilustrirajte pjesničke slike na času iz likovnog. Napravite likovnu izložbu radova i recitujte naučenu pjesmu.

Razmislite!

Volite li da vam poklanjaju pokone?

Da li i vi poklanjate?

Koji vam je dosada najljepši poklon?

NEZASLUŽENI POKLON

Bilo je to jedan dan prije Nove godine. Duge ulice grada, vrtovi, granje drveća, krovovi kuća i sve naokolo beše obučeno u bijelo.

Snijeg je padao tiho dok su bijele sneguljice bile nalik bijelih leptira. Niz ulice, prodavnice i ispred šarenih izloga bilo je prepuno ljudi. Gradska auta su odlazila i dolazila iz raznih smjerova. Pristiže jedan crveni auto lagano niz glavnu ulicu. Iza njega idu mnogi autobusi. I sa druge strane puta proteže se duga kolona auta. Bez prestanka dolaze i odlaze iz grada.

Grupa dječice krila se iza jedne zgrade i gađala grudvama snijega. Oni gađaju prolaznike ulicom. Jedan od njih baca grudvu ka prozoru gradskog vozila. Kraj prozora koji se nije zatvarao stajao je jedan čovjek sa dva paketa u rukama. Grudva ga neočekivano pogodi. Pali su mu paketići i on bolno jauknu. Vozač je zaustavio autobus. Dijete je potrčalo i pobjeglo ka zgradama u susjedne ulice. Uzalud je potrčao jedan dječak za njim.

Čovjek kojeg pogodi grudva snijega sišao je na sljedeću stanicu. To je bio Zanijev otac. Držeći jedno oko rukom stiže kući neraspoložen. Pred kućom ga dočeka supruga i ćerka Špresa. Kad Špresa vide oca, potrča da ga zagrlji, ali zastala je skamenjena: otac je bio mnogo ozbiljan i rukom držao oko.

- Tata, zašto držiš oko rukom?

- Jedno me dijete pogodilo grudvom snijega dok sam se vozio u autobusu - reče otac hodajući ka ogledalu da vidi povrijeđeno oko.

- Ali koje je bilo to dijete? - upitala je Špresina majka.

- Ne znam, pobjeglo je kao strijela. Ima i takve djece - reče otac naljučen.

Dok su razgovarali, stigao je i Zani. Tog dana nije otišao u školu zato što ga učiteljica oslobodila sa nastave radi kašlja. Kad vide oca kako drži oko rukom, prenuo se. Htio je nešto kazati, ali nije uspio ništa reći.

- Sine, što si zbunjen? Pridi ocu da ti dam novogodišnji poklon - reče mu otac držeći se za oko. Otvorio je jednu kutiju i iz nje izvadio jednu malu harmoniku.

Zani je krenuo ocu i u momentu kada je pružio ruku da uzme dar počele su mu se suze kotrljati licem. Ruka mu osta ispružena i stajao je tako uplakan ne rekavši ni riječ.

Majka mu priđe tješeći ga:

- Ne plači, sine, zašto plačeš? Zar ti se ne dopada poklon?

- Poklon, pok-lon je lijep, mnogo je lijep. Ne želim ga... Ne zaslužujem ga... Ja sam loš! - rekao je plačući.

Otac se mnogo iznenadio od njegovog ponašanja. I Špresa je stajala skamenjena sa drugim paketom u rukama. Majka je bila iznenađena jer nije mogla shvatiti zašto Zani umjesto da se raduje, plače.

Ali Zani nije prestajao plakati. Gledao je oca u noge. Nije imao hrabrosti pogledati ga u lice. Jeckajući reče:

- Oprosti mi, oče... Ja ne zaslužujem ovaj poklon... Oba paketića daj Špresi! Ja sam te pogodio grudvom snijega. Pogodio sam svog oca... I počeo još neutešnije plakati.

Svi su saznali za Zanijevu grešku. Sada mu bi lakše. Otac uzdahnu duboko i obrati se sinu

- Zašto, sine! Koliko sam ti puta rekao: Ne ponašaj se kao uličar i kao loše dijete. Eto šta može učiniti dijete koje ne razmišlja dobro, malo je falilo da ostavi vlastitog oca bez oka. Ali bolje što je udario mene nego nekog drugog. Prestani, nemoj plakati i ovo neka ti bude zadnji put. Zani uze novogodišnji poklon, malu harmoniku. Ali, niti te noći, niti sljedeće dvije nedjelje, nije dirnuo harmoniku. Kasnije, umjesto da se grudva snijegom, uzimao je harmoniku i učio svirati.

Za neko vrijeme naučio je da svira mnogo pjesama i melodija, ali kad god bi uzeo harmoniku rukama, prisjetio bi se greške koju je učinio tog dana kada je dobio poklon i kada se iskreno kajao za učinjenu grešku.

Fejzi Bojku
(Prijevod sa makedonskog: Izeta Babačić)

Razgovor o tekstu

Koji se praznik spremao u gradu?

Šta su djeca radila?

Ko je bio u gradskom autobusu?

Šta se desilo dok se vozio?

Kako je reagovao Zani kada je vidio povređenog oca?

Da li je prihvatio poklon? Zašto?

Šta mu je otac rekao?

Kako se Zani osjećao?

Sa čim se bavio kasnije?

Na šta ga je podsjećala harmonika?

Šta vi mislite o njegovom postupku?

Da li ste i vi imali slično iskustvo?

Jeste li priznali učinjenu grešku kao Zani?

Važi li ovdje ona stara izreka: Ko prizna, pola mu se prašta?

Književni pojmovi

Čitanje i recitovanje ima pravila koja ste već naučili, ali ponovićemo ih kako bi i dalje usavršavali svoje sposobnosti. U izražajnom čitanju moramo poštovati sljedeća pravila:

- pravilan izgovor glasova sa naglaskom
- pauza u čitanju
- brzina čitanja
- jačina glasa
- visina glasa

Tonom i visinom glasa ističemo pojedine slogove riječi ili pojedine riječi u rečenice, ali i vlastito raspoloženje. Mijenjanje visine tona u rečenici nazivamo rečeničnom intonacijom. Razlikuje se dva osnovna tipa rečenične intonacije:

1. silazna intonacija (ton na kraju rečenice pada: izjavne, usklične i upitne rečenice koje imaju upitnu riječ).
2. uzlazna intonacija (ton na kraju rečenice raste: takvu intonaciju imaju upitne rečenice koje nemaju upitnu riječ).

Kreativni rad

Organizujte takmičenje u izražajnom čitanju. Za to je potrebna komisija koja obavezno ima glavnog člana nastavnika. Najbolji čitač treba da poštuje pravila izražajnog čitanja.

Razmislite!

Sanjate li čudne snove u nekim neobičnim mjestima?
Kako je izgledalo to mjesto i događaji?

ALISA U ZEMLJI ČUDA (odlomak)

U ZEČIJOJ ULOZI

Alisi je već dosadilo da sjedi kraj sestre na obali i ništa ne radi. Jedanput-dvaput je preko oka pogledala u knjigu koju je sestra čitala, ali u njoj nije bilo ni slika ni razgovora, „i kakva mi je to knjiga“, pomisli Alisa, „kad u njoj nema ni slika ni razgovora?“ I zato je premišljala (što je bolje umjela, jer se na ovoj vrućini osjećala vrlo pospano i glupo) da li bi se isplatilo da ustane i nabere tratinčica pa od njih isplete vjenčić, kad pored nje protrča jedan Bijeli Zec ružičastih očiju. U tome nije bilo ničeg posebno značajnog, a Alisi se nije učinilo ni posebno neobičnim kad je čula kako Zec govori sam sebi: „Oh jadan ti sam! Jadan ti sam! Suviše ću odocniti!“

Kad je o tome kasnije razmišljala, činilo joj se da se tome trebalo začuditi, ali tog trena sve joj je izgledalo potpuno prirodno. Ilo kad Zec iz svog džepa na prsluku izvadi sat, pogleda u njega i onda pojuri, Alisa skoči, jer joj sinu kroz glavu da nikad do sada nije vidjela zeca koji ima džep na prsluku i još iz njega vadi sat, pa goreći od znatiželje stuši se preko polja za njim, i na sreću upravo dospije da vidi kako on klisnu u jednu veliku zečju logu ispod živice. Istoga trena i Alisa se sjuri za njim i ne misleći ni časa kako će se odatle izvući. Loga se najprije pružala pravo, kao kakav tunel, a onda naglo obrušavala. Tako naglo da Alisa nemade ni časa vremena da porazmisli pa da se zaustavi, nego počne da propada kroz neki vrlo dubok bunar. Sad ili je bunar bio vrlo dubok ili je ona propadala vrlo lagano, tek imala je dovoljno vremena da uz put razgleda sve oko sebe i da se pita šta li će se sad zbiti.

Najprije pokuša da pogleda dolje, ne bi li saznala gdje će dospjeti, ali je bilo isuviše mračno da bi šta mogla vidjeti. Onda osmotri zidove bunara i zapazi da su načičkani ormarima i policama za knjige. Tu i tamo primjeti zemljopisne karte i slike okačene o klinove. S jedne od polica, onako u prolazu, skide jednu teglu. Na njoj je pisalo „Marmelada od naranče“, ali na Alisino veliko razočarenje, tegla bijaše prazna. Nije htjela da je baci, bojala se da koga ne udari, već je ostavi u jedan ormar pored kojeg je padala. „Eh“, pomisli Alisa, „poslije ovakvog padanja tumbanje niz stepenice će za mene biti mačji kašalj! Ala će me svi kod kuće smatrati junakom! Ma ne bih pisnula ni kad bih pala s krova kuće!“ (To nije bilo daleko od istine.) „Dolje, dolje, dolje! Zar ovom padanju nikad neće biti

kraja? Koliko li samo kilometara dosad pala?”, izusti naglas. „Mora da se približavam središtu Zemlje. Čekaj, mislim da bi dotle moglo biti oko šest i po hiljada kilometara...” (Kako vidiš, Alisa je bila naučila nešto o tome na časovima u školi, iako ovo nije bila neka Bog zna kako zgodna prilika da se podučí svojim znanjem budući da nije bilo nikog da je čuje - ipak je bilo dobro da ponešto i ponovi.)... Da, to bi otprilike bila prava razdaljina - „ali na koju sam geografsku širinu ili geografsku dužinu dospjela?” (Alisa nije imala pojma ni šta je to geografska širina ni geografska dužina, ali riječi su joj se činile fine i učene.)

Domalo opet poče: „Ko zna da neću preletjeti pravo kroz Zemlju! Kakva bi to bila smijurija, doći među ljude što hodaju naglavačke! To su Antipati (Htjela je kazati „antipodi“, ljudi koji žive na suprotnoj strani Zemlje su naši antipodi), čini mi se...” Bilo joj je milo što je ovog puta niko ne sluša, jer joj ova riječ nikako nije zvučala kako treba. „Ali, znaš, moraću ih pitati kako im se zemlja zove. Molim vas, gospodo, da li je ovo Novi Zeland ili Australija?” (i govoreći to, pokuša da se pokloni) „Zamisli da se klanjaš dok propadaš kroz vazduh! Šta misliš, bi li to tebi pošlo za rukom? Ali kakvom li će me nezalicom smatrati! Ne, bolje da ne pitam. Možda će to biti negdje i napisano“. Dolje, dolje, dolje. Pošto nikakvog drugog posla nije imala, Alisa ubrzo opet poče da razgovara sama sa sobom. „Vjerujem da će Dajni noćas biti nebično bez mene!“ (Dajna je bila mačka.) „Nadam se da će se sjetiti da joj popodne daju njen tanjirić mlijeka. Dajna, mila moja, kamo sreće da si i ti ovdje dolje sa mnom! Na žalost u vazduhu nema miševa, ali mogla bi uloviti kojeg šišmiša, a šišmiš je gotovo isto što i miš, znaš. Ali ko zna jedu li mačke šišmiše?“ Ovdje Alisu poče poprilično da hvata san, te ona nastavi da govori u sebi nekako pospano. „Jedu li mačke šišmiše? Jedu li mačke šišmiše?“ a ponekad „Jedu li šišmiši mačke?“, jer, znaš, pošto nije uspjela da odgovori ni na jedno ovo pitanje, nije bilo ni važno kako ga postavlja. Osjećala je da tone u san i upravo je počela sanjati kako šeta sa Dajnom, držeći je za šapu, i kako joj vrlo ozbiljno govori: „Čuj, Dajna, pravo mi reci jesi li ikad smazala kojeg šišmiša?“ Kad najednom, tupa-tup! Sletje na hrpu suhog lišća i padanju bi kraj.

Kad vidje da joj nije ništa, Alisa za tili čas skoči na noge. Podiže pogled, ali gore je svuda bio mrak. Pred njom se pružao još jedan dugačak hodnik i ona ugleda Bijelog Zeca kako niz njega juri. Nije se smjelo dangubiti. Zato se Alisa poput vjetra stušiti za njim i upravo ga ču kako govori skrećući za ugao: „Oh, ušiju mi i brkova, kako to vrijeme leti!“ Bila mu je sasvim za petama kad i sama skrenu za ugao, ali sad Zeca nigdje, kao da je u zemlju propao.

Alisa se nađe u nekoj dugačkoj niskoj dvorani, osvijetljenoj nizom lampi koje su visile sa stropa. Dvorana je imala mnogo vrata, ali su sva bila zaključana. I pošto je prvo prošla jednom stranom, pa se onda vratila drugom, oprobavši svaka vrata, Alisa se tužno zaputi sredinom dvorane pitajući se hoće li se ikad moći odavde izvući. Najednom ugleda tronožac sav od stakla. Na njemu nije bilo ničeg do jednog majušnog zlatnog ključa, i Alisina prva pomisao bijaše da ključić, možda, otvara jedna od vrata u dvorani. Ali, o, nesreće! Ili su brave bile prevelike ili je ključić bio premalen, tek nijednu nije mogao otključati. Međutim, kad još jednom obiđe dvoranu, ugleda pri dnu zavjesu koju ranije nije zapazila, a iza nje vratašca od četrdesetak santimetara. Pokuša da stavi zlatni ključić u bravu, i na svoju veliku radost vidje da otvara! Alisa otvori vrata i spazi da vode u hodničić što ne bješe mnogo veći od kakve mišje rupe. Kleknu, baci pogled niz hodnik i ugleda najljepšu baštu koju je ikad vidjela. Kako je žarko željela da se izvuče iz

ove mračne dvorane i prošeta između nasada šarenog cvijeća i prohladnih vodoskoka, ali kroz vrata čak ni glavu da pomoli. „Pa, kad bi mi i glava prošla“, pomisli jadna Alisa, „šta vrijedi kad ramena ne mogu. Oh, kad bih se mogla sklopiti kao kakav teleskop! Vjerujem da bih i mogla, samo kad bih znala kako da počnem.“ (Vidiš, toliko se neobičnih stvari u posljednje vrijeme dogodilo da je Alisa počela vjerovati da je malo šta uistinu nemoguće.)

Izgledalo je da nema nikakve koristi čekati pred ovim vratašcima, zato se Alisa vrati stolu, ponadavši se da će možda na njemu naći još kakav ključ ili bar kakvu knjigu sa uputstvima kako se čovjek može sklopiti kao teleskop. Ovoga puta na stoliću nađe jednu bočicu. „Ona ranije sigurno nije bila tu“, reče Alisa, a na petom njenom grliću naljepnicu na kojoj su lijepo bile odštampane krupnim slovima riječi: „Pij me!“ Lako je bilo kazati „pij me“, ali to mala mudra Alisa nije hijela da uradi na brzinu. „Ne, prvo ću pogledati da na njoj ne piše *Otrov*“.

Jer, Alisa je pročitala nekoliko lijepih priča o djeci koja su izgorjela, koju su pojele divlje zvijeri i sve tako o nekim neprijatnostima, a sve samo zato što nisu htjela da upamte najprostija pravila kojim su ih učili njihovi prijatelji. Na primjer, usijani će te žarač opeći ako ga predugo držiš u ruci; ako nožem zarežeš prst vrlo duboko, sva je prilika da će ti poteći krv; i nikad nije zaboravila, da je gotovo sigurno da će ti kad-tad pozliti ako podobro potegneš iz bočice na kojoj piše *Otrov*. Ali, na ovoj bočici nije pisalo *Otrov*, zato se Alisa usudi da napitak okuša i, pošto joj se učinio vrlo prijatnim (imao je nekako u isto vrijeme i ukus pite od trešanja, i šatoa, i ananasa, i pečene čurke, i karamela i vrućeg prepečenog hljeba premazanog maslacem), ona ga na dušak iskapi. „Kako se čudno osjećam!“ uskliknu Alisa. „Mora da se sklapam kao teleskop“. A tako je uistinu i bilo. Sad je bila visoka svega dvadeset pet santimetara i sva se ozari pri pomisli da je sad upravo tolika da će kroz vratašca moći proći u onu divnu baštu.

Luis Kerol

Razgovor o tekstu

- Š kim je Alisa sjedela na obali?
- Šta joj je privuklo pažnju?
- Gdje ju je odnijela njena radoznalost?
- Gdje se Alisa našla kada je otključala vrata?
- Koliki je bio taj hodnik?
- Šta je ugledala kada se sagnula?
- Šta je tada poželjela?
- Šta je našla na stočiću kada se vratila?
- Šta se zbilo sa Alisom kada je popila napitak?
- Je li bila sretna?
- Zašto?

Književni pojmovi

Alisa u zemlji čuda je roman, bajkoviti roman sa fantastičnim, nestvarnim dešavanjima glavne junakinje Alise. Obrada knjige traži određivanje glavnih elemenata: vrsta književnog djela, tema, ideja, glavni i sporedni likovi.

Naslov djela: *Alisa u zemlji čuda*

Vrsta djela: bajka

Vrijeme radnje: ljeto

Likovi: Alisa, Šeširdžija, Bijeli zec, Mačak, Vojvotkinja, Kraljica, Kralj, Kunić

Autor: Luis Kerol

Ideja: Ova priča me naučila da mašti nikad nema kraja i da lijepe snove treba pamtiti i sjećati ih se kao da su stvarni.

OPIS LIKA - Opis nekog lika u književnom djelu naziva se portret. Može biti vanjski i unutrašnji.

- vanjski portret je opis spoljašnjog izgleda: oči, kosa, lice, odjeća;
- unutrašnji portret je opis unutrašnjih preživljavanja, postupaka i ponašanju likova. Otkrivamo ga kroz razgovor likova.

Kreativni rad

Pročitajte prvo lektiru *Alisa u zemlji čuda*.

Podjelite se na parove. Nek jedan učenik napiše vanjski portret Alise, a drugi učenik unutrašnji portret Alise. Čitajte jedno drugom opise i dopunite svojim mišljenjem.

Razmislite!

Volite li časove u prirodi?
Kako se osjećate kada ste u nastavi u prirodi?

ŠKOLA U POLJU

Godišnje doba, mjesec, dan u sjaju,
Slamčicom i blatom da svije gnijezdo - džennet,
čeljade da pripremi za let u svoj rodni kraj.
Gdje je naučila ova ptica toliko žedno?

U školu u polju učila je vrijedno.

Crveni, plavi, ljubičasti, žuti cvijet po cvijet,
Posjećuje ih vrijedna pčela u letu,
Od kud je znala puteve u ovom svijetu,
Nizbrdice, uzbrdice, brda, potoci beskonačno?

U školu u polju učila je vrijedno.

Pauk, mala buba sa ponosom sja,
Kćerki svojoj čeiz da tka,
Ovu kinesku čipku što zna,
Na kojem derdefu ga vezla vješto?

U školu u polju učila je vrijedno.

Ali Akbaš
(Prijevod sa makedonskog -
Izeta Babačić)

čeiz - djevojačka sprema
za udaju
derdef - okrugli

Razgovor o tekstu

Kome pjesnik pjeva ovu pjesmu?
Zašto se on toliko ushićivao ptici?
Sa čim on upoređuje posao pauka i bube?
U kojoj školi su oni učili taj posao?
Da li vjerujete da postoji škola u polju?

Književni pojmovi

Ritam je ravnomjernost, ponavljanje nekih elemenata na jednakim rastojanjima. U prirodi se sve dešava u ritmu kao što je promjena dana i noći, postoji ritam u muzici, plesu... Lirske pjesme ostvaruju ritmičnost kroz: strofe, stihove, ponavljanje stihova određene dužine, ponavljanje riječi ili grupa riječi, raspored pauza, rimovanje slogova.

Kreativan rad

Pjesma govori o vrijednim poljskim insektima i životinjama. Na rad i trud naučili su se u školu u polju. Znači mnogo stvari se uče u školu. Šta ste vi naučili u vašoj školi?

Napišite sastav o tome: *Škola, izvor znanja.*

Razmislite!

Volite li čitati bajke?
Koja je vaša omiljena bajka?

BAJKA O LEPOM LABUDU

Živela na vrhu planine mala Snežana, kraljica zime. Na nožicama je imala cipele od srebra, bila je ogrnuta belim plaštom, poprskanim snežnim zvezdicama, na glavi je nosila ledenu krunu koja se prelivala u bezbroj boja kada sunčev zrak na nju padne. Kraljici zime nije bilo hladno ni na vrhu planine. Spavala je u snežnom gnezdu, golišava se valjala po smetovima, vozila se po jezeru na nekoj crnoj ptici tužno oborene glave.

Kako je Snežana bila vrlo mala, mogla je sasvim udobno da joj sedne u krilo. Padale su na to jezero i druge ptice, divlje patke i guske, ali su one bile suviše male da bi mogle maloj kraljici zime služiti umesto čamčića.

Često je Snežana mislila zašto li je crna ptica tužna, zašto uvek obori glavu, i jednom je upita:

- Moj crni čamčiću, zašto si uvek toliko tužan?

- Kako, mala kraljice znaš da sam tužan? Tiho pevuši ploveći jezerom - Kad te na obali ugledam, uvek ti radosno mahnem krilom - odgovori ptica okolišeći.

- Tužan si, tužan čamčiću, uvek sumorno obaraš glavu i gledaš u vodu. Reci mi šta te mori, možda ću ti pomoći - reče Snežana. Ali ptica ne odgovori ništa, samo još više obori glavu i zaplovi brže. Snežana toga dana nije htela više da navaljuje pitanjima, ali čvrsto u sebi odluči da dozna tajnu crne ptice. Stalno je krišom posmatrala iz svog snežnog gnezda ne bi li videla šta radi kad je sama. Tako posle nekoliko dana opazi da je ptica jos više pogla glavu, kao da se zagledala u svoju sliku u vodi, i plovi lagano, lagano rekao bi čovek ne miče se. Samo kad nekoliko trenutaka Snežana okrene pogled na drugu stranu i opet ga vrati na jezero, opazi da se ptica malo odmakla sa mesta gde je bila. Brzo se iz svog gnezda spusti do jezera, pa je ponovo upita:

- Čamčiću moj crni, reci mi zašto si tužan? Ja sam kraljica sve ove beline, kraljica sam zime i snežnih pahuljica. Zar ne veruješ u moju moć? Hajde provozaj me jezerom, pa ćeš mi onda reći svoju tajnu.

Ptica tiho doplovi glatkom površinom vode ne dižući na njoj ni jednog talasića, pruži svoje krilo i kada Snežana sede na njega, otisnu se polako prema sredini jezera. Okolo je sve bilo belo, belele su se grane stabla drveća, beleli se oblaci na nebu, belele se vevice što su katkad skakale s grane na granu, blistala se od beline Snežane, kraljica zime.

- Mala kraljice, odveć sam uzbuđena i ne mogu ti reći šta me tišti - prozbori najzad ptica - ali doveče doći opet na obalu pa ćeš čuti.

Celog dana je Snežana bila nemirna i jedva čekala da padne noć. Kad se smrklo, otišla je na obalu jezera gde je crna ptica već čekala. Skrivena u noći, ispovedala se tiho kraljici zime:

- Sve je oko mene belo, i drveće i nebo i zveri, i ti mala kraljice, samo sam ja od noći crnja. Zato me mori tuga.

Čuvši to, Snežana radosno reče: - Kad ti je to jedina nevolja, čamčiču, ne brini! Učiniću da i ti postaneš beo, zaplovi noćas na sredinu jezera i čekaj.

Posle ovoga kraljica je otišla do ledene kule, na stenje, gde je živela Srebrna Zvezda, majka svih pahuljica. Mogla joj je i zapovediti, ali Srebrna Zvezda je bila veoma, veoma stara, pa je Snežana zbog toga umiljato zamoli:

- Dobra Srebrna Zvezdo, ti što si mojoj majci odeću tkala, pošalji noćas na pticu što stoji sred jezera jato pahuljica i njima zauvek pokrij njeno perje. Učini da se sutra probudi sva bela kao sneg mog prestola.

Tako je molila Snežana, a crna je ptica uzdrhtalo čekala na sred jezera. Kada bi oko ponoći, san pticu savlada, ona položi glavu na krilo i ostade tako nepomična. A, istog časa pade jato pahuljica i svu je zaveja, te u trenu postade bela kao sneg na prijestolu kraljice zime. Ujutru Snežana opazi da vodom plovi beli labud, prvi na svetu. Drugi su se posle toga radali i umirali, ali taj pravi još i sad živi i po istom jezeru vozi Snežanu, kraljicu zime.

Desanka Maksimović
(tekst je na srpskom jeziku)

Razgovor u tekstu

- Kako izgleda Snježana u ovoj priči?
- Zašto je Snježana bila uznemirena?
- Koja je bila tajna crnog labuda?
- Da li je Snježana razumjela njenu patnju?
- Kome se obratila za pomoć?
- Kako je Srebrna Zvijezda pomogla cnoj ptici?
- Na čijem krilu sada plovi Snježana?
- Da li je labud srećan?
- Da li i vas posjećuje Kraljica zime?
- Koju biste vi želju poželjeli?

Književni pojmovi

Ovo je umjetnička bajka. Kao i svaki književni tekst, ima predmet pričanja. To je ono o čemu govori pisac. Predmet pričanja je isto što i tema. Ono što je kao glavnu misao posebno istakao pisac u tekstu zove se ideja priče.

Kreativni rad

Ovu bajku obradite sa tehnikom Kocka. Elementi ove tehnike biće ispunjeni ukoliko primijenite sva vaša znanja i sposobnosti koliko možete i umijete. U kvadratima je objašnjeno o čemu trebate dati svoje mišljenje.

TEHNIKA KOCKA „BAJKA O LABUDU“

OPIŠI

Boje, oblike, veličine.

UPOREDI

Na šta liči? Od čega se razlikuje?

PRIMJENI

Kako i za šta se koristi?

ASOCIRAJ

Na kakva razmišljanja navodi?

ARGUMENTI
ZA ILI PROTIV

Zauzeti stav i navjesti argumente.

ANALIZIRAJ

Sastavni dijelovi?

Razmislite!

Da li mostovi spajaju samo obale rijeke?
Kako bi mostovi mogli postati mostovi prijateljstva?
Može li to biti most koji povezuje i pomiruje posvađene, zavađene?

VEZENI MOST

Kad jednom dođeš u grad od sunca,
Da budeš najdraži gost,
Vidjećeš kako obale travne,
Na ruci drže most.

Most vezen žicom, svilenom, tankom,
U sedam boja tkan;
Ogledalo mu zelena rijeka,
A ukras sunčan dan.

Vjetar ga njiše, ko voda čamce,
Vezane u pličaku;
Rojevi svitaca pod njim se pale,
Pa blista i u mraku.

Divnim ga šumom slave vrbaci,
Prepuni malih snova;
Niko mu nije pjevao ljepše,
Od bijelih bagremova.

Kada nam dođeš u grad od lišća,
Da budeš najdraži gost,
Preći ćeš i ti korakom lakim
Vezeni, vitki most.

Nasiha Kapidžić-Hodžić

Razgovor o pjesmi

Kako razumijete naslov pjesme?

Šta je to vez, a šta most?

Šta je to grad od sunca, a šta grad od lišća?

Koje dvije lirske slike razlikujete u pjesmi?

Šta vam je pomoglo da ih prepoznate kao odvojene?

Kad se zagledate u list, možete li na njemu vidjeti konac i vez?

Po čemu su početak i kraj pjesme slični, a po čemu različiti?

Šta povezuje sunce i lišće?

Gdje vas pjesnikinja poziva?

Književni pojmovi

Rima je glasovno podudaranje u riječima na kraju stihova. Rime u strofama dolaze u različitim rasporedima:

- parna rima vezuje dva uzastopna stiha (aa, bb, cc);
- ukrštena rima predstavlja naizmjenično pravilno rimovanje stihova (abab);
- obgrljena rima (abba);
- isprekidane rime koje nemaju čvrst raspored u glasovnom podudaranju.

Kreativni rad

Izdvojte u ovoj pjesmi epitet i poređenja, rime i odredite vrstu rime, a onda pokušajte biti pjesnici i napišite vašu pjesmu.

Razmislite!

Da li vam se desilo da okisnete na kiši?
Ko dolazi da vas uzme iz škole?
Kakve je boje vaš kišobran?

OTAC S KIŠOBRANOM

Kada popodne, iznenada,
kiša zapljusne ulice grada,
mnoga se kola pred školu sjate,
da djecu, što prije, kući vrate.

I moj otac dođe po mene,
sa kišobranom, ručke drvene.
Ne zavidim djeci u kolima,
na mekim, udobnim sjedištima,
jer u onom gradskom metežu
s ocem tek poneku riječ svežu.

I ruke su u kolima zauzete,
ne mogu djeci da polete.
A moji prsti odmah se uvuku
u dobru, veliku očevu ruku,
i tu osjete da ih grije
ljubav mog oca, koji se smije.
Idemo, tako, kao dva druga,
a riječ nam svaka topla, duga.

Ismet Bekrić

Razgovor o pjesmi

Ko dolazi pred školom da vas čeka kada pada kiša?

Dolaze li svi očevi i mame autima?

Šta je dovoljno da se zaštititiš od kiše?

Šta će raditi tata i sin dok se vraćaju iz škole?

Kako će očevi zagrliti svoju djecu dok voze?

Zbog čega se dječak raduje što mu otac ne dolazi s kolima kao i ostaloj djeci?

Kako dječak osjeti očevu ljubav?

Koga bi ste vi željeli da vas sačeka kada pada kiša?

Književni pojmovi

PRIČANJE PO DATOM POČETKU - pjesma je puna toplog sigurnog osjećaja koji dječak ima. To je dobra ideja za vas da i vi na-pišete sastav o nekom školskom događaju u kojem su vaši roditelji bili glavni spasioci. Koristite stvarni događaj ili izmislite jedan sa porukom koja je i u ovoj pjesmi. Dodajte malo mašte i kreativnosti, mnogo pridjeva i lijepih riječi jer roditelji to zaslužuju.

Kreativni rad

Prepišite pjesmu ćiriličnim slovima, prepisite rimu i dodajte još riječi kojima bi mogle da se rimuju.

Razmislite!

Ima li svako svoj dom?

Gdje žive ljudi koji su ostali bez kuće?

Da li razumijete značenje poslovice *Dome, slatki dome*?

BILO BI LIJEPO IMATI KUĆU

Bilo bi lijepo imati kuću,
gnijezdo svoje, prepuno snova,
tamo gdje mjesec, kao žuti mačak,
noću se iskrada preko krova.

Bilo bi lijepo imati kuću
i na prag hrastov ponosno stati,
tamo gdje sunce, ranom zorom,
prozorska okna sva pozlati.

Bilo bi lijepo imati kuću
na četiri vode, sa mnogo streha,
tamo gdje pršti svakoga dana
vodoskok svježeg dječijeg smijeha.

Tamo gdje čovjek ponosno hoda,
pjevaju ptice, grlice guču;
tamo gdje svak je kod svoje kuće,
bilo bi lijepo imati kuću.

Muhidin Šarić

Razgovor o pjesmi

Kakva osjećanja je probudila u vas ova pjesma?

Sa čim pjesnik upoređuje svoju željenu kuću u prvoj strofi?

Da li je pjesnik izgubio kuću kad kaže „na prag hrastov ponovo stati?“

Šta čini sunce sa pendžerima kuće?

Sa kakvim krovom je bila njegova kuća?

Šta je poželeo da se čuje u toj kući?

Kako bi trebalo da se osjeća u svojoj kući?

Kako bi povezali značenje poslovice „Svoja kućica, svoja slobodica?“

Kako se vi osjećate u svom domu?

Da li znate da mnogi ljudi zbog različitih razloga ostaju bez kuće?

Kako bi izgledao život bez svoje kuće?

Književni pojmovi

Lirska pjesma zbog oblika, zahtijeva posebnu kompoziciju. Kompozicija je način na koji se motivi lirske pjesme međusobno povezuju u određene cjeline. Najuočljivija kompozicijska cjelina svake pjesme je strofa. Kompozicijsku jedinicu čini i stih, koji je temeljna podloga pjesme.

Na kompoziciju osim strofne organizacije utječe i način na koji se nižu motivi u lirskoj pjesmi. Može to biti redosljed po srodnosti motiva, po suprotnosti motiva i motivi se mogu redati i po slobodnim izborom.

Kreativan rad

Pjesma je puna jakih osjećaja i odraz nostalgije, pjesnikove želje za svojom kućom. Osjećanja su uglavnom tužna zbog gubitka svoje kuće. Svi ljudi se vežu za dom gdje su živjeli i provjeli radosne i tužne trenutke života. Velika je nesreća izgubiti dom nasilno. To se dešava zbog ratova i elementarnih nepogoda. Najstrašnije je kada čovjek izgubi dom koji je gradio godinama, a nestane za tren u ratnim dješavanjima. Na žalost, mnogim narodima među kojim i Bošnjacima, dešavale su se ratne nesreće čiji je rezultat bio gubitak života, domova i domovine.

Motivirani ovom pjesmom, možete dobiti puno ideja kako bi iskazali svoje mišljenje kako pomoći ljudima bez doma. Može li to biti i nepoznata osoba, dječak ili djevojčica?

Da, napišite pismo nepoznatom drugu ili drugarici kojima nudite pomoć, moralno riječima ili ih pozivate da prestoje kod vas dok se ne srede. Humanost i solidarnost su osobine velikih ljudi, a kako vi planirate to biti, probajte sa idejama kako bi ponudili pomoć prema vašim mogućnostima.

PISMO NEPOZNATOM DRUGU - Neka pismo započne ovako, ali, može i kako vi želite. Svakako da trebate paziti na uredan i pravopisno pravilan tekst jer i tada pokazujete svoju pismenost i kulturu. Evo nekoliko osnovnih pravila:

- predstavite se, ime i prezime, godine, gdje učite;
- kako ste čuli o nesreći;
- pitate šta im je najpotrebnije;
- napišite šta i koliko možete da pomognete;
- rečenice pune podrške i želje da izdrži u nesreći;
- pozdrav i podatke za kontakt (ukoliko ste sigurni u zaštiti podataka);
- ilustrirajte po želji jednu lijepu sliku podrške.

Dragi nepoznati druže/drugarice,

Ja sam _____ iz _____

Imam _____ godina. Učim u OŠ _____

Juče sam na televiziji čuo/la za veliku nesreću koja se desila vašoj zemlji...

Potpis _____

Datum, mjesto _____

Razmislite!

Da li ste skupljali leptire za insektarijum?
 Poznajete li neku vrstu leptira?
 Imate li neku posebno omiljenu boju leptira?

LEPTIRI

*O, leptirice, muslimanko u razrezanom plaštu
 svati životnice i umiranko tako si velika i sjaš.*

O. Mandeljštam

Iznad duvarina u našoj avliji pojave se krajem jula dva krupna leptira. Krila su im veća od mojih dlanova, imaju boju mokre cigle, sa metalno-mrkim tananim obrubom. Isprskana su gusto zlatnim pjevicama ili „harfovima“, kako ih seljani nazivaju, jer naliče arapskim slovima. Šavčani tvrde da ovi leptiri stižu iz onoga svijeta sa strašnom porukom na krilima.

Tu poruku ispisuje melek Azrail, koji kupi ljudske duše. Na lijevom krilu leptirovom upisano je ime čovjeka, a na desnom žene čiju će dušu Azrail uzeti. Ljudi, u čijim se avlijama znaci jave, ne izlaze vani, bojeći se onog što je na krilima zapisano. To ne čine ni ljudi sa strane, kako ne bi prvi ime kućnog mejta pročitali.

- Ima tu istine šapće mama - pazi šta ti kažem... - Sjajno - maskari se Beci sa njom, - Samo me još ubijedi kako svi u ovom selu čitaju i pišu arapski!

- Dragi moji leptirići. Hajte, djeco da ih pogledamo. - I on izlazi sa tucetom papira ispod, sjeda na jedan kamen duvarina i posmatra leptire koji se pregone i titraju u zraku. On ih mnogo voli i naziva ih svojim pomoćnicima. Beci je na odmoru i povazan visi nad debelom bilježnicom, na kojoj je napisano crnim flomasterom: Građa, Petokarke. Od kako su se leptiri pojavili, niko mu ne smeta u pisanju. Nema rođaka, ni seljana. Osim sunca i pošlara Hama, više niko ne zalazi u našu avliju.

Refik Ličina

duvar - zid

Razgovor o tekstu

Kada su dolazili leptiri iznad duvarina?
 Opišite kako su izgledali?
 Kakvo je vjerovanje postojalo o leptirima?
 Ko nije vjerovao u to?
 Zašto je zvao „leptire“ svoje pomoćnike?
 Volite li i vi leptire?
 Vjerujete li i vi da nose poruke?

Književni pojmovi

Književni tekstovi pišu se literarnim standardnim jezikom i narodnim. Bosanski jezik sadrži riječi turskog porijekla. One su jedno glavno obilježje bosanskog jezika i dio su standardnog književnog jezika. (*kitab-knjiga; kalem-olovka; hava-vazduh; avlija-dvorište; duvar-zid*)

Leptiri tokom svog životnog ciklusa prolaze kroz promjene od jaja, gusjenice i larve do odraslog leptira. Transformacija larve u krilatog leptira zove se metamorfoza. Taj proces uopšte nije lak, znači da bi se stvorila takva ljepota boja i šara na leptiru, mora se leptir mnogo namučiti. Evo jedne priče koja govori baš o tom teškom putu leptira upućujući poruku ljudima da lijepe i vrijedne stvari nije lako dostići bez napora.

ČOVJEK I LEPTIR

Jednog dana, pojavio se mali otvor na čauri. Čovjek je sjedio i gledao kako se leptir nekoliko sati muči da bi izvukao svoje slabašno tijelo kroz taj maleni otvor. Onda je leptir stao.

Zato je čovjek odlučio da pomogne leptiru: uzeo je makaze i razrezao čauru. Leptir je s lakoćom izašao.

Čovjek je nastavio da posmatra leptira, očekujući da će se svakog trenutka krila otvoriti, povećati i raširiti, kako bi podržala leptirovo tijelo i osnažila ga. Međutim ništa se nije dogodilo.

Leptir je cio svoj život proveo puzeći okolo sa slabašnim tijelom i nerazvijenim krilima. Nikada nije poletio.

Čovjek uprkos svojoj ljubaznosti i dobrim namjerama, nije razumio da su poteškoće kroz koje je leptir morao proći, izlazeći iz čaure, potrebne, kako bi krv iz tijela leptira potekla u krila i kada se oslobodi čaure da bude spreman da poleti.

Ponekad su poteškoće upravo ono što nam treba u životu. Nikada ne bi postali onoliko snažni koliko možemo biti. Nikada ne bi mogli letjeti.

Kreativni rad

Sjetite se događaja u kojem ste se mnogo namučili da bi nešto uspjeli. Prvo napišite o čemu se radilo, kako je trebalo uraditi i koliko ste se vi potrudili. Kakav je bio osjećaj uspjeha? To može biti i kada savladate neko školsko gradivo za koje ste mislili da nikada nećete naučiti.

Razmislite!

Koliko je voda bitna za život?
Kako trebamo štedjeti vodu?
Da li ste nekad popili svježju izvorsku vodu?

SREBRNA ČESMA

Pod orahom, na kraj avlije,
slap iz duga grla lije.
Niko ko ona ne dariva.
Grle je bršljeni i koprive.
Gri je čovjek žednih usta
kad s njive dođe, kada susta.
Prhne i skvasi krila ptiće,
bumbar napuni svoje zembiljče.

Navečer, kada odem da spavam,
česma se sa mnom došaptava.
Kroz prozor slušam kako klopara;
ona se nikad ne odmara.
U noći piju vile i more,
igraju kolo sve do zore -
kad jež se češlja i miju lice
raspjevane golubice.
Česma se puši, od srebra sva je.
Voda otiče, kamen ostaje.

Džemaludin Latić

zembilj - korpa od kože ili trske

Razgovor o pjesmi
Šta nam pjesnik opisuje u ovoj pjesmi?
Kakvo je njegovo raspoloženje?
Gdje se nalazi česma?
Zašto je obgrljena bršljenom i koprivama?
Da li je neko uređuje?
Koga sve ona poji?
Šta se dešava sa česmom noću?
Da li i ona spava?
Može li se ona odmoriti? Zašto?
Da li voda ostaje? A šta ostaje?
Kakvu važnost ima voda za ljude i sva živa bića?
Može li čovjek živjeti bez vode?

Književni pojmovi

Lirska pjesma je književna vrsta u kojoj pjesnik iznosi svoja osjećanja i doživljaje svijeta: radost, tugu svijeta koji ga okružuju (lirske pjesme, pejzažne pjesme, opisne, rodoljubive, ljubavne, patriotske i sl.). Lirske pjesme u kojima pjesnik iznosi svoja razmišljanja o nečemu su misaone ili refleksivne pjesme. *Srebrna česma* je lirsko misaona pjesma jer pjesnik iznosi svoje mišljenje o važnosti vode, kome sve ona donosi mira i kako pored njene važnosti za život zapuštena, jer je niko ne uređuje, cijela je obavijena u bršljene i koprive.

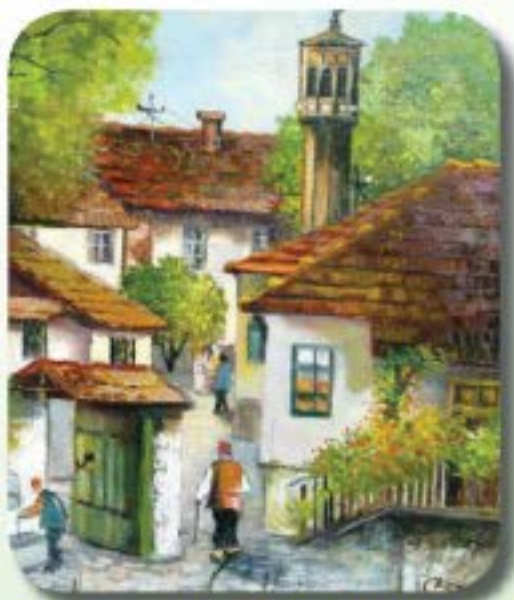
Kreativan rad

Voda je simbol života i bez nje se ne može zamisliti život. Voda je velika blagodet koju trebamo cijeniti. U bošnjačkoj kulturi značaj i poštovanje vode, Božije blagodeti, iskazivala se preko izgradnje česama na javnim mjestima, javnih kupatila - hamama, hamamdžika i abdestluka koji su bili veoma važni za održavanje higijene i obavljanje vjerskih obaveza. Jedna izreka govori koliko su ljudi cijenili vodu i znali joj dobro:

„Ko ne zna ragbeta vodi, ne zna ni maslu.“ (ragbet - vrijednost)

Koristimo je za piće i higijenu ali se nikada ne sjetimo njenog značaja dok nam ne nestane. Kao poznavaoци eko-kulture, ponovite pravila za štednju vode.

Prepišite ovu pjesmu ćirilčnim slovima i ilustrujte je po zamisli u tradicionalnoj staroj avliji. Pokušajte opisom ove slike.

Razmislite!

Volite li glumiti?

Koji vam je film ostavio poseban utisak?

Imate li omiljene glumce?

PLAVA BOJA SNIJEGA

(odlomak)

Igrokaz je sastavljen u šest slika.

Pametna i nadasve lukava dvorska luda nas upoznaje sa glavnim likovima u kraljevstvu kralja Karaslava. Svemoćnog kralja su svi morali slušati, njegovu mudrost su slavili čak i vrapci. A on je naređivao da zora ne smije svitati bez njegovog odobrenja, da jele cvjetaju kao trešnje, da trešnje budu sive, a gljive da budu žive, da vuk pase travu... I još mnogo, mnogo ludosti. A najveća je da pada snijeg plave boje. A ko se ne složi s plavom bojom, „Taj se može rasti s glavom svojom!“ Takve savjete kralju daje dvorski mudrac Kačkavalj. General Razbinos je zaljubljen u kraljevu kćerku Krizantemu, ali ona voli kraljevog pastira Kalopera.

Lica:

- Kralj Karaslav, vladar zemlje Murabije (crna slava)
- Krizantema, kraljeva kćer (cvijet)
- Kačkavalj, dvorski mudrac (sir)
- General Razbinos (razbi-nos)
- Kaloper, kraljev pastir (vrsta biljke)
- Dvorska luda
- Dvorski stražari, dvorjani i građani Murabije

IV SLIKA

(soba u dvoru)

General Razbinos

Krizantemo, Krizantemo,
Moga srca slatka kremo,
Pogledaj me bar!
Ti u mojoj duši
Napravi damar!

Krizantema

Oh, ne zbijaj takve šale,
Generale, generale!
Ne šali se, Razbinose,
Srce bi mi razbilo se,
Ne čini to, Razbinose,
Počupat ću svoje kose!

General Razbinos

Sam zato što me moliš
I što želim da me voliš,
Da ne mučim tvoju dušu,
Poštedjet ću onu šušu.
Al' vjeruj mi, Krizantemo,
Tako bih ga rad izlemo!...

Stražar

(Pojavi se na vratima)
Generale, Generale!
Evo straže dotjerale
Buntovnika
Prestupnika
Šta mislite koga?
Pastira kraljeva!
Našli su ga kraj Dabrova zaljeva.

General Razbinos

Kalopera?!

Stražar

Da!
Baš pastira Kalopera
Eno straža sad dotjera!

Krizantema

(vrisne)
Ah! Jadna ja!

Stražar

Kad su ga pitali šta to pada danas,
A on se samo nasmijao na nas.
I rekao da to pada cvijeće,
A on izašao da po cvijeću šeće.

General Razbinos

A, tako, dakle!
Taj ni snijeg ne priznaje,
A kamoli da je boje plave!
Taj će sigurno ostati bez glave!

Krizantema

Ah! Ah!
(padne u nesvijest)

Grigor Vitez

(Da li je zaljubljeni general Razbinos uspio zadržati pastira Kalopera u zatvoru i da li je kralj Karaslav popustio pred ljubavlju pastira i njegove kćerke, saznaćete ako u vašoj biblioteci pronađete igrokaz i pročitate ga do kraja.)

Razgovor o tekstu

U koga je zaljubljen general Razbinos?

A koga voli Krizantema?

Šta želi general Razbinos?

Zašto se protive Krizanteminoj ljubavi?

Zašto su uhapsili pastira?

Kako se Kaloper suprostavio kralju?

Kakvi likovi su General Razbinos i kralj Karaslav?

Kako ste zamislili likove po njihovim imenima?

Književni pojmovi

Igrokaz je kraća dramska priča koja se izvodi na pozornici i namijenjena je za djecu. Ako se izvodi sa lutkama zove se lutkarski igrokaz. Radnja se izvodi na pozornici (bina/scena). Dramska radnja ima svoju kompoziciju: uvod, zaplet, vrhunac drame, preokret i rasplet. Svaka drama mora imati uvod, središnji i završni dio. Dramsko djelo sa šaljivim karakterom zove se komedija.

Kreativni rad

Pročitajte ovaj igrokaz i naučite uloge. Budite pravi glumci i pripremite kostime simbolične za nazive likova. Zamolite nastavnike i roditelje da vam pomognu u pripremanju.

Razmislite!

Koji je osnovni dio ženske bošnjačke nošnje?
Da li se danas nose dimije u svakodnevnoj nošnji?

DIMIJE

Dimije moje bika Eme
U koje je stalo šest metara cica
Stotinu i pedeset crvenih ruža
I dvjesta bijelih tačkica
Neprestano mirišu safunom
Onim iz Turske
Iz njene sehare
U kojoj stoji kudolja vune
Staro vreteno
i bikini dukati.

Elifa Kriještorac

safun - sapun
kudolja vune - nepredena vuna
dukati - zlatne monete

Razgovor o pjesmi

Čije su dimije?
Koliko metara je potrebno za dimije?
Koliko je ruža i bijelih tačkica na njima?
Na šta to mirišu bikine dimije?
Ko je donosio sapun iz Turske?
Šta to bika ima u sehari?
Čuva li vaša bika dimije?
Koliko često se nosi narodna nošnja u vašoj porodici i kada?
Kako se oblačila vaša bika u mladosti?

Književni pojmovi

Poezija je književnost napisana u stihovima. Stih je jedan red pjesme, a nekoliko stihova čine strofu. Dužina stiha zavisi od pjesnikove želje. Stihovi prema broju slogova, zovu se šesterac, sedmerac... Stihovi koji nisu povezani rimama, nemaju isti broj slogova i slobodno su raspoređeni zovu se slobodni stihovi. Stihovi spjevani po pravilima ritmičkog ponavljanja (određeni broj slogova u stihu, broj stihova u strofi), zovu se vezani stihovi. Kakvim stihovima je napisana pjesma Dimije?

Kreativni rad

Potražite kod svoje bika/nane stare fotografije, njene ili porodične. Analizirajte nošnju i pitajte biku koliko je materijala trebalo da se sašiju dimije, kako ih je nosila itd.

Razmislite!

Da li ste se ikada družili sa domaćim životinjama?
Koja vam je omiljena domaća životinja?
Sjećate li se priče o *Dva jarca*?

KOZA

Po stijenama miočkim, koje su cio jedan bijeli zid od kamena - sa mnogo prevoja, pećina i provalija, sa strminama, dubinama i visinama, mogle su da se veru samo miočke koze. Lomeći se po tom lomu od krša ka kakvom glogu izniklom iz pukotine, ka žbunu rujevine, ka zelenoj grani jasena, one su se na svojim tan'kim a jakim nogama uspinjale uz litice i stajale tamo gdje ništa ne hoda na četiri noge ne može stići i stati, do samo koza.

Sa ruba jedne stijene na rub druge, a iznad provalije, preskakale su kao da njihova gipka glatka tijela slična čunu nosi nekakva nevidljiva sila, data samo njima - kozama...

To je ono što ih pridržava kad se na visoke vrhove penju, kad se za nekom granom, nad duboke pećine nadnose, kad na neku malu ploču, ne veću od dva dlana, stanu svojim paponjcima, i ne padnu.

Ništa se neobično sa miočkim kozama i u miočkim kršima nije događalo, nije se desilo da neka padne sa stijene ali se dešavalo da namamljene nekom usamljenom lisnatom granom, zađu u procijep među stijenama i ne mogu odatle da izađu.

Koza nekog Bajrama iz Mioča nije upala u procjep među stijenama, ona je - idući uskim, u strmnu liticu usječenim putanjkom došla donde gdje se na njemu zelenjala grana jasena, ali se nije mogla vratiti natrag. Jedan put, na koji hoće samo poći smjeli, tu pred njom, kraj tog jasena, prekidao se i dalje se nije imalo kud. Počinjalo je odatle bespuće, glatka, strma litica sa dubinom dolje, sa visinom gore, sa po kojom travkom u pukotini i lišajem, onim na što ni ptica ne slijeće. Da bi se vratila natrag, jer naprijed nije mogla, a ni na koju drugu stranu, kozi je trebalo da na toj stazi ne široj od njenih leđa, okrene cijelim svojim tijelom. Ali se to na toliko uskoj putanji pod njenim papojcima nije moglo, jer je odmah, kao odsječena, padala u dubinu litica. Stajala je nad tom dubinom, ne mićući se ničim: ni repom, ni nogom, ni rogom.

Prestravljena, možda prvi put, visinom gore nad sobom, i dubinom dolje pod sobom, ona se priljubila uz stijenu kao da njen dio, nekakav živi, u kojem kuca srce. Na strmini, o kojoj samo što nije visila, ličila je na nešto što lebdi između neba i zemlje, bez oslonca pod sobom, i kao da više i nije bila koza Bajramova, nego neka iz starih priča o kozama, onima što su sve mogle, i u svašta mogle da se pretvore u onim vremenima...

Bila je jedna od tri Bajramove koze koje su bile sve njegovo živo pred kućom, i da nije bila njegova, Miočani ne bi cijepali obuću i izlazili gore pod krše da vide šta je bilo sa nekakvom kozom. Ispod litice na kojem je stajala vodio je put, i oni stali na taj put, dizali ruku nad oči, gledali gore kozu. Za Bajrama je to bilo kao da su mu došli u kuću - u koju mu, gotovo nikad, nijesu ušli; oni sa mnogo koza rijetko su išli kod onih sa malo. Smatrao je da je to velika stvar što su mu došli, kao što je velika stvar i jedna koza! Znao je da je izgubio, i htio pred njima Miočanima da se drži tako kao da je nije izgubio, nego dobio. Zahvaljivao im je što su došli, pružao im ruku da se rukuju, nudio ih da sjednu na kamenje i gledaju gore njegovu kozu. Bilo je to prvi put da je mogao da pokaže nešto što je njegovo, što je njegova imovina, cijela njena trećina - jedna od tri koze, bila je gore - bila je kao kakav pradačni crtež koze na kamenu; bila je nešto što nemaju ni oni koji imaju po stotinu koza - a on ima, visoko je... Ali je njegovo.

- Išla je onim uskim usjekom što se preko litice opružio kao gajtan - obašnjavao im je. „Išla je ka onoj grani, ali nije mogla da se vrati. Ona moja koza. I sad je eno ondje, u onom kamenu. Možete da je gledate, milo mi je da je svi vidite, hvala vam što ste došli. Eno je same, ni kod mene, ni kod boga! Ništa vam drugo o onoj mojoj kozi ne umijem reći, da umijem ne bi vam na mene bilo krivo, nemojte ići nezadovoljni. Nijesam ja onaj koji ne zna šta je to kad mu ljudi dođu. Ljudi dođu i na žalost i na radost, a ono je gore žalost. Tek ja odbijam od sebe žalost: hoću da pregorim onu kozu, i lakše ću je pregorjeti kad ste mi došli“.

Miočani su gledali gore kozu. Putanja kroz stijenu kojom je došla do one grane nije se vidjela, i oni su bili po pameti kako se, kad je to nemoguće, ona koza obrela ondje gdje je. Sve što su znali da jedna koza može, i što su znali da ne može, preturali su po svojim glavama i htjeli da budu znalci bar u tome što se koze tiče.

I koza može da pogriješi kao i čovjek - rekli su jedni.

I čovjek može da pogriješi kao i koza - rekli su drugi.

I u tome se složili: da i čovjek i koza mogu da odu svojim putem sa kojeg ne mogu da se vrate, treba se najprije okrenuti natrag, pa ići naprijed.

Otišli su daleko u tome što su započeli:

- Koliko ih je samo iz našeg Mioča nekud put odveo, a nije ih vratio. Našli su da ih je mnogo nekud otišlo, a ne vratilo se.

- Nije im sudbina dala natrag. Kao što ni onoj kozi nije dala natrag, rekao joj je: - Tu ćeš ostati. Tu ćeš propasti.

Složili su se da i koza ima svoju sudbinu.

Napeto je slušao Bajram to što govore o sudbinama ljudi i koza, a povodom one njegove u kršima, to što mu je koza gore u kršima bilo je za njega nešto veliko, jer bez toga ne bi bilo razgovora o sudbinama i kozama. Duša mu se pela do pod grlo od dragosti što se potežu mudre riječi, a sve oko njegove koze. Htio je i sam da kaže nešto pametno, sad kad je čas za pametne stvari ali nije umio ništa drugo do da nije imao jednu kozu:

- Imao sam je... I računam da je imam sve dok je gore u kršu živa.

Rekli su mu da njegova koza neće moći dugo da živi na onoj stijeni, da će biti - živa ili mrtva, plijen ptica grabljivica.

- Tad ću računati da je nemam - rekao je.

Zadržali su se kod ptica, ima ih koje se danju dižu na plijen, ima ih koje se u večernji sumrak, ili u mrak, dižu na plijen. I rekli da će onu kozu neki od njih raznijeti - bilo danju, bilo u sumrak, bilo i mrak, tek ona se ondje neće dugo bijeliti, neka je Bajram sa tim načisto.

Načisto sam sa tim - odgovorio je. - Tad ću računati da gore imam samo jedne rogove.

Rogove ćeš od one koze imati dokle si živ, na rogove možeš računati. Jer ništa - što je nekad na zemlji živo bilo, sasvim ne propadne kad izdahne, po nešto ostane.

Složio se sa tim.

- I sam računam da ostane. Kad ne bi bilo tako, čovjek bi ostao bez ništa što je imao.

I oni su se složili sa njim, da bi čovjek ostao bez ništa, da mu ne bi ostali ni jedni rogovi od jedne koze. Miočani su najzad ustali sa kamenja. Bili su se na njemu usjedeli. Protezali su se, popravljali turove na čakširima i ispravljali kape na glavama jer su im se, od krivljenja šije bile nakrivile.

Pogledali su još jednom gore kozu i krenuli u Mioče. Za njima je ostala tišina, i u njoj Bajram sa ženom i djecom. Sjedeli su i dalje na kamen, sad sami, cijela kuća Bajramova. Kao da se odatle, sa tog kamenja, nikud ni micati. Gledali su preda se, ili gore u bijelu tačku na stijeni koja je, jedna koza, još uvijek njihova.

Djeca su polazila da joj se jave, da glasovima sličnim koza meketanju zamekću, ali bi ih odozgo po kapi i glavi, poklopila ruka Bajramova da čute. Nije dao da se u jednoj gluhoj tišini u kršima, išta čuje. Čuo bi se samo on kad bi nekom ko naiđe putem pokazivao gore kozu, i rekao da je njegova ona koza. Oni što bi stali i pogledali je, odgovorili bi mu da ona koza nije više ničija.

To mu je rekao i sumrak koji se, s večeri, hvatao gore po stijenama; on kao da je kozu još dalje odnosio od njih i koji čas, pa je više neće vidjeti. Činilo im se da vrijeme nikad nije tako prolazilo, i sumrak dolazio.

Ona se gore na stijenama, još vidjela, bila je kao kakav sat na zidu koji im pokazuje da je ostalo još samo malo vremena... Pa će kazaljke stati, prestat će gore da kuca jedno srce. Nije su mogli da zaustave vrijeme, i sumrak je i zatim i mrak, povio u sebe zemlju i nebo. Nešto, što je jedna koza između to dvoje, gubilo se u tamnini...

Vidjeti su je još koji trenutak ili im se samo činilo da je vide kao kakvu usamljenu grudvu među stijenama koja se topi...

Ono što su zatim čuli, bile su ptice grabljivice.

Ćamil Sijarić

Razgovor o tekstu

O čemu se govori u ovom tekstu?

Gdje se sve koze mogu popeti?

Šta se desilo sa Bajramovom kozom?

Zašto nije smela da se pomakne?

Da li je neko mogao da joj pomogne? Zašto?

Ko je došao Bajramu u pomoć za kozu?

Kako se Bajram ponašao zbog ovog problema?

Šta su mu govorili Miočani?

Šta su rekli za kozje rogove?

Koje su mudrosti oni kazali?

Da li je Bajram mogao da razgovara sa njima?

Šta se dešavalo sa Bajramovom porodicom kada su Miočani otišli?

Šta su ljudi govorili kada bi prošli pored Bajramove kuće i gledali u kozu?

Koji je bio zadnji zvuk koji se čuo?

Da li ste probali kozje mlijeko?

Jeste li čuli da koza brste hiljade ljekovitih biljaka na visokim planinama? Zbog toga je njeno mlijeko ljekovito i zdravo.

Književni pojmovi

Pripovijetka je duža prozna vrsta u kojoj osim glavnog događaja imamo i sporedne događaje i glavne i sporedne likove. Pripovijetka ima šire opise i duže pripovijedanje koje je uzbudljivo, a radnja dinamična.

Kreativan rad

U pripovijetci *Koza* odredite cjeline: uvod, zaplet i razrada i dajte im podnaslove.

PISANJE IZVJEŠTAJA (sa filmske ili pozorišne predstave)

Razmislite!

Uporedite čitanjem odlomak novinarskog izvještaja za sportsku utakmicu i dio pripovijetke.

Koje ste informacije dobili i koje su razlike u dobijanju informacija?

Podsjetite se šta je izvještaj.

Izvještaj je način na koji usmenim ili pisanim putem prenosimo određene informacije slušaocima ili čitaocima o nekom događaju. Izvještavanje se zasniva na zapažanju pojava iz svih oblasti ljudskog života i davanju informacija o tim zapažanjima.

Izvještaj je niz podataka o nekom predmetu. On se piše s određenim ciljem: da nekoga tačno obavijestimo o nekom predmetu.

Izvještaj može biti kraći ili duži. Kraći izvještaj je vijest. Izvještaj se piše o nečemu što se već desilo. Glavne karakteristike izvještaja su:

- tačnost (provjereni podaci);
- jasnost (razumljive riječi i rečenice);
- kratkoća (sažetost, bitne informacije, bez emocija i stilskih figura).

Glavna pitanja koja se moraju odgovoriti idu ovim redoslijedom:

1. Ko je učesnik, učesnici?
2. Šta se desilo?
3. Kada se desilo?
4. Gdje se desilo?
5. Kako se desilo? (lični utisci)
6. Zaključak

Kreativni rad

Po mogućnosti, organizujte posjetu filmske ili pozorišne predstave. Ako ne uspijete, provjerite teletekst na TV i gledajte u datom terminu na TV. Predstavu pratite pažljivo kako je uređena scena/bina, kako su obučeni glumci i kostime koje nosu, dekor. Pratite i muziku i pratite pokrete učesnika u predstavi. Zapamtite ove detalje.

Napišite izvještaj o pozorišnoj predstavi. Ako nemate prilike da se snađete, evo nekoliko ideja za događaje za koje možete pisati izvještaj.

1. IZVJEŠTAJ ZA ŠKOLSKU PRIREDBU
2. IZVJEŠTAJ ZA TAKMIČENJE
3. IZVJEŠTAJ ZA FUDBALSKU UTAKMICU

Razmislite!

Volite li priče o životinjama?
Imate li i vi želju da čuvate domaću životinju?
Koje uslove trebate prvo obezbjediti?

ŠARENKA

Tiho je otvorila vrata da me ne probudi, misleći da još spavam. Mehinica, sluškinja naša, a mogao bih reći, dadilja moja, druga moja mati. Rekla je:

- Eno ti se Šarenka otelila!

Smaknuh jorgan, pa onako bos i u gaćama pojurih u štalu. Bila je glasovita zima, snijeg do iznad glava, iz kuće se tako reći nije izlazilo.

Šarenka! Svima miljenica među svim našim kravama. Pretrčah prtinom, bijelim zapravo hendekom do štale.

Jest, bogami, nema joj onih jučerašnjih, nabuhtih, trbuha! A, tele, gdje joj je tele? Kad sam pitao majku od čega su Šarenki toliki trbusi, odgovorila mi je da je to od djeteline, najela se djeteline, ali Mehinica mi rekla istinu, u njoj je tele i uskoro će se oteliti. Pito sam se koliko mora da je to tele, kad su joj toliki trbusi, jedva se miče. I kako li će joj siroti biti kada joj budu rezali trbuh! Ja to neću gledati!

Jes, bogami, eno ga! Pritrčah joj. Ležio ispod glave. Maleno, skutreno. Odkud tako maleno?!

Majka ga liže, umiva majka dijete jezikom, nema čim drugim. Šareno kao i ona.

Ono poče da se diže; podigne se do pola, pa padne. Ja htjedoh da mu pomognem, ali mi Mehinica ne dade: - neka, pusti, ustaće ono samo! - Tako zbilja i bi. Teturajući, pade, pa pravo na ono vime! Ko mu kaza gdje je vime! Nagladovalo se valjda u majci! Poče da vrti repićem i da se zagickuje, sladak mu prvi doručak, grušalina - to je ono mlijeko kad se krava oteli, gusto i žuto. Tek u neko doba osjetih da mi bride noge od studenih. Da se malo zagrijem, stavih taban na čelo našem psu Baraku koji je ležao kraj vrata. Valjda zbog nagle studeni koju osjeti od moje noge, Barak me ujede za petu, ujede pošteno. Počeh da ga bijem, ali on stade da me liže, nije, znači, htio, ali, eto, desilo se, govori mi očima i slikom. Otac me još udari otraga, da li je s toga što sam razdražio psa, da li što sam izašao bos, ali udari pošteno.

Ručak je bio u slavu Šarenke, bogat i gotovo svečan, mati je napravila pitu od grušaline. Poslije dođe do naše porodične selidbe u majčin zavičaj. Završili smo bili ja i sestra osnovnu školu, otac je htio da nas dalje školuje, a u našem rodnom mjestu nije bilo gimnazije. S nama se preselila i Šarenka.

Osiromašili smo strašno. Šarenka je nama bila glavna hraniteljica. Jednog popodneva, kad se vratih iz škole, saznadoh strašnu vijest. Otac je prodao Šarenku, morao, nije više bilo ni hljeba.

Novcem od Šarenke moglo se živjeti još koje vrijeme ali kuću i dušu dugo nije napuštala tuga. U maloj stalici bilo je još tužnije, prazno, u polumraku su tinjali, u mom sjećanju snijeg i crveni baršun Šarenkinih šara.

Sve se na ovom svijetu zaboravi, pa smo tako svi zaboravili, i ja - Šarenku.

Vraćam se ja jednom iz ribolova, penjem se kući strmom kaldrmom, koja ide kroz staro muslimansko groblje, kada preda me krava. Stala nasred kaldrme i gleda me. Kao da mi ne da proći.

Zbilja mi ne da proći i baš me gleda! Šarenka! Jest, Šarenka! Malo podigla glavu, gleda u mene rosnim očima. Očevidno me poznala. Jesi li to ti, Šarenka, pitam ja u sebe. Gdje si sad? Kako ti je? Kud si to krenula? Bi mi kao da traži od mene da je povedem kući. Kako ću te povesti kada ti više nisi naša?

Htjedoh da je pomilujem, ali se u istom trenutku - ne znam zašto - osjetih kao krivac. Ti si se prevarila - rekoh ja u sebe. - To nisam ja. I zaobidoh je.

Pričao sam to posle materi. Mati je samo ćutala.

Skender Kulenović

hendek - rov, nasip

Razgovor o tekstu

Ko je javio prvi da se Šarenka otelila?

Kako je izgledalo tele kada se rodilo?

Šta je prvo uradilo?

Ko je grijao dječakove noge?

Zašto se porodica iselila?

Kakav je bio njihov život?

Ko im je najviše pomogao za prehranu?

Zašto su prodali Šarenku?

Da li su ikada vidjeli Šarenku ponovo?

Koga je autor sreo na ulici?

Šta je razmišljao dok je gledao?

Da li je osjećao krivicu za Šarenku?

Da li je mama povjerovala u njegovu priču?

Da li ste i vi imali kućnog ljubimca?

Ako ste ga izgubili, kakav je bio osjećaj takvog gubitka?

Književni pojmovi

Proza kao dio književnosti razvila se kasnije od poezije. Pripovijedanje može biti:

- objektivno pripovijedanje - pripovjedač nastoji da njegova ličnost uopšte ne dođe do izražaja i da zadrži nepristrasan stav prema svemu ispričanom ili kažemo u trećem licu.
- subjektivno pripovijedanje - pripovjedač se saživi sa nekom ličnošću u romanu, komentariše događaje iz svoje perspektive odnosno u prvom licu.

Analiza teksta:
Vrsta djela: Pripovijetka.
Vrijeme radnje: Nekada davno.
Mjesto radnje: U sobi, u štali, u majčinom zavičaju.
Tema: Ljubav dječaka prema Šarenki i njen značaj za njegovu porodicu.
Pouka: Ne smijemo zaboravljati one koje volimo i dobro koje su nam učinili.

Kreativni rad
Budite i vi pripovjedač. Ovu priču o Šarenki pripovijedajte vašom maštom i kreativnošću i napišite kako bi vi poželjeli da se desi kraj ove priče u kojem se Šarenka vraća u život ove porodice.

Razmislite!
Šta mislite o poslovice: *Jabuka ne pada daleko od stabla.*
Jedete li jabuke?
A ona izreka: *Jedna jabuka na dan, doktor iz kuće van.*

JABUKA PAZARKA

U našoj župi bistričkoj
U selu Lug
Imali smo pazarku jabuku.

Usred čaira
Svskog proljeća
Beharom bi se zanevjestila.

Mirisala je crveno.
Djeca joj ime nadjenula
„Pazarka odiva“.

Stari je adžo-Hule
Po njenom mirisu
Zdravu godinu proricao.

Vrag bi ga znao
Otkud mu to znanje
Šta mu je pazarka kazivala.
Ali, te godine,
U našem selu,
Voda odnijela boleštine.

Maruf Fetahović

Razgovor o pjesmi
Gdje je rasla jabuka pazarka?
Sa čim se upoređuje jabuka?
Kakve je boje jabuka pazarka?
Kako su je djeca nazvala?
Za šta je adžo-Hule koristio?
Kakav je bio miris jabuke?
Da li je pogodio poricanje te godine?

Književni pojmovi

Književna djela imaju često motive koji su pokretačka snaga i motivacija pisanja. U ovoj pjesmi to je voćka jabuka. Jabuka je motiv mnogim pjesmama, a posebno sevdalinkama. U avlijama i voćnjacima gajila se obavezno jabuka i iz tog vremena ostali su neki stari nazivi kao: *šarenika*, *senabija*, *huseinbegovača*, *buzduhanlija* i *jeribasma*. Evo jedne lijepe sevdalinke o jabuci šareniki.

HAJ JA ZAGRIZOH ŠARENIKU JABUKU

Ja zagrizoh šareniku jabuku,
i poljubih Esmer đuzel djevojku.

Ja kakva je šarenika jabuka,
još slađa Esmer đuzel djevojka!

„Oj, djevojko, slatka moja sladijo,
ko je tebi takvo ime nadio?

Il' si melek, il' džennetska hurija?
Il' te majka kraj dženneta rodila?“

„Nit' sam melek, nit' džennetska hurija,
nit' me majka kraj dženneta rodila,
već me majka ispod srca nosila!“

Kreativan rad

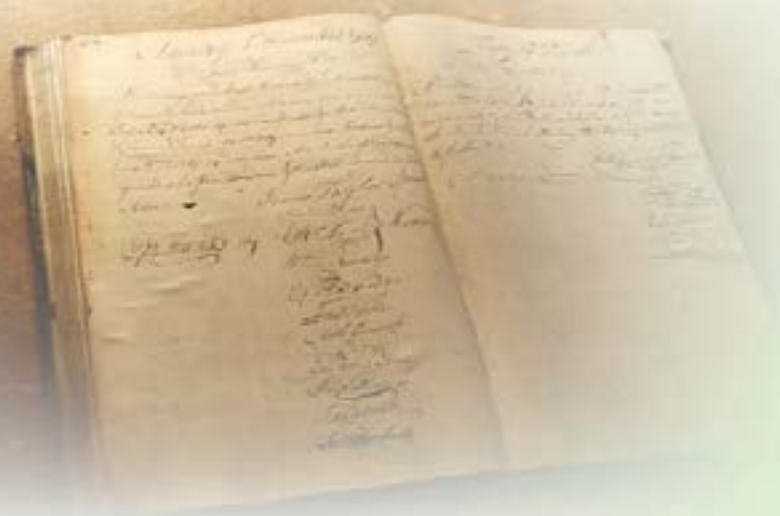
Jabuke su omiljeno voće kojeg najviše ima na pijačnim tezgama. Postoje puno vrsta jabuka sa neobičnim imenima i porijeklom. Na primjer: Gala iz Novog Zelanda; Zlatni delišes iz Amerike; Ajdared iz Amerike; Jonagold iz Amerike; Greni Smit iz Australije; Crveni delišes iz Amerike i dr.

Ilustrujte na času likovnog jednu lijepu bošnjačku avliju sa jabukovim drvećem.

A cartoon illustration of a young girl with dark hair in pigtails, wearing a headband and a striped skirt. She is holding a white rectangular sign with purple text. To her left is a tall, colorful stack of books. The background is light green with yellow wavy lines at the top.

MUDROST STARA,
NOVA ZNANJA STVARA

MUDROST STARA,
NOVA ZNANJA STVARA

NARODNA
KNJIŽEVNOST

NARODNA KNJIŽEVNOST

Književnost dijelimo na narodnu (usmenu) i umjetničku (pisanu) književnost.

Usmena književnost je nastala u jednom narodu i prenosi se usmenim putem, a za njeno očuvanje od zaborava zaslužni su nadareni književnici koji su procijenili njihovu vrijednost. Autore usmene književnosti ne poznajemo, ali poznajemo narodne sakupljače i narodne pjevače koji su ih pjevali. To je narodna književnost.

Narodnu književnost sačinjavaju: priče, pripovijetke, epske pjesme, lirske pjesme, pitalice, zagonetke, poslovice. Narodna književnost je pisana narodnim govorom.

Poznati sakupljač bošnjačke narodne književnosti bio je Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak. Evo jedne njegove narodne priče koju je sačuvao od zaborava.

DIJETE SA DEVET ČIRAKA

Bio majstor, pa imao jedno dijete za slugu, pa bi s njime češće odlazio u goru po drva. Te jednoć bavlajući i tumarajući groom nađe majstor u zemlji otvorena vrata, al' ne smijede unići, nego rekne djetetu:

- Hajde, slugo, pa šta dobijemo, popole ćemo.

Dijete ko dijete, mlado pa ludo, jedva dočeka i uniđe u zemlju; te tapaj, te tapaj poonom debelom mraku, uneke natapa na veliki podrum. Kad ono tamo, al' u njemu tri hrpe blaga, sav se podrum sjaji od blaga ko žarko sunce. Na jednoj hrpi sjedi orosur i golem, a na drugoj se savila šarena guja od tri glave, a na trećoj čuči đavo, pa iskesi zube na dijete. Al' dijete junačkog srca poteci za jednu kamaru - ne da se odnijeti; poteci za drugu - ne da se odnijeti; poteci za treću - ne da se i ova odnijeti. Ništa ono tu ne mogne odnijeti već samo jednu kutiju, koju metne u njedra. Al' dok spremi kutiju u njedra, duhnu vjetar i zanese i dijete i kamenje, u pustu i gustu šumu, nigdje ptice, nigdje kuće ni kućišta. Onda ono dijete pođe, te tic amo, tuc tamo, klim amo, klim tamo dok isklima nekako iz one šume o dođe k moru. Došav do mora, ugleda s onu stranu jedan grad. Što će jadan, kad eto ne može prijeći. Misli se malii misli i sve misli na jednu smislio, pa sabra nešto drva što ga može nositi te načini splav. Dogradiv splav, sjedne na splav, pa vozi, pa vozi - te pređe nekako preko mora u onaj grad.

- Kud ću sada, tugo moja, kad u gradu poznanika, a ni svoga nemam? - rekne mali, pa se opet zamisli. Pa najposlije otiđe u jedan han k jednom čovjeku, te

se najmi u njega, da mu cijepa drva, a on da mu dadne ručak i večeru. Kad bilo drugi dan, rekne mu oni čovjek:

- Eto sam ti dao ručak i večeru; hajde gledaj na drugome mjestu, meni više ne trebaš.

Ode ono dijete u čaršiju i prisloni se na jedan dućan, a gazda ga onog dućana upita:

- Šta ćeš, dijete?

A dijete mu odgovara:

- Hoću, gazda, da mi dadeš štogod para, da večeram, jer sam ljuto izgladnjeo.

Bio gazda srca milostiva, pa mu dadne na dvije večere:

- Naj, dijete, pa večeraj.

Dijete otrči, pa kad potroši novac, dođe opet pred onaj dućan i tako tri večeri sustopce. Kad bilo treću večer, rekne mu gazda:

- Hajde, sinko, traži neka ti neko drugi da, ja ti ne mogu više dati.

Začuv ovo, dijete se vrati natrag u han. Misli se doboga šta li će ručati, šta li će večerati. Te tragajuć i pipajuć po sebi napipa nekako u njedrih kutiju. Kad najde kutiju, otvori ju, al' u kutiju devet čiraka. Onda dijete pomisli: „Eh, da mi je devet svijeća da usadim u ono devet čiraka, pa neka gori!“ Dosjeti se mali te ode jednom gospodaru, pa mu se moli:

- Daj, mi, gospodaru, devet para, poslužiti ću te devet dana.

I dadne mu gospodar, a on ga služi devet dana. Doslужiv gospodaru, uze za ono devet para devet svijeća, u ono devet čiraka, pa kad užeže svijeće, al' evo ti devet djevojaka na vrata. To devet djevojaka pjevalo, kucalo i igralo do pola noći. Pošto pola noći bi, a svaka potegnu po jednu kesu novaca i dade mu je govoreći:

- Naj ti, gospodaru, da imaš štogod za trošak - i odoše.

Kad bilo sutradan uvečer, rekne dijete handžiji da mu spremi bogatu večeru. Handžija se nasmija pa rekne malomu:

- Nemaš ti novaca da namiriš dobru večeru.

A dijete mu odgovori:

- Mogu ja svojim novcem poplatiti ovu zgradu gdje sjedim - pa mu pokaza onih devet kesa blaga. Onda se handžija čudom začudio i poplašio pa upita:

- Moj sinko dragi, otkud tebi toliki novac, kad ti nijesi imao ništa? Da nijesi ti novac pokro, pa da ne bude za moju glavu zapelo?

Čuvši ovo, dijete uze se handžiji kleti:

- Očinjeg mi vida, nijesam ja tih novaca pokro, već Bog mi jih dao. Al' mi dođi večeras i donesi devet svijeća te posjedi kod mene, pa ćeš vidjet što video nisi.

Na to handžija bio gotov kao baka na kar, pa donese devet svijeća i donese dobru večeru te sjedne do njega, pa gleda šta će biti. Mali dok spucka večeru, ta i užeže inih devet svijeća u devet čiraka i namah dojde devet djevojaka te pjevale, kucale i igrale do pola noći, a svaka kad pojde, dadne mu opet i opet kesu blaga, i tako bilo za svaku noć. Mali vrlo obogati pa zakupi pola toga grada. To se čudo nadaleko čulo, pa začuje car i njegova kćerka u Stambolu, pa ga dobave k sebi.

Kad ga dovedoše pred cara, zapitat će ga on:

- Što u tebe o to ima, pa tebi dolazi devet djevojaka koje te blagom darivaju?

Onda mali odgovori:

- Čekaj, care, dok omrkne, pa ću ti pokazati šta imam.

Kad se smračilo, dođe car i njegova kći, a s njome i mnogo stambolskih gospođa, pa će gledati čudo negledano. Dok posjedaše, užeže mali svijeće in amah se pokazale djevojke, kucale i igrale sve do pola noći, a kad bilo pola noći i one uzele odilazit, svakoga su kesom blaga darivala. To se caru vrlo omililo, pa smisli oteti kutiju od djeteta. Drugu večer skupi oko sebe stambolsku gospodu pa pojde u zgradu gdje je i mali sa svijum čiraci bio. Kad car i sva gospoda posjedoše u dušeke, užeže mali devet svijeća, al dok užeže, usta trka, usta zvrka, a mjesto djevojaka izleti devet Arapa, svaki nosu gluhu topuzinu, te udri po caru i stambolskoj gospodi. Nasta jauk stambolske gospode, a kad caru dotužila topuzina, uze moliti dijete da ga oslobodi Arapa, a da mu već neće otimati kutiju. Onda mali uduhnu svijeću, a Arapa namah nestade.

Otalen se mali vrati u onaj svoj grad na moru, pa i danas je živ ako nije umro.

Narodna priča

BOŠNJAK I CAR

Nekad, za vrijeme babazemana, u Bosni se pronese haber da neki car, neče u kaurluku, u nekakom dalekom devletu, ima nekaku čudnu želju. Car je, vele, dušak hasta, pa je tako u hastaluku zborio:

- „Sve sam u životu imao i sve sam vidio samo Boga ne vidjeh.“

Pozvao je car zato sve učenjake i svećenike iz svojega devleta i zapovjedio im da mu u roku od trideset dana ispune žeiju, to jest da mu u tome vaktu pokažu Boga inače će, ako to ne uspiju, narediti dželatima da im bašune s ramena odsijeku.

Istovremeno, car obeća dunja mal onome od njih, ili bilo kome drugome, ko mu želju ispuni.

Znajući da car njihov nije maskara-džija, niti da za maskarluk znade, učenjaci i svećenici se po bijelu dunjaluku razidoše, tražeći od svakog savjet šta im valja činiti kako bi glave kutarisali. Na jednome mjestu rekoše im da u vilajetu Bosni imade nekakav alimli - insan, koji svašta znade, pa ako im on hampu ne učini niko drugi im čare neće dati.

Hodili su oni, hodili, dok u Bosni ne nađoše toga alimlju. Ispričaše mu na kaku su azabu, a Murat, kako se zvao ovaj hićmetli Bošnjak, zamoli svoje musafire da mu daju vakta od sabaha, pa će im on tad rastabiriti šta im valja činiti.

U sabah, poslije sabah-namaza, pozva Murat svoje musafire, pa im veli:

- Hajte vi vašem devlatu i ne berite gaile zato što vaš car traži da mu ispunite ono što se ne mere ispuniti. Kad bidne ova vada, oni rok, što vam je ostavio, iziđite pred njega i samo tri puta avazile recite: LA ILAHE ILLALLAH!, i ništa vam se neće desiti. Začudiše se oni, ali kako nejmadoše kud, vratiše se u svoj devlet, pa kad dođe oni dan, što im je car odredio dokad da mu želju ispune, on ih pozva sebi. Prilaze oni carskome prijestolju, kad - ono sve dželati okolo, u četiri reda. Car nih upita mogu li mu žeiđu ispuniti, a oni svi sageli glavu i šute. Taman car zausti da dade tembih da ih posjeku, a oni u jadan mah, avazile, zavikaše:

- LA ILLAHE ILLALLAH!

Car se zabramedeti jer bi mu šuhveli šta li oni to govore. Pomisli da mu oni to nekako želju ne ispunjaju, pa poče svoju bašunu dizati uvis, kolutati očima i gledati uokolo da se negdje nešto neobično ne vidi.

Ali, kako se ču ono: LA ILLAHE ILLALLAH, u taj mah iza jednoga zara pojavi se Murat Bošnjak i progovori:

- Čestiti care, dopusti da ti ja želju ispunim.

- Dobro - reče car - ali znaj, ako mi želje ne ispuniš, ostaćeš bez bašune.

- Peke, peke - odgovori Murat. - Samo, čestiti care, prije toga treba da i ti izgovoriš: LA ILAHE ILLALLAH.

Car to u čini, a Murat ga, onda, zamoli da iziđu u aviliju. Kad se nađoše na avliji, Murat pokaza caru rukom prema Suncu i reče:

- Pogledaj tamo, padišahu.

Car okrenu glavu prema Suncu, pogledavši na trenutak u njega, ali se trže i rukama pokri lice.

- Ahh, ahh - izusti car - pa ti me hoćeš oćoraviti, kako da gledam ono što niko ne more pogledati.

- Čestiti care - obrati mu se Murat - to što si sad htjeo pogledati, djelo je Velikog Boga, jedna zehra od Njegovih nebrojanih djela. To je samo mali sjaj i bljesak one vatre koju je On upalio. No, ni tu zehricu tog Božijeg djela tvoje oči nisu kadre pogledati, pa kako bi onda mogao vidjeti Tvorca i Gospodara toga svjetla. Kako bi ti svojim slabim i suznim očima mogao gledati u Njega kad ne mereš ni u bogdicu Njegova djela da pogledaš. Zato, čestiti care, ako hoćeš vidjeti Boga, potraži ga u prsima svojim i u džanu svojemu.

Caru se ovo plaho dopade, pa reče Muratu:

- Dobro, pametan si insan, ali još nisi spasio svoju bašunu. Zato, da mi reci kako je bilo prije Boga?

Murat zastade, avazile la ilallahe illallah prouči, kako bi ga car čuo, pa će caru:

- Nemoj se padišahu uvrijediti, ali de počni brojati.

Car od poče: - 1, 2, 3, 4, 5... - a Murat ga ustavi, govoreći:

- Jok, jok tako, čestiti caru. Počni da brojiš, ali jok od 1 nego ispred 1.

Car se zamisli, pa odgovori:

- Tako nešto je nemoguće, prije jedan nejma ništa niti ja mogu što zamisliti tamo.

- Tamam je tako, čestiti padišahu - potvrdi Murat i nastavi - tako se i prije Velikog i Vječitog Boga ne da ništa ni zamisliti.

Caru se i ovaj Muratov odgovor plaho dopade, ali carski nam mu ne dade da odustane, pa će ponovo Muratu:

- Spasio si svoju bašunu ali, de mi reci šta radi Bog?
- Peke, peke, padišahu - ponovo će Murat. - Samo, da bih ti na to pitanje odgovorio, moramo promijeniti ćispeta, hoću rijet de, ti obuci moj ćispet, a ja ću tvoj.

Car se zabremedeti, ali pristade. Kad zamijeniše ćispet Murat se, onda, ispe na carsko prijestolje, stavi krunu, uze ono carsko žezlo, pa će zavikati caru:

- Ovo što ja i ti učinjesmo u ovaj čas, čestiti padišahu, to Veliki Bog radi vazda. Jedne uzdiže, a druge hašer čini, hoću rijet - obara.

Side Murat sa carskoga prijestolja, vrati caru njegov ćispet, a od njega uze svoj i tamam naumio krenuti, kad car odiže ruku, ustavi Murata i upita:

- A šta bi ono, kako bi ono što si mi rekao da izgovorim dolje na avliji?

- Aaa, je li ono: LA ILAHE ILLALLAH - ponovi car, a za njim i svi oni učenjaci i svećenici što stajahu okolo prijestolja carskoga.

- Čestiti padišahu, to su Božije riječi, a nama ljudima ih je prenio Božiji poslanik Muhammed, a. s. One poručuju: Nejma drugog Boga osim Allaha. Ko ih izgovori postat će Allahov Štićenik i Boga će vazda vidjeti u svojem u džanu.

Oni učenjaci i svećenici što okolo cara stajahu, zavikaše, a car prihvati:

- LA ILAHE ILLALLAH!

Tako Murat ispuni carevu želju, a car ga upita:

- Šta hoćeš za pešćeš, moram pešćešiti tvoj hićmet?

- Čestiti care - odgovori Murat, - dunja-mal si obećo, ali ja ti ne tražim ništa. Samo želim da svi tvoji podanici znaju reći: La ilahe illallah, da čitaju, Knjigu u kojoj je to zapisano i da po toj knjizi žive.

- Želja će ti biti ispunjena! - odgovori car.

Narodna priča

TITIZ I DŽOMET

Ono ti je bio Titiz i Džomet, pa pođu zajedno putovati po svijetu. Od novaca su imali svega pedeset groša, i to u Džometu četerest, a u Titizu deset groša.

Onda rekne Džomet Titizu: - Hoćemo li mojih četerest groša prije trošiti? - Titiz mu odgovori: - Pa de, vala!

- Putujudi tako nekoliko vremena potroše Džometovih svih č Odeterest groša. Onda rekne Džomet k DDžž t TTitiitizu: - HoH ććemo lili sada tvojijeh deset groša trošiti, dok ispane kakav krsmet? - Na to Titiz odgovori:

- Kako smo potrošili tvojijeh četerest groša, mojijeh ććemo deset još lakše. Nego ti sebi gledaj krsmeta, a ja ću sebi.

- Idu ći tako dođu do jednog raskršća i tu se rastanu. Džomet ode na desnu, a Titiz na lijevu stranu puta. Džomet idući tako putov'o je cijeli dan. Pred veče stigne blizu jedne varoši. Ne šćedne ulaziti u varoš, nego se zamisli i reče:

- Što ću ja u ova doba u varoši, a u kesi ni prebjene pare nemam. - Blizu te varoši bili su nekakvi stari mlini. On se svrati u jedan od tih mlinova da prenoći. Prije četerest godina ti su mlini usahnuli. Džomet uniđe unutra. Ne imajući gdje leći, spusti se za mlinske kamenice i tu se skupi. Kad je bio tako oko pola noći, oćuti se pjevanje i svirka. To su bili đavoli. Kad su bili blizu onijeh mlinova, svrate se u onaj isti mlin gdje je Džomet bio. Kad su došli u mlin, stanu igrati i pjevati. Kad su se tako naigrali i napjevali, onda najstariji među njima rekne:

- Stanite, dosta je bilo igranja i pjevanja, - de da pripovijedamo štogod od starina. - On poče prvi:

- Prije četerest godina ovuda je rijeka tekla i ovi mlini mljeli. - Onda rekne najmlađi:

- Da zna svijet da se otisla pećina, pa vodi ustavila vrelo, a to je na čaršiji, i na raskršću. - Na to treći od njihova društva rekne:

- A znadete li vi onoga berbera fukaraša što bude u onoj kahvici blizu raskršća kod džamije?

- Da znate u njegovoj kahvi ima sedam kazana dukata. Ti su dukati bili nekoga cara. Da zna onaj berber pa da podigne samo jednu ploću, dukati bi se ukazali. Onda se berber ne bi 'nako patio.

- Tako su se oni tude razgovarali do pred zoru. Kad se zora ukazala društvo se otalen izgubi. Čim su oni otalen otišli, izajde i Džomet iz mlina i ode u onu varoš, uniđe u jednu kahvu, pa stane pitati: - Ljudi, što se vi patite 'vako za vodu?

- Ljudi mu na to odgovore:

- Evo ima četerest godina kako 'vako deveramo. - Džomet im na to rekne:

- Da mi hoćete dati jedno četerest momaka, ja bih vam s Božjom pomoći mog'o naći i prokopati vrelo. - Oni čim to čuju, odu i prijave veziru. Vezir ga dozove sebi i dadne mu sto momaka. Još mu rekne vezir: - Ako pronadeš vrelo, dobro ću te obdariti. - On ode otalen i dođe na ono raskršće. Tude se najpre raskorači i zakopa. Onda zapovjedi onim momcima da kopaju.

Oni počnu kopati: kopaj, kopaj, dok dokopaju do jedne stijene. Momci reknu: - Nema vode, nije fajde kopati! - a Džomet poviče: - Ha, tu je voda! - Opet počnu kopati i opkopaju oko stijene. Kad podignu stijenu, a voda pokulja na sve strane. Svjetina se obraduje, iskupi se i počnu i oni kopati. Voda proteče onim istim putem kud je i prije tekla.

Čim je prokop'o i naš'o vrelo, zovne ga vezir preda se da ga obdari. Kad je Džomet doš'o pred vezira, vezir ga zapita: - Koliko hoćeš da te obdarim i čim hoćeš? - Na to mu Džomet odgovori: - Čestiti veziru, ništa ti ja ne tražim drugo, samo ako hoćeš uzmi mi od onoga berbera onu kahvicu.

Vezir zapovjedi da se dozove odmah onaj berber. Kad je berber doš'o upita ga vezir: - Bili li ti prod'o onu tvoju kahvu? - Berber rekne: - Bih za dobre pare!

- Vezir uzme Džometu kahvu i još ga obdari. Džomet čim izađe iz vezirova konaka uputi se u onu kahvicu. Odmah zastre dobro pendžere, zapali svijeću i počne kopati one dukate. Nije malo kop'o, ukaže se kazan pun dukata. Onda on kopaj, kopaj, te iskopa i ostalih šest kazana. Uzme nekoliko sanduka i izruči u njih one dukate pa ih onda zakuje.

Poslije toga Džomet načini kuću i oženi se, pokupuje nekoliko dućana, pa se zatrgovči. Jedno jutro sjedeći u dućanu ugleda jednoga siromaha, sav odrpan

i poderan. Čim ga vidi, odmah ga pozna. To je bio Titiz, njegov drug. Svrati ga na dućan i ponudi ga da sjedne. Uveče ga povede sa sobom kući da prenoći i tude mu ukaže svoje blago. Titiz se ukočio od čuda gledajući toliko blago, pa ga upita:

- Pa Bogu, brate, otkuda ti toliko blago? - Na to mu Džomet rekne: - Jesam li ja tebi kaz'o da će biti krsmeta! - i sve mu iskaže kako je u mlinu čuo. Onda Titiz rekne Džometu: - Džaba ti tvoji dukati, samo me odvedi u onaj isti mlin đe si i ti prenoćio. - Džomet ga odvede u mlin i pokaže mu ono isto mjesto đe je i on ležao kad je u mlinu noćio. Titiz legne tude. Kad je bilo oko po noći začuju se oni isti svirači. Kad su došli u mlin, stadoše opet igrati i pjevati. Kad su se tako naigrali i napjevali, ustade najstariji među njima i rekne: - Dosta je bilo igranja i pjevanja, te da pripovijedamo štogod od starina. - Na to najmlađi rekne:

- A šta bi ti pripovijed'o, kad eno prije smo pripovijedali, pa proteče voda i nađoše se dukati. To mora da je neko čuo kad smo pripovijedali. - Na to de srednji od njihova društva reći:

- Hajdemno najprije obići i vidjeti da nema koga od ljudi. - Onda ustadoše, potražiše i nađoše Titiza, pa ga svega istrgaše. Tako Titiz svrši svoj titiski život, a Džomet osta u poštenju i bogatstvu živeći sretno do duboke starosti.

Narodna priča

Priča je napisana narodnim jezikom i govori o likovima iz naroda Titiza u Džometu. Oni su poznati likovi u narodnim pričama koji simbolizuju dva tipična ljudska karaktera. Titiz je škrt, cicija koji stalno broji i čuva svoju ušteđevinu. Džomet nije siromah, dobar je i velikodušan. Voli da pomaže nemoćne pa makar i ne vratili mu dug.

CRTANJE STRIPA - ova priča je već izrađena i postoji kao strip. Pokušajte čitanjem teksta koliko događaja ima ova priča pa uradite toliko slika. Iskoristite vaš talenat za crtanje i likove nacrtajte u tradicionalnoj bošnjačkoj nošnji kako bi dolovili pravu sliku o likovima.

Epske narodne pjesme opjevaju historijske ličnosti i događaje viđene okom naroda. U nekim epskim pjesmama likovi i događaji su izmišljeni. U epskim pjesmama radnja se zapliće i razvija do vrhunca koji vodi ka raspletu sukoba.

Epsku narodnu pjesmu koju ćete pročitati opjevao je narodni pjevač iz Sandžaka Avdo Međedović. Ispjevao je oko 100.000 stihova junačkih narodnih pjesama. Nije bio pismen, ni umio da čita ni da piše. Njegov najpoznatiji ep je Ženidba Smail-age Mehe.

NI ZORICE NI BIJELA DANKA

Ni zorice ni bijela danka,
česte knjige za knjigama hode.

Tko li piše, kome li prolaze?

Knjige piše care gospodine
od lijepa grada Carigrada,
te je šalje Bosni kamenitoj,
a na imenu Bišću kapetanu:
„Brži da si, bišćki kapetane,
pod bijela lijepa Carigrada
u veliku moju ordiju.

I povedi trideset delijah!“

A kad čuo bišćki kapetane,
po Bišću je pokupio zlato,
na junake pokovao perje.
Jednome je perje ne dopalo,
pak snimo sa Sebeka perje
pak metao na deliju svoga.
Pak otide b'jelu Carigradu.

A kad dođe b'jelu Carigradu,
u ordiju cara gospodina,
ali care sjedi pod šatorom,
a kod cara paša Ferat-paša,
mahan je bišćkom kapetanu
od lijepe Bosne kamenite.

Pake veli paša Ferat-paša:
„Jao, care, mili gospodine,
ti pogledaj bišćkog kapetana,
dušmanina i moga i tvoga.
koji tvoje ne vojuje vojske,
već prodaje Bosnu u kaure“.

A kad čuo bišćki kapetane
hoće svoju da izgubi glavu,

hoće njega da pogubi care.
Opada ga paša Ferat-paša:
„A boga ti, care gospodine,
ti pogledaj biščkog kapetana,
i kod njega trideset delijah,
na delijah pokovao perje,
srebno je pake pozlaćeno.
Joldaši su s hajduci u gori,
hajduci im pokovali perje.
Pogubi-de dušmanina tvoga,
kojno tvoje ne vojuje vojske,
već prodaje Bosnu u kaure“.

A kad čuo biščki kapetane,
traži šator paše banjelučkog.
Nade šator paše banjelučkog,
pod šatorom paša banjelučki.
Dođe njemu biščki kapetane
pak bratimi pašu banjelučkog:
„Bogom, brate, paša banjelučki,
sad ću moju izgubiti glavu,
kod našega cara gospodina!“
A kad čuo paša banjelučki,
on otide caru gospodinu:
„A, boga mi, care gospodine,
nevjeru ti kod kolina raniš,
a junak je biščki kapetane,
koj'no čuva Bosnu od kaure.
Na junake pokovao perje,
srebno je pake pozlaćeno,
krvavom se obrisuje rukom,
te ti čuva Bosnu od kaure“.

A kad čuo care gospodine,
on namače dva dželata mlada,
posjekoše pašu Ferat-pašu.

Izvadi care gospodine,
izvadi care tri stotin' dukatah
te ih daje bišćkom kapetanu:
„Naj ti, momče, bišćki kapetane
od lijepe Bosne kamenite,
na junake pokupuj ječerme!“

Narodna epska pjesma

Lirske narodne pjesme pjevaju o različitim osjećanjima i prigodama: ljubavi djevojaka i momaka, ljubav prema svojim, svatovske, pri radu, uspavanke. U zavisnosti namjene razlikuju se nekoliko vrsti: mitološke pjesme, ljubavne pjesme, običajne pjesme (svatovske, uspavanke), posleničke pjesme (pastirske, žetelačke pjesme, pjesme o vršidbi), religiozne, porodične, šaljive. Evo jedne lirske narodne pjesme koja pjeva o ljubavi sestre za brata.

SESTRE BEZ BRATA

Dvije seje brata ne imale,
pa ga viju od bijele svile,
od bijele i još od crvene;
struk mu meću drvo šimširovo,
crne oči dva draga kamena,
obrvice morske pijavice,
sitne zube dva niza bisera;
zalažu ga medom i šećerom:
„To nam jedi, pa nam probjesedi!“

Narodna lirska pjesma

Narodna basna je kratka poučna priča, u stihu ili u prozi. Ona govori o životinjama, biljkama i podrazumijeva ljudsko ponašanje. Pojedine ljudske osobine pripisuju se životinjama. Simbolično lisica je simbol za lukavstvo, mrav za marljivost, magarac za glupost, lav za moć itd.

Narodne basne nose pouku ljudima sa ciljem da ih poprave u negativnim postupcima i osobinama.

ČAVKA I TUDE PERJE

Kad bi suđeno orlu krstašu, ptičijem kralju, umrijeti, naimenuje drugoga orla za starješinu umjesto sebe, a ovaj novi naredi, da se sve ptice u određeni dan i na zabilježenom im mjestu okupe, da svaku vidi i da se s njima uspozna, a one s njim. Svaka otide svome kralju u običnim haljinama, ali se čavka htjede pokazati u najljepšim, pa zapane u tijesni klanac i od svake ptice izvuče po jedno pero, koje se njoj dopanulo.

Evo ih svijeh na okupu, a najpotlje i čavke okićene najljepšim, ali tuđim, perjem. U nju se orao zabalji i samo nju od miline gledaše, a ona se spram njega ponošaše kao lijepa djevojka, kad na vjenčanje polazi. Sve se ptice na čavku naljute, a paun najviše, i zamoliše kralja:

- Aman, čestiti kralju! Uhvati čavku, da se s njome dovijamo, jer nam je hilom nepravdu učinila.

Kralj je uhvati i reče :

- Evo je, šta hoćete ?

- Bogme, novi i pravedni care, da svaka od nas svoje perje uzme.

- Uzimljite što je čije.

Pošto svaki oduze svoje perce, ostade čavka gadna, jadna, crna i grdna, onaka kakva je. Car se začudi i reče:

- Šta je ovaj svijet! Kako se i najpametniji može prevariti!

Narodna basna

Narodne anegdote su kratke, duhovite priče u kojoj se slika jedan događaj ili postupak. Narodne anegdote ukazuju i na veliku bistri-
nu i životnu mudrost kroz određenu dozu humora.
Najpoznatiji lik je Nasrudin-hodža.

MLADA MATI OD SINA

Jednoga dana došle žene u kuću njegovih roditelja te se zabavljale, smijale i pričale novosti. Često bi zapitale jedna drugu koliko je kojoj godina. Kad god bi zapitale Nasrudinovu mater koliko ima godina, ona bi uvijek rekla da ima šesnaest do sedamnaest.

Makar da je Nasrudinu bilo već četrnaest godina, ona je uvijek tvrdila da joj je šesnaest ili sedamnaest.

Dosadi to Nasrudinu pa reče:

- Draga majko, ostani samo još dvije-tri godine u tim godinama, pa ću te i ja stići i zajedno ćemo rasti.

Narodna anegdota

DA SE VIDI ŠTA JA S NJIM TRPIM

Doveo Nasrudin-hodža svoga magarca na pazar pa ga dade telalu da ga proda. Dođe jedan mušterija i htjede da mu po zubima vidi koliko ima godina. Magarac ga ujede za ruku, a čovjek se ukloni i ode uz grdnju i poviku. Drugi mušterija priđe i htjede da ga povuče za rep, ali se magarac ritnu i udari čovjeka. I ovaj ode ljutit. Telal onda dovede magarca hodži pa mu reče:

- Moj hodža, ovoga ti magarca niko neće da kupi. Ko mu se približi sprijeda, ujeda ga, a ko sa zadnje strane, udara ga kopitom.

Hodža, zadovoljan, reče:

- Ma nisam ga, brate, ni doveo da ga prodam, nego da ljudi vide kakvu ja muku mučim s njim!

Narodna anegdota

Narodne izreke/poslovice su najkraće priče narodnog pripovjedača. To su duhovito kazana saznanja do kojih je čovjek došao životnim iskustvom. Poučne su i upozoravaju nas na nešto, da se čuvamo i učimo od tuđeg iskustva.

*Svoja kućica - svoja slobodica.
Ko radi, ne boji se gladi.
Nema žetve bez sjetve.
Ljeti mrav za zimu kupi.
Bolje ikad nego nikad.*

*Bilo kuda pođi, kući svojoj dođi.
U laži su kratke noge.
Gvožđe se kuje dok je vruće.
Insan je ćuprija preko koje svašta pređe.
Jabuka ne pada daleko od stabla.*

ČITAM, PIŠEM,
MUČIM SE,
SEZAME ZNANJA
OTVORI SE

Aldine, meni je već puna glava.
Trebalo ovako, mora onako, piši
tamo, čitaj ovamo. E sada ću sve
naučiti, pa mi niko neće kazivati
više. Peti smo razred nema smisla
da griješimo. A i ono Ć, dosadilo mi,
kod mene je sve sa Č.
Alispahić, Mehmedović, sjedim na
čilimu. Moram to savladati.

Uf, Dino, uvijek imaš šta da
kažeš. Ostavi meni nešto.
Meni je problem da kupim
dževrek ili đevrek. Ja svakako
jedem dževrek. A često mami
dodam đezvu, a ne džezvu
pa ponekad vježbam s njom
pravilan izgovor.
Imaš pravo, ne smijemo
giješiti, bruka!

BOSANSKI JEZIK

Bosanski jezik kao i svi jezici naroda koji pripadaju južnoslavenskoj grupi naroda, nastao je u dužem historijskom periodu. U IX vijeku svi pripadnici ove grupe koristili su staroslavenski jezik i za njegovo pisanje slavenska braća Ćirilo i Metodija sastavili su posebno pismo glagoljicu.

Prvi pisani jezik svih Slavena zvao se općeslavenski. Vremenom se prilagođavao jezičkim obilježjima i razlikama sredina gdje se koristio i postepeno su se izdvajali narodni govori. Oni su imali svoje posebnosti i sve više se razlikovali jedni od drugih po obliku. Ti oblici jezika nazvali su se redakcije općeslavenskog jezika: bosansko-humska, srpska, hrvatska, bugarska, makedonska. Bosanski jezik je postao od bosansko-humske redakcije.

Sa stvaranjem drugog slavenskog pisma ćirilice, bosanski jezik je pisan posebnom ćirilicom koja se zvala bosančica. U daljem historijskom period od XV do XX vijeka bosanski jezik pisan je arapskim pismom - *arabicom* kojom je pisana alhamijado književnost. Isto tako koristila se i latinica.

Danas se bosanski jezik piše ravnopravno latinicom i ćirilicom.

Bosanski jezik ima pet dijalekata. Sandžački dijalekat bosanskog jezika je prepoznatljiv u govoru sandžačkih Bošnjaka koji žive u Republici Sjevernoj Makedoniji.

KNJIŽEVNI, STANDARDNI I ZAVIČAJNI JEZIK

Razvoj jednog živog jezika prolazi kroz promjene koje su postale prihvaćene i uređene pravilima i standardima koje moramo poštovati u pisanju i čitanju.

Jezik koji nastaje u narodu, njeguje se u pisanoj i usmenoj formi i postaje osnova svih književnih djela, naziva se književni jezik. Svaki književni jezik ima svoja gramatička i pravopisna pravila kojima se mora pridržavati, a pisci ih ne moraju uvijek poštovati u smislu da njihova djela budu kreativnija. Koristi se u književnim djelima.

Osnova komunikacije je standardni jezik. On ima pravila u izgovoru i pisanju. Da bi bio standardni jezik, mora imati gramatiku, pravopis i rječnik.

Jezik koji se koristi u svakodnevnoj komunikaciji u porodičnim i privatnim krugovima bez posebno naglašene primjene jezičkih pravila zove se razgovorni jezik.

Zavičajni govor je dio razgovornog jezika kojim se služe određena skupina ljudi na određenom geografskom prostoru.

Pročitajte ove pjesme i uporedite jezik kojim su napisane. Obe su napisane bosanskim jezikom. Jedna je književnim, a druga narodnim jezikom.

Uporedite ih i pronađite riječi koje slabije ili uopšte ne koristimo u svakodnevnoj komunikaciji.

B O S N A

Bosna, to je jedna dobra zemlja.
Kad plače klobučaju kiseljaci.
Sagni se i pij, niko se ne ljuti.
U Bosni ima jedna tišina.
U tišini jedna njiva.
U toj njivi obeharalo stablo.
Zimi Bosna po svu noć srebrom zvoni.
Bosna ima Bosanaca.
Kad Bosanac liježe na počinak
On polako glavu spušta na zemlju
Da zemlju ne povrijedi.
Bosna ima majku.
Majka se popne na brdo iznad pruge
Pa mahne mašinovođi.
Majka mahne masinovođi, a lokomotiva
vrisne.
Bosna ima kuću
U kući živi starica
Njen smjeh je ajet o džennetu.
Skloni obuću kad prelazis Unu, Savu,
Drinu
Operi noge u rijekama
Bosna je čilimom zastrta.

Nedžad Ibrišimović

NIGDJE TAKO K'O U BOSNI NEMA

Kada akšam nad šehrom pada
kad se svjetla po mahali pale,
a i sofru za večeru sprema
nigdje tako k'o u Bosni nema.

Stari babo na minderu ravnom
za meraka stari čibuk pali
mila majka za jaciju sprema
nigdje tako k'o u Bosni nema.

Sevdalinka u daljini pjeva
srce moje u ašikluk tjera
još kad dragi pod pendžere dođe
nigdje sanku do bijela dana.

Narodna pjesma

Vježbe

Probajte uraditi ovaj zadatak. Napišite jedan zajednički sastav sa nanom i djedom ili starijim članom porodice. Zapišite ga tačno kako ga oni govore. Zatim nastupaš ti. Sastav napiši literarnim jezikom i pročitaj obe verzije. Uoči razlike narodnog i literarnog jezika.

SAMOGLASNICI I SUGLASNICI

Bosanski jezik ima 30 slova. Podijeljeni su na samoglasnike: **A, E, I, O, U** i suglasnike, a to su ostala 25 slova. Podjela glasova i slova je nastala na osnov izgovora. Kod samoglasnika pri izgovoru vazдушna struja slobodno prolazi kroz usnu duplju (otvor), a pri izgovoru suglasnika vazдушna struja prolazeći kroz usnu duplju nailazi na prepreke.

Slovo R je suglasnik ali je najbliži samoglasnicima. Može biti samoglasnik kada se nalazi na početku riječi, a posle njega dolazi suglasnik: *rđa, rskavica*. Kada je u sredini riječi između dva suglasnika: *srce, vrt, prst, crn, trn*.

Tri slova bosanske latinice su dvoslovná: LJ, NJ i DŽ.

Vježbe

Odredite samoglasnike i suglasnike u ovom tekstu. Pazite na slovo R, kada je samoglasnik, a kada suglasnik.

OČEVO CRCE

Dovedu jednom nekom caru oca i sina koji su nešto skrivili. Car naredi da im udare po sto batina. Prvo udariše ocu sto batina, a on ih podnese bez jednog uzdaha.

Potom dođe red na sina. Ali čim se prvi udarac spustio na mladićeva leđa, otac stade očajno stenjati i plakati.

- Šta ti je? - upita car. - Malopre si podnio sto udaraca, a ni glasa nisi pustio. Zašto sad toliko plačeš i višeš zbog jednog udarca koji je tvoj sin dobio?

- E, kad ste me tukli, mogao sam da trpim, jer su to bili udarci po tijelu. A sad me udarate po srcu. Stoga ne mogu ćutati. - odgovori otac.

Narodna priča

IMENICE – KONKRETNE I APSTRAKTNE

Nastavite sa opisom ove slike na donjem dijelu stranice:

Jedna vesela djevojčica stoji na kiši. _____

Vježbe

Sada, otkrijte sve imenice koje ste napisali. Podsjetite se, šta su imenice i kako ih dijelimo po značenju.

Riječi kojima označavamo imena predmeta, bića i pojava, zovu se imenice.
Imenice dijelimo na zajedničke i vlastite.

Vježbe

Kako izgleda djevojčica?
Da li je sretna?
Kako to poznajemo?

Odgovorima smo kazali osjećaje djevojčice. I to su imenice, ali ih mi ne možemo vidjet niti dodirnuti. Ne možemo dodirnuti rukom sreću jer je ne možemo vidjeti, nego je samo osjetiti.

Podjela imenica može biti na osnov da li nešto možemo dodirnuti i vidjeti očima.

Imenice kojima označavamo opipljiva bića i predmete (knjiga, olovka) ili bića i predmete koje ne možemo dodirnuti ali ih zamišljamo da ih možemo dohvatiti (mjesec na nebu), zovemo konkretne imenice.

Imenice kojima označavamo nešto nestvarno, neopipljivo i ne može se vidjeti golim okom kao radnju, osobine, osjećaje, stanja, prirodne pojave (ljubav, tuga, radost, sreća, žalost, starost, bol, suša, jezik, umjetnost), zovu se apstraktne imenice.

Vježba

U ovoj pjesmi pronađite konkretne i apstraktne imenice.

ČUVAR PARKA

Neki je čuvar parka
iz čiste osvete prave,
umjesto: NE GAZI TRAVU
napisao: NE GAZI MRAVE!

I sva su djeca išla
po stazi pognute glave.
Mravu je suza sišla
niz lice zelene trave.

Odletješe ptice iz parka
iz gnijezda prhnu jaje,
nestade mravinjaka,
nestade dječije graje.

I lišće poletje s grana.
Travnjak se u tugu savi.
Na klupi čuvar sanja
da s djecom juri po travi.

Enes Kišević

BROJEVI – PROSTI I REDNI

Brojevi su promjenljive vrste riječi kojima se izražava koliko ima nečega na broju ili koje je nešto po redu. U zavisnosti od toga šta se njima izražava, dijele se na glavne i redne brojeve.

Vježba

Brojte brojeve na slici i zapišite ih riječima.

Prosti (osnovni) brojevi su brojevi kojima se izražava koliko nečega ima na broju.

Primjeri: *dvadeset i pet učenika; sedam dana; sto želja*

Vježba

Podvucite proste brojeve u rečenicama:

*Pet djevojčica igra fudbal.
Mehmed ima pet sinova.
Jedan policajac ide prema nama.
Kupio sam deset bajramluka.
Izgubio sam dvije bojice.*

*Ima ih u razredu samo deset.
Kiša pada skoro tri dana.
Dobio je pismo od jedne žene.
Biću na odmoru osam dana.*

Ko je osvojio prvo, ko drugo i ko treće mjesto?

Redni brojevi označavaju koje je nešto po redu.
Mijenjaju se i po rodu i po broju.

Primeri: četvrti čas, prva nagrada, peto takmičenje.

Vježba

U rečenicama podvucite redne brojeve:

*Enes je stigao drugi na cilju.
Treći put sam u bioskopu.
Osmog dana idem kući.
Moj baba je prvi ugledao brata.
Zaspao sam na petom času.
Almira je osvojila treću nagradu.
To mu je već četvrti put.*

PRIDJEVI – OPISNI, PRISVOJNI I GRADIVNI

Da se podsjetimo, šta su pridjevi?
Posmatrajte našu Dinu i najljepšim epitetima opišite njen izgled, odjeću, imenujte dijelove odjeće i od čega su napravljene.

Dinu ste opisali koristeći pridjeve za opis boje, dužine, visine, težine, raspoloženja. To su opisni pridjevi.

Opisni pridjevi označavaju osobinu imenice uz koju stoje, kakvo je nešto.

(lijep, ružan, visok, nizak, mali, veliki, star, mlad, tanak, debeo, mršav, gorak, sladak, taman, mračan, siv, crven, plav, osvjetljen, glasan, tih, pametan, glup, lud, nestašan, nemiran, miran, živahan, mek, tvrd, čvrst, jasan, šaren, dlakav, srećan, nesrećan, užasan)

Da bi kazali čija je suknjica, košulja, mašnjice, cipelice, koristimo prisvojne pridjeve.

Prisvojni pridjevi označavaju pripadnost imenice uz koju stoje, čije je nešto.

(Dinina suknjica, Mirsadov džemper, nanin ćilim, morski puž, školski program, gradski zid, kućni prag, poljski miš, riječni rak, planinski vazduh, pozorišni komad, radnikov trud, ljekarski poziv, dječiji san, ljudski karakter, bakin šal)

Kako bi kazali od kakvog materijala je sašivena Dinina odjeća, koristimo gradivne pridjeve.

Gradivni pridjevi označavaju od čega je napravljena imenica uz koju stoje.

(platnena suknja, pamučna košulja, svilene mašnjice, drveni sanduk, zlatni prsten, bakarna žica, metalni okvir, čokoladna torta, medeni kolači, voćni sok, peščani sat, kameni zid, dijamantski prsten)

Vježba
Razvrstaj vrste pridjeva u tabeli:

biserna ogrlica

đačka torba

prijateljeva lopta

kravlje mlijeko

limeni krov

lisnato tijesto

zlatni prsten

travnato igralište

gradsko zemljište

bistra voda

hladna zima

kožne cipele

krupni oblaci

jesenji vjetar

sestrina soba

željezno sidro

školska klupa

drvena kuća

OPISNI PRIDJEVI	GRADIVNI PRIDJEVI	PRISVOJNI PRIDJEVI

ZAMJENICE

LIČNE I PRISVOJNE

Podsjetite se, šta su zamjenice? Kako dijelimo zamjenice? Dina i Aldino razgovaraju. Pronađite zamjenice u njihovom razgovoru

Znači, ti si najbolji, a on je pobijedio. Oni su se bunili, a vi ste šutjeli. Stvarno ne razumijem šta ste sve vi radili na tom vašem takmičenju. Ti si trebao prvi negodovali za tvoj test.

Tako je to kada nisu mene izabrali za takmičenje. Ja bih to sve sredila. Sljedeći put ja se prijavljujem lično učiteljici, ona dobro poznaje moje znanje. Njeno je mišljenje najvažnije.

Dino, ja sam učestvovao na takmičenju znanja. Nedžad je sve prepisao sa njegovog mobitela, a pobjedio! On nije video mene. Svi su bili razočarani jer su znali da nije najbolji. Oni su negodovali, a mi smo šutjeli njihovim uzvicima.

Zamjenice su promjenljive vrste riječi kojima se zamjenjuju imena bića, predmeta i stvari, odnosno zamjenjuju imenice, pridjeve i brojeve.

U našem jeziku ima različitih vrsta zamjenica, a mi ćemo učiti o ličnim i prisvojnim.

Zamjenice kojima upućujemo na lica, odnosno, kojima zamjenjujemo njihova imena, zovemo lične ili osobne zamjenice.

Zamjenice koje označavaju kome nešto pripada ili čije je nešto nazivamo prisvojnim zamjenicama.

Postoji i prisvojna zamjenica za svako lice: svoj, svoja, svoje

Pa tako ne kažemo:

Povedi tvoju kutu u šetnju, nego: Povedi svoju kutu u šetnju.

ZAMJENICE

LIČNE	PRISVOJNE
1. Ja 2. Ti 3. On, ona, ono	1. moj, moja, moje, moji, moje, moja 2. tvoj, tvoja, tvoje, tvoji, tvoje, tvoja 3. njegov, njegova, njegovo, njegovi, njegove, njegova njen, njena, njeno, njeni, njena
1. Mi 2. Vi 3. Oni, one, ona	1. naš, naša, naše, naši, naše, naša 2. vaši, vaša, vaše, vaši, vaše, vaša 3. njihov, njihova, njihovo, njihovi, njihove, njihova

Vježbe

Za svaku zamjenicu napišite po jednu rečenicu

1. Moja škola je najbolja.
2. Tvoja mama mijesi najukusnije mantije.
3.

GLAGOLI

PROŠLO, SADAŠNJE I BUDUĆE VRIJEME

Da ponovimo. Šta su glagoli?
Odredite glagole u rečenicama.

Djevojčica pjeva.

Dječak je igrao futbol.

One će spremati kolače.

Oni nam kazuju kada su se dešavale radnje: u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti. To su glagolska vremena koji nam služe da se izrazimo za radnju koja se dešava sada, koja se dešavala i koja će se desiti.

Sadašnje vrijeme je glagolski oblik koji označava radnju koja se vrši u isto vreme kada o njoj govorimo i radnju koja se dešava stalno.
(pišem, jedem, govorim, hodam, trčim, vučem, razmišljam)

Prošlo vrijeme je glagolski oblik koji označava radnju, stanje ili zbivanje koje se desilo ili započelo u prošlosti.
(pisao sam, jeo sam, govorila sam, hodali smo, trčalo je, vukao sam, razmišljalo je)

Buduće vrijeme je glagolski oblik koje služi za opisivanje radnje, stanja ili zbivanja koji će se desiti u budućnosti.
(pisat ću, jest ću, govorit ću, hodat ću, trčat ću, pjevat ću, razmišljat ću)

Vježbe

1. Podcrtaj glagole i napiši označavaju li sadašnje, prošlo ili buduće vrijeme (SV, PV, BV):

- Potok teče šumom. ____
Zeko je brzo doskakutao. __
Nebom plove bijeli oblaci. __
Svoje boje ugasit će dan. __
Zec će svu noć u snu trčati za lovcima. ____
Prišao mu je jelen. ____
Lastavica će se napiti vode. ____
Veče dolazi s mnoštvom zvijezda. ____
Miš je sanjao plašljivu mačku. __

2. Razvrstajte glagole u tabelu.

Fahrudin jede čokoladne bombone.

Jasmin i Filip su ulovili šarenog leptira.

Majdin tata vozi prebrzo.

Sutra ćemo posjetiti nanu i djeda koji žive u Čair.

Jučer smo gledali dokumentarni film o lavovima.

Ovog ljeta moj razred će ići na izlet u Rožaje.

PROŠLOST	SADAŠNJOST	BUDUĆNOST

PROSTA REČENICA

Da ponovimo. Šta je rečenica?
Rečenica je misao iskazana riječima.
Koje vrste riječi su nam
potrebne za jednu rečenicu?
Pogledajte sliku. Šta radi Dina?

Dina čita.

Ko čita? - Dina. _____ subjekat (podmet)

Šta radi? - Čita. _____ predikat (prirok)

Rečenica: *Dina čita*, sadrži subjekat i predikat.
To su osnovni dijelovi rečenice.
Ako rečenica sadrži samo subjekat i predikat,
to je prosta *neproširena rečenica*.

Vježba
Dodajte subjekat i predikat u rečenicama:

Djevojčica _____ .
_____ pjeva.

Mina _____ .
_____ cvjeta.

Kada rečenici dodamo još neku riječ:

Dina čita knjigu. - onda se rečenica proširila
i zovemo je prosta proširena rečenica.

Djevojčica šeta parkom.

Emina pjeva pjesmu.

Mina čisti sobu.

Cvijeće cvjeta u vrtu.

Znači proste i prosto proširene rečenice sadrže po jedan subjekat i po jedan predikat. Prosto proširena rečenica sadrži dodatne riječi kojima možemo kazati gdje, kada i vrijeme kada se dešavala radnja.

Ako se dodatna riječ odnosi na subjekat, zajedno sa subjektom zovu se subjekatski skup, na primjer:

Pametni ljudi pišu knjige.

Ako se dodatna riječ odnosi na predikat, zajedno sa predikatom zovu se predikatski skup, na primjer:

Pametni ljudi pišu zanimljive knjige.

Vježba

Odredite subjekatski i predikatski skup i zapišite riječi u tabeli.

*Proljećni dani sviću.
Šuma se veselo budi.
Ptice skakuću na grani.
Vesela djeca jure prema školi.
Radoznali dječak me zapitkuje.
Naša učiteljica poštuje uredne učenike.
Vikendom idemo na izlet.
Divimo se čistoj prirodi.*

SUBJEKATSKI SKUP	PREDIKATSKI SKUP

PRAVILAN IZGOVOR I PISANJE SLOVA: Č, Ć, DŽ, Đ

Suglasnici Č i Ć dosta su srodni glasovi. Zbog toga se oni često pogrešno izgovaraju. U nekim govorima bosanskog jezika oni se jednako izgovaraju. Ali su ipak različiti ne samo po porijeklu već i po načinu izgovora.

Č

*čaša, čarapa, čađ, čedo, čelo, čep,
čibuk, čiča, čipka, čovjek, čudo,
ječam, riječ, bič, mač, ključ, početi,
čiji, čega, činiti, veče, gnječiti, čak.*

Ć

*kuća, kći, leća, vreća, maćeha,
naćve, ćelav, vruć, već, ćaskati,
proći, Hadžiahmetagić, Ćosović,
Hadžibulić, Ćorović.*

Isto tako i suglasnici DŽ i Đ su srodni glasovi i često se i s njima griješi u izgovoru.

DŽ

*džamija, dželat, hodža, hadžija,
džin, džigerica, fildžan, džep,
dajdža, džezva, maharadža,
Mandžurija, džabe, džem, džungla,
pidžama, budžet, džokej.*

Đ

*đak, đakovica, đavo, đuro, đulabija,
đuvegija, buđa, krađa, đerdan,
đerđev, lađa, leđa, međa, rđa, riđ,
gađati, dođem, nađem, pođem,
prođem.*

Vježbe

1. Prepiši rečenice u svoju bilježnicu i na prazne crte upiši odgovarajuće slovo: č, ć, dž, đ.

U mojem gradu__u Tutinu, ima mnogo drve__a. Parkovi su prepuni cvije__a. Djevoj__ice i dje__aci tr__e uokolo i veselo se igraju. Svoj __eparac rado troše u gradskoj slasti__arnici. Najviše naru__uju sladoled i kola__e. U školi u__imo, __itamo i ra__unamo. U__iteljica nas u__i da ra__unamo. Na satu prirode i društva __esto izvodimo eksperimente. Na stolicama imamo jastu__i__e da se ne bi prehladili. __ista__ica nam svako jutro loži vatru.

2. Dopuni riječi slovom koje nedostaje: č/ć; đ/dž

cjev__ica	jaha__	__evapi
cvije__e	__itanka	__etka
__amac	u__iteljica	že__
__udo	__ovjek	elektri__ar
cvje__arnica	psi__	u__benik
obu__a	__ungla	rije__
grož__e	žli__ica	la__a
__uk	kamen__i__	posu__e

3. Popravi na odgovarajuća mjesta slovima: č i ć.

momcic	kaputic	cjevcica
djecacic	stocar	prstic
bocica	vrapcic	slasticar
momcic	junacina	vozac
mace	pace	vozacica
slonic	pjevacica	matematicar

PRAVILNO PISANJE GLASOVNOG SKUPA

Govorili smo o razvoju bosanskog jezika. U periodu (IX vijek), jednoj od historijskih faza razvoja bosanskog jezika, staroslavenski jezik je imao više glasova i znakova za pisanje koji su vremenom nestajali i mijenjali se. Za stvaranje glasovnih skupova ije i je, osnova je staroslavenski glas jat. Promjene su nastale sa duljenjem i skraćivanjem slogova.

- Do kraćenja dugog sloga dolazi kada glas je zamjenjuje ije, kada drugi slog postaje kratki.
(vijek - vjekovi; cvijet - cvjetovi; snijeg - snjegovi;
pobijediti - pobjeda; blijed - bljeđi)
- Do duljenja kratkog sloga dolazi kada glas je prelazi u ije.
(oboljeti - oboljijevati; prevoziti - prijevoz)

Vježbe

1. Umetni ije ili je, a zatim od navedenih imenica načini pridjeve.

d__ete - d__ečji

zv__ezda - zv__zdano

t__elo - t__elesni

sn__eg - s_____

cv__et - cv__etni

ml__ko - m_____

2. Riječi dopuni glasovnim skupovima ije ili je.

Na br__gu je veselo. Sm__h i p__sma se čuju. D__eca su radosna. Vani pada sn__g.

Sn__g tiho sipi. D__ca trče po sn__gu, sankaju se i grade sn__govića.

Sve je b__lo i prekriveno sn__žnim pokrivačem.

VELIKO I MALO SLOVO KOD PRIDJEVA OD VLASTITIH IMENA

1. Velikim početnim slovom pišu se prisvojni pridjevi na -ov, -ev i -in izvedeni od vlastitih imena, prezimena i nadimaka: *Ibrahimov, Mehmedov, Muvekitov, Kulinov, Dizdarev, Dizdarov, Bajezidagićev, Kurtćehajićev, Nerkesijin, Mestvicin, Ibricin, Ibrin, Mehin, Selmicin, Snjeguljicin* i sl.

2. Velikim početnim slovom pišu se prisvojni pridjevi na -ov, -ev i -in koji su zajedno sa drugim riječima u sastavu naziva sa općim značenjem: *Ahilova peta, Gordijev čvor, Arhimedov zakon, Celzijev stepen*.

3. Malim početnim slovom pišu se pridjevi na -ski, -čki, -čki, -ški, izvedeni od zemljopisnih imena i naziva stanovnika: *bosanski, bošnjački, novopazarski ćevapi, sjenički sir, beogradski, skopski*.

4. Velikim početnim slovom pišu se i prisvojni pridjevi izvedeni od vlastitih imena životinja: *Šarkin, Reksov, Bubijev*.

Vježbe

1. Prepišite ove rečenice u pravilnom obliku:

ON ĆE IZLAGATI NOVE MODELE NA SKOPSKOM SAJMU.
MOJ BABO UVJEK NARUČI SJENIČKI SIR I TUTINSKE PRŠUTE.
NARUČILI SMO OHRIDSKU PASTRMKU.
NA BALKONU JE OSTAO ALMIN SAT.

2. Dopuni prazna mjesta prisvojnim pridjevima izvedenih od vlastitih imenica.

- a) Ismeta voli da sluša _____ muziku. (Bosna)
- b) Najljepši je _____ lokum. (Negotino)
- c) Upoznao sam _____ sestru. (Fatima)
- d) Najzanimljiviji je _____ zadatak. (Adis)

PRAVOPIISNI ZNACI

DVOTAČKA, NAVODNICI, ZAPETA, CRTA/TIRE

Pravopisni znaci su vrsta pismenih znakova kojima se postiže veća jasnoća i bolje razumijevanje odnosa između pojedinih dijelova teksta.

Pravopisni znaci su: tačka (.), upitnik (?), uzvičnik (!), tačka-zarez (;), zarez (,), dvotačka (:), tri tačke (...), crta (-), crtica (-), navodnici ("..."), polunavodnici ('...'), zagrade (), zvjezdica (*), apostrof ('), kosa crta (/) itd.

Tačka, upitnik, uzvičnik, tačka-zarez, zarez, dvotačka, tri tačke, crta, navodnici, polunavodnici i zagrade mogu biti pravopisni znaci u širem smislu i pravopisni znaci u užem smislu. Kao pravopisni znaci u užem smislu nazivaju se još i rečenični ili interpunkcijski znaci.

Mi ćemo učiti u petom razredu za: dvotačku, navodnike, zapetu i crtu.

: DVOTAČKA

Dvotačka se koristi

- iza riječi kojima se najavljuje nabranjanje, a ispred onoga što se nabranja.
Na pijaci kupi: sira, jaja, kajmaka, mesa, salate i luka.
- ispred navođenja tuđih riječi, npr.
Rekao nam je: „Novac za ekskurziju je dovoljan“.
- ispred poslovice i tvrdnje ako je u istoj rečenici:
Ne kaže se uzalud: Ženiti se mladu rano je, a staru kasno je.

„ “ NAVODNICI

Navodnici su pravopisni znak koji se stavlja na početku i svršetku onoga što se doslovno navodi ili mu se daje drugi smisao.

- Navođenje tuđih riječi:
„Zašto hodža, jedeš sa pet prsta?“, upita odmah u čudu on. „Zato što nemam šest“, - odgovori on.
- Imena ustanova:
OŠ „Dituria“, hotel „Sarajevo“, biblioteka „Braća Miladinovci“.
- Naslovi knjiga, časopisa:
Ahmet Hromadžić je napisao knjigu „Zlatorun“.

, ZAPETA/ZAREZ

Zapeta je pravopisni znak kojim se, radi lakšeg čitanja i razumijevanja teksta, razgraničavaju odlomci teksta.

- Zarezom se odvajaju riječi u nabranjanju:
Damir, Lejla i Kanita odoše u grad.
- Između nezavisnih pridjeva:
Fikret je imao zelene, kratke, otrcane hlačice.

- CRTA

Crta je pravopisni znak koji se koristi umjesto navodnika u dijalogu, razgovoru i to u štampanim tekstovima, a drugi dio se izostavlja i na kraju upravnog govora se piše crta ako se rečenica nastavlja i objašnjava nešto o upravnom govoru. Na primjer:

- *Ko je to bio? - Upita majka.*
- *Moj drug.*
- *Zašto ga nisi pozvao unutra?*
- *Žurio je - reče Rijad.*

Vježbe

Upotrijebite u rečenicama odgovarajuće pravopisne znake koji su namjerno izostavljeni.

Govorio mu je Jednu reci, a dvije čuj

Odgovarali su za bolju ocjenu Anesa Sadat Delila i Mejra

Gdje je majka upita on

Donela je paprika paradajza tikvica peršuna i luka

Bošnjaci žive u najvećem broju u skopskom, veleškom i prilepskom regionu.

Moja škola nosi ime poznatog makedonskog Bošnjaka Alije Avdovića

NAŠA AVLIJA STARA,
ZNANJU KAPIJE NE
ZATVARA

Aldino, sad je moj najljepši dio. Mnogo je simpatično, pa sevdalinke, pa nošnja. Jedva čekam prvu priliku da obučem dimije, pa svilenicu, mintan, pa na glavi fesić. Ljepše od mene neće biti na cijelom svijetu!

Što se ti be-ginišeeeš! A kad ja stavim fes na glavi, pa da vidiš ljepote!

MUZIČKO STVARALAŠTVO

Jeste li naučili koju novu sevdalinku od prošle godine?
Da li ste učestvovali na priredbi sa bošnjačkim kolom?

Vrijeme je da naučite još novih podataka o kulturi Bošnjaka. Nadamo se da ste se i sami potrudili da istražujete i da sami nešto novo naučite. Svakako, imate prilike da naučite još novih lijepih sevdalinki koje možete ove godine pjevati na svečane školske i privatne događaje.

Da se prisjetimo, šta je sevdalinka?

Sevdalinka je bošnjačka, gradska ljubavna pjesma. Sevdalinke su narodne pjesme uglavnom od nepoznatog autora i očuvane usmenom tradicijom. Sadržaj teksta sevdalinki izražava osjećaje, raspoloženja, misli i želje ljudi, govori o običajima, vremenu kada je stvarana. Tako mi dobijamo podatke i informacije o tradiciji i kulturi Bošnjaka i nekadašnjem načinu življenja.

NARODNE PJESME

SEVDALINKA

GDJE SI DA SI MOJ GOLUBE

Gdje si da si moj golube
što se ne javiš,
gdje si da si moj golube
što se ne javiš,
što se ne javiš,
što se ne javiš.
Evo mene pokraj tebe
zar me ne vidiš,
evo mene pokraj tebe
zar me ne vidiš,
zar me ne vidiš.
A gdje ti je stara majka

ne bilo ti je,
a gdje ti je stara majka
ne bilo ti je.
Otišla je u đul baštu
cvjeće da bere,
otišla je u đul baštu
cvjeće da bere.
Cvjeće bere mene kiti
da sam najljepša,
cvjeće bere, mene kiti
da sam najljepša,
da sam najljepša.

KAD JA POĐOH NA BENTBAŠI

Kad ja pođoh na Bentbašu,
na Bentbašu, na vodu,
ja povedoh b'jelo janje,
b'jelo janje sa sobom.

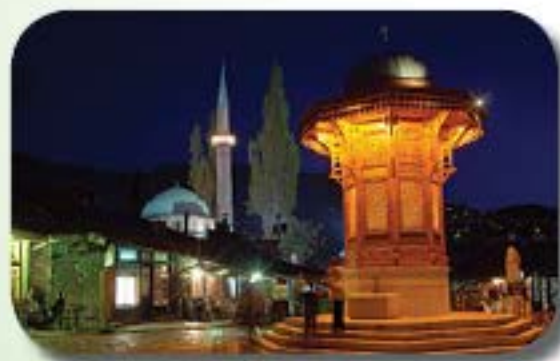
Sve djevojke Bentbašanke
na kapiji stajahu,
samo moja, mila draga,
na demirli pendžeru.

Ja joj nazvah: Selam alejk,
Selam alejk, djevojče!
Ona meni: Dođ' do večē,
dođ' do večē, dilberče!

Ja ne odoh isto večē,
već ja odoh sutradan.
Drugog dana moja draga
za drugog se udala.

NAŠA BOSNO, NAŠE VEL'KO DOBRO

Ćutahijo, najviša planino,
S tebe mi se Adapazar vidi!
I po njemu šečerti sokaci,
Tu se šeću bosanski junaci,
Šerbe piju, a Bosnu spominju:
„Naša Bosno, naše vel'ko dobro
U tebi su do tri dobra moja:
Jedno dobro - ostarila majka;
Drugo dobro - moj roditelj babo;
Treće dobro - moja vjerna ljuba.
Žarko sunce, na visoko ti si,
Moja draga na daleko ti si!
Žarko sunce, spusti mi se niže,
Moja draga, primakni se bliže!“

Ovu je pjesmu zabilježio književnik Alija Nametak od Hatidže Sirćo iz Mostara, bošnjačke iseljenice u selu Džerdinu u Turskoj 1967. godine. Profesor Nametak naglašava nostalgičnu želju i vezu iseljenih Bošnjaka u Turskoj za svoju matičnu državu Bosnu i Hercegovinu.

Uporedite sljedeće dvije narodne pjesme. Pronađite zajedničke motive, dijelove nošnje, običaje i osjećaje. Postoje sličnosti i razlike i ilustrirajte ova dva lika djevojaka iz Sarajeva i Ohrida.

PLATNO BIJELI SARAJKA DJEVOJKA

Platno bijeli Sarajka djevojka,
Na Miljackoj, u zlatnom leđenu,
Zagnula uz ruke rukave,
A uz noge džamfezli dimije.
Bjelje su joj ruke od rukava,
Rumenije noge od šalvara.
Mila majko, isprosi je za me,
Jer ako je isprositi nećeš,
Odbiću se mlađan u hajduke,
U hajduke, preko Banja Luke!

БИЉАНА ПЛАТНО БЕЛЕШЕ

Билјана платно белеше
на охридските извори.
Оздола идат винари,
винари белограѓани.

- Винари белограѓани,
кротко терајте карванот,
да не ми платно згазите,
платното ми е даровно.

- Билјано моме убаво,
ако ти платно згазиме,
со вино ќе го платиме,
ем бела лута ракија.

- Не ви сакам виното,
тук' ви го сакам момчето,
што напред води карванот
што фесче носит над око.
Што фесче носит над око
и мене гледат под око.

- Билјано, моме убаво,
момчето ни е свршено.
За него вино носиме,
в' недела ќе го жениме.

- Да би го вода однела
и мене ми го донела,
да би го змија к'снала
со мојве дробни запчиња.

NARODNI INSTRUMENTI

Def (daire) - narodni muzički instrument arapskog porijekla, koji se sastoji od obruča sačinjenog od drveta kestena ili javora, na kome je samo sa jedne strane razapeta ovčija ili kozja koža prilepljena domaćim kvascem ili tutkalom. U obruču je izrezano šest do osam proreza u koji se pričvršćuju pljosnati metalni kolutići koji pri udarima zveckaju. Kod defa ti metalni kolutići su kao metalni prstenovi. Obično se drže u lijevoj ruci dok se prstima desne ruke i donjim delom šake udara po koži. Daire je ritmički instrument uz čiji se ritam igra. Kao solistički instrument upotrebljavaju ga žene najčešće na Kosovu i Metohiji, u Sjevernoj Makedoniji i Bosni.

Def je bio obavezni propratni instrument na svadbama i po vjerskim učenjima, jedini instrument koji je dozvoljen da se koristi. Najčešće sviraju žene na ovom instrumentu. Posebna prilika je za vrijeme običaja obavljanja kane ili djevojačko veče.

NARODNI OBIČAJI

Kana ili k'na je narodni običaj kod Bošnjaka, uglavnom vezan za vrijeme svadbe. U tom svadbenom vremenu kada se mlada pripremala za udaju, bila je predviđena djevojačka večer za kanu. Mladu su posebno pripremale žene za knenje. Žena koja je zadužena za opremanje mlade, snosila je veliku odgovornost za njen izgled. Kada ona mladu pripremi i oknuje, kaže se djeverovima da je mlada spremna. Oni ulaze u sobu gdje se nalazi

mlada. Žena koja je zadužena za opremanje mlade, traži od djeverova da plate opremanje nevjeste. Djever „plaća“ određenu sumu novca.

Trepetljika trepetala, puna bisera,
haj, ovi naši bijeli dvori puni veselja.
Što u dvore, što pred dvore, što 'no govore?
Haj, ovo majka sina ženi, pa se vesele.
Svi se redom veseliše, majka najviše,
haj, doveli joj đul nevjestu, đulom miriše.
Spustila se zlatna žica, sa vedra neba,
haj, savila se mladoženji oko fesića.
Sa fesića đul nevjesti oko duvaka.

Nisu se kanile samo mlade nevjeste. U Bosni i Hercegovini, Sandžaku i Sjevernoj Makedoniji uoči Bajrama su se žene knile (bojile) ruke i svoje kose.

Inače, kana je zelenkasti prašak, a donose je ponajviše hadžije iz Meke, Medine ili iz Carigrada, kada se vraćaju sa Ćabe. Ženskoj djeci ne samo da boje kose, nego im kniju, boju nokte i dlanove, pa su i oni crvenkaste boje.

U mnogim zemljama se kana koristi u kozmetici i uljepšavanju žena. Običaj je i danas sačuvan da se u hamamima peru i knuju kose, crtaju kanom razne ilustracije po rukama, prstima, nogama, stopalima i dlanovima.

I u Turskoj, od kud vodi porijeklo ovaj običaj, čuva se i njeguje. Posebno je interesantno organizovanja kane, djevojačke večeri ili kako se kod nas kaže noć kane. Jedan ili dva dana prije svadbe, skupljaju se svi u kući mlade i vješanjem bajraka na kuću označava se svadba. Onda se igra i pleše u društvu žena i djevojaka i na kraju se, kada se donesu darovi budućoj nevjesti, kni prvo nevjestu i sve gošće knu ruke.

NARODNA KOLA

Zavrzlama je staro, rijetko i gotovo zaboravljeno bošnjačko kolo iz istočnobosanskog kraja. Ovo rijetko kolo je kao i svako drugo kolo i može se igrati na više melodija. Izvodi se na sijelima i teferičima, svadbama i takozvanim „džumbusima“. Izvodi se na žičanim instrumentima, a u novije vrijeme i na harmonici.

Zavrzlama na bosanskom znači „komplicirana stvar“. I zaista, kolo nije nimalo jednostavno za igranje. Tako, igrač odskakuje udesno na lijevoj nozi i ide unatrag. Opet dok se kreće ulijevo, odskakuje na desnoj nozi i opet ide unatrag. Prelazi koji se odvajaju od glavne muzičke teme kola uobičajeni su u uobičajene bosanske trokorake i okrete po starom bošnjačkom običaju, djevojke i mladići se drže za ruke marmicom (jaglukom) dok igraju. Evo teksta koji se pjevao dok se igralo ovo kolo:

ZAVRZLAMA

Molila sam svoju nanu, da me uči zavrzlamu,
Molila sam svoju nanu, da me uči zavrzlamu,
Zavrzlo me ne znam šta, zavrzlamu učim ja,
Zavrzlo me ne znam šta, zavrzlamu učim ja.
Sklonite se svi u stranu, kad ja igram zavrzlamu,
Sklonite se svi u stranu, kad ja igram zavrzlamu,
Zavrzlamu e pa šta, uvijek rado igram ja,
Zavrzlamu e pa šta, uvijek rado igram ja. Al' je
ljepa zavrzlama kad se igra sa ženama, Al' je
ljepa zavrzlama kad se igra sa ženama.
A jos ljepša zavrzlama kad se igra s djevojkama,
A jos ljepša zavrzlama kad se igra s djevojkama.

NARODNE NOŠNJE

Bošnjačka narodna nošnja je posebna i prepoznatljiva. Kako ste dosada već naučili po nešto o dijelovima nošnje, vaš zadatak je da uporedite nošnje naroda koje su sa Balkana i u kojima se prepoznaju elementi orijentalnog utjecaja, što je vremenom utjecalo da svaki od ovih naroda oblikuje svoj prepoznatljiv stil.

Na fotografijama su bošnjačka, albanska, turska i romska nošnja. Pronađite slične dijelove nošnje i one po kojima se razlikuju.

STARI ZANATI – KUJUNDŽISTVO

Kujundžije su majstori koji su izrađivali nakit od zlata i srebra. Filigranski zanat je nastao u okviru kujundžijskog, a kasnije se odvojio kao poseban zanat.

U početku su kujundžije izrađivali komade nakita, dok su filigrani pravili ispune savijajući i pletući od srebrene žice precizne ornamente, kojima su se punile praznine na komadima nakita ili su se samo lijepili po površini. Sama riječ filigran je latinskog porijekla i znači *nešto precizno*. Turska riječ za filigran je *telkar*. Prvo bi se sačinila tanka žica koja se zatim velikom preciznošću „plela“ i letovala za podlogu specijalnim srebrenim prahom. Od žice su nastajali i danas nastaju savršeni oblici, te se filigransko umjeće s pravom svrstava u umjetnost ili, kako se kaže, u „umjetne zanate“.

Odvajanjem od kujundžija, filigrani počinju praviti ne samo nakit, već i predmete upotrebne vrijednosti, kao što su: kutije za čuvanje nakita i novca, ženske torbice, lule, cigarluke. Oni su pored nakita ukrašavali oružje, odnosno ručke za sablje i razne vrste puški. Od nakita su izrađivali, ali izrađuju i danas, belenzuke i halhale - vrste narukvica, naušnice, broševe, privjeske, tepeluke - ukrase za ženske kape, pašte-kopče za pojas, ali i čitave pojase. Filigranski i kujundžijski zanati su se sačuvali i do danas .

ĐUGUM KUJE ĐUGUMDŽIJA ALJO

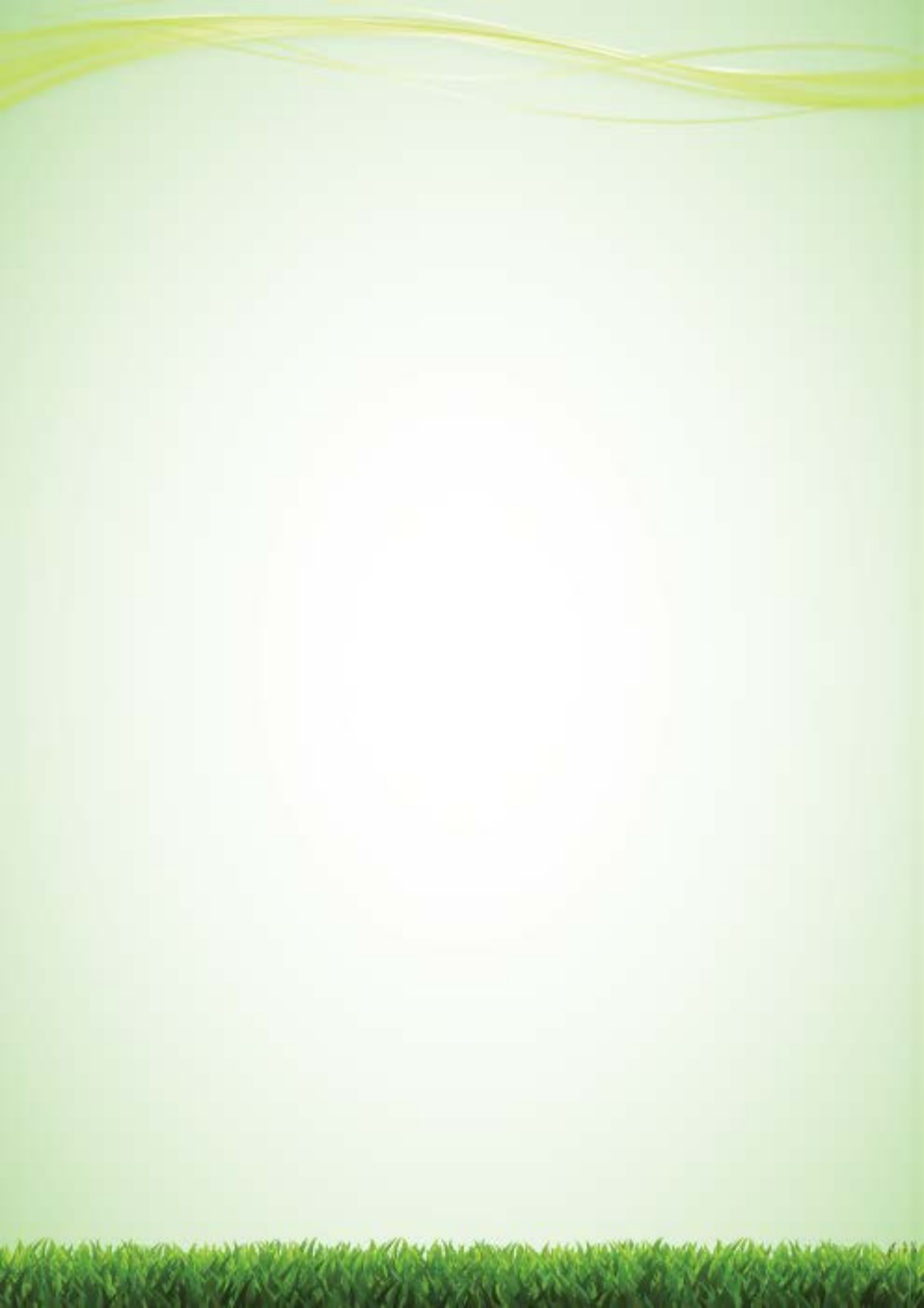
Đugum kuje đugumdžija Aljo,
đugum kuje, daleko se čuje,
đugum kuje, a đugumu pjeva:
„Moj đugume, moj bakreni sude,
ko li će te na Jalu nositi,
i u tebi vode donositi:
jali momče, jal' mlado djevojče?
Ja bih na te savat udario,
i njezino ime ispisao!“

LEKTIRNI KUTAK

ROBINZON KRUSO
Prvi lov, prva nezgoda

Tako sam svršio jedan dio priprema za idući polazak u lov. Trebalo je još samo da napravim luk i strijele.

Uzeo sam jedan vitak štap i čvrsto ga zategao opletenim gajtanom u snažan luk. Teže je bilo napraviti strijele. Isjekao sam tanke štapiće, rascijepio ih svojim kamenim nožem na gornjem kraju i u taj procijep ugurao po jedan oštar kamen. Na drugi kraj stavio sam nekoliko pera. Perje sam na zemlji lako nalazio, jer je na ostrvu bilo dosta ptica. Pokušao sam sada da odapnem strijelu.

Fiju! Odletjela je strijela u more.

Radovao sam se unaprijed svome lovljenju i lovu. Gledao sam već kako preda mnom i pred mojim strijelama bježe gomila koza.

Ponio sam mrežu da mi služi kao lovačka torba, luk, strijele, pet pari sandala i trideset stopa gajtana, pa tako opremljen krenuo u lov. Poslije kraćeg hoda primijetih kako leti jedna ptica. Obuzet lovačkom strašću, odapeh strijelu, ali promaših, i ptica odletje dalje. Posrainih se i rekoh sebi da nije dovoljno imati luk i strijele. Treba biti i gađanju vješt. Ali što čovjek ne zna, može naučiti. Nadao sam se da ću i to umjeti skoro.

Kad je oko podne pripeklo sunce, legao sam u sjenku jednog velikog drveta i ručao. Taj se ručak, na žalost, sastojao samo od kukuruznih zrna.

Izenada, čuo sam iza sebe neki šum. Skočih i primijetih životinju koja je ličila na zeca. Brzo odapeli strijelu i vidjeh kako ova životinja pade. Otrčah, bacih tu zvjerku na rame i odnesoh pod drvo.

Kad sam uveče stigao kući, oderao sam ovu životinju i odsjekao parče mesa da ispečem. Nisam, istina, imao vatre, ali to mi nije zadavalo brige. Čitao sam jednom kako divljaci prave vatru na taj način što trljaju dva drveta jedno o drugo. To sam htio da pokušam. Uzeo sam dva suha parčeta drveta i trljao ih snažno. Nije dugo potrajalo, a znoj mi je potekao s čela. Posao je bio uzaludan, drveće nije htjelo da gori. Bacio sam ga ljutito i mislio da knjige lažu. Međutim, ja sam bio nevješt.

Pokušao sam onda da jedem meso prijesno. Bilo je žilavo i tvrdo. Sjetih se da sam u školi učio kako su Tataři ispod sedla stavljali meso, pa jahali na njemu i tako ga mekšali. Bio je to ratnički narod, koji je život provodio na sedlu. Ja, doduše, nisam imao konja, ni na konju sedlo, ali se meso dalo omekšati i na kamenu. Stavio sam meso na stijenu pred pećinom, uzeo dobar štap, pa stao lupati njime iz sve snage. Već poslije nekoliko časaka meso je omekšalo, ja sam sjeo i ručao. Nije mi smetalo što nemam viljuške i noža. Već sam se bio navikao da jedem prstima. Ali da je bilo soli i hljeba, ručak bi se mogao nazvati vrlo dobrim.

Od kože ulovljene životinje napravio sam obuću. Kora od drveta bila je neupotrebljiva i žuljila me. Na koži se išlo mehko i lahko. Meso koje je ostalo stavio sam u svoj podrum.

Iduće nedelje moja hrana postala je raznolika.

Otkrio sam na pazangu voće koje je bilo ukusno i podsjećalo me na pečene jabuke, koje sam kod kuće tako volio, a nekoliko dana docnije našao sam i kokosove orahe. Rastli su na visokom drvetu koje nije imalo grana, nego samo krunu od velikog, uzanog lišća. Gore su bili i ti orasi, svaki velik kao dječija glava. Uzeo sam kamen i bacio ga. Morao sam nekoliko puta da gađam dok sam pogodio i smlatio jedan orah. Muku sam imao dok sam otvorio vlaknastu ljusku. Poslužio sam se opet svojim kamenim nožem. Ali bila je još jedna ljuska, tvrda kao kornjačina kora. Posao mi nagradi jezgra, koja je imala ukus nalik na lješnik, a usred jezgra sladak i vrlo prijatan sok.

Ib je bilo već lijepo otkriće. Ali što se tiče moje hrane, primijetio sam i to da su kornjačina jaja ukusnija ako stoje nekoliko časova na suncu.

Jednoga dana riješih da pokušam to isto i sa mesom. Zavio sam jedno parče mesa u list pizanga, pa u podne stavio u vruć pijesak. Kad sam poslije pokušao, bilo je mehko i imalo ukus gotovo kao pečeno.

Najviše sam se brinuo što se približuje zima. Kako da se u svojim tankim pocijepanim haljinama čuvam od hladnoće? Nisam imao ni vatre da se ogrijem. I čime ću se hraniti u zimi ako sve pokrije snijeg?

Često nisam dugo mogao da zaspim, jer su me mučile ove teške brige.

Kada sam jednog jutra htio da ustanem, pljuštalo je kao da se nebo otvorilo. Poče odmah zatim da sijeva i grmi.

- Prva nepogoda na ostrvu! - rekao sam u sebi.

Strašno je bilo i slušati tu gmljavinu. Odjednom udari grom tako blizu da zemlja zadrhta. Uplašen izletjeh iz svoje pećine i vidjeh kako ono žbunje koje sam pred pećinom poobarao gori jakim plamenom. Kada sam malo došao k sebi od straha, obradovah se iznenada:

- Pa ja sad imam vatre!

Dograbio sam jednu granu koja je gorjela, pa stavio drva odozgo. Zapraskala je lijepa vatra pred mojom pećinom.

Uvukao sam ruku u svoj podrum i izvadio najveće parče mesa. Htio sam da ga nataknem na ražanj, pa da pečem na vatri, Dovaljao sam zato dva kamena, jedan s lijeve, a drugi s desne strane, natakao meso na ražanj, a krajeve štapa položio na kamenje. Plamen okruži meso sa svih strana i zaprijeti da zapali štap. Plamen je bio isuviše visok. Brzo izvukoh nekoliko grana iz vatre i podesih visinu plamena tako da je samo jara pržila meso. Sjedoh onda sa strane, pa počeh okretati štap da meso bude podjednako pečeno i gore i dolje. Diže se prijatan miris pečenja. Jedva sam čekao da bude gotovo. Ovo je odista bilo mnogo ukusnije nego ono što sam tukao štapom.

Dok sam sjedio u svojoj pećini i jeo pečenje, primijetih da na ulazu stoji neka koza. Skočih odmah da je uhvatim. Ona htjede da pobjegne, ali je hramala, pa je zato išla vrlo lagano. Brzo sam je stigao.

Gledala me tako tužnim pogledom da nisam imao srca ništa našao da joj učinim. Uhvatio sam je, bacio na leđa i odnio kući. Tu sam je pažljivo pregledao i vidio da na lijevoj prednjoj nozi ima ranu. Nju je, nema sumnje, uplašila ova nepogoda, pa je pred vihorom i gromovima bježala kroz šumu i povrijedila se o neko drvo ili trn. Oprao sam joj pažljivo ranu, položio je na travu i dao joj da pije vode iz ljuske kokosovog orahe. Koza me posmatrala zahvalno i tiho je vrećala.

Osjetih tada toliku radost kao da sam našao nekog dobrog prijatelja. Smijacete se možda kad vam kažem ali ja sam zagrlio kozu i poljubio je.

Stekao sam tako dvije nove brige. Morao sam da se brinem za kozu i da stalno pazim da mi se vatra pred pećinom ne ugasi.

Još to veće stavio sam na vatru toliko drvo da je moralo potrajati do jutra. Legao sam onda kraj svoje koze i zaspao.

Izjutra sam opet kozi vodom isprao ranu i dao joj svježe trave i lišća. Pošto nisam imao više ni vode ni mesa, morao sam da krenem u lov. Stavio sam još dosta drva na vatru pa pošao od kuće.

Kraj mora našoh žive kornjače i so! Ležala je ta so u jednoj jami blizu obale. Razmišljao sam malo otkuda tu so i došao do zaključka da je u toj jami svakako bilo morske vode, pa je voda isparila, a so ostala.

Po povratku kući iznenadila me kiša. Sklonio sam se pod jedno drvo. I dok sam tu bezbrižno stajao, a kiša pljuštala oko mene, pade mi odjednom na pamet moja vatra. Obuze me užasan strah i istoga časa pojurih kući što sam mogao brže.

Ali teško meni! Vatra se ugasila. Pred pećinom su ležali samo ugarci i dimili se. Bacio sam se na zemlju i prstima stao čeprkati po pepelu, ali ne našoh više ni jedne jedine iskre.

Tako sam izgubio svoju dragocjenu vatru. Čupao sam kosu i jadikovao očajan:

- Zašto mi ništa u životu ne uspijeva? Nemam haljina, nemam postelje, nemam ničeg valjanog za jelo, pa ni vatre nemam! Živim gore od svakog divljaka.

Ležeći na zemlji, kidao sam travu i grčevito je stezao. Dograbio sam onda kamenje, pa ga bijesno bacao čas na pećinu čas na more, a čas gore, u vazduh.

Kada sam se izbjesnio, klonuo sam opet. Bilo me čisto sramota zbog onog nastupa gnjeva. Rukama sam pokrio lice i rekao:

- Znam zašto mi ništa ne uspijeva. Kod kuće sjedi otac i čeka me. Kod kuće sjedi majka i oplakuje svoje jedino dijete. Kod kuće leže moje haljine, tamo stoji moja postelja, tamo ima i hljeba i mesa, tamo gori vatra na ognjištu. Zašto sam pobjegao od kuće? Sve ono što se događa, zaslužio sam. Nije me nikakva nepravda snašla.

I dok sam sjedio tako i mislio o svojoj majci, čuo sam kako koza iz pećine tiho vreći.

Radosno sam skočio i uzviknuo:

- Nisam sam. Imam prijatelja! - Bauljajući, uvukao sam se u pećinu i pomilovao kozu. Ona me zahvalno liznu po ruci.

LIJEVE PRIČE
Priča o nastanku knjige

Molim te, izmlati me, reče Fari te večeri. Izmlati me da se smirim.
U pravu si! Gledam to tvoje divljanje i samo čekam da se dovoljno naljutim.

Izmlati me da lakše zaspim.

Rado bih ja tebe izdevetao, ali može ti se to dopasti, reče tata. Ti ćeš biti sve jači, a moja ruka sve slabija. Kako ćemo se, onda, zaustaviti?

Šta znači izdevetati?

Ne znam, reče tata.

Svaka riječ ima svoj dobitak, reče Fari.

To znači: devet puta po tvojoj guzi tap-tap! reče Adi.

Vi znate kako ja nezgodno brojim, reče tata. A mame nema da se podboči na vratima i kaže "To, ruka ti se pozlatila!"

Lagiš, tatura, mama ne bi nikada tako postupila, reče Adi.

Da je ona ovdje mjesto mene, vidjeli biste to njeno postupanje praktično.
Mama uđe u sobu: Ovdje sam ja!

Mislili smo da si već zdimila. Što si se tako dotjerala? upita tata.

Večeras igram Ofeliju, reče mama.

Oho! kliknu tata.

Oho! kliknuše sinovi.

Da li mi je frizura u redu?

Odlična je! reče tata. Ustade, nakloni se prema mami i poče glumatati: Ja se nadam da će sve biti dobro. Moramo biti strpljivi... Hodite, moje kočije! Dobru noć, gospođe. Dobru noć, mile gospe. Dobru noć, dobru noć!

Sinovima drago. Mama se smjehulji.

Hisi mi rekao da li je frizura u redu?

Super! Hajde, sinovi, pjesmu majci na rastanku noćnom.

Žurim, reče majka Ofelija.

Kratka je! Adi, gitaru u ruke. Pjesma!

MAJCI: LIJEVA PJESMA

Da si Eva bila bi sardina,

Da si "riba" rodila bi sina;

Da si pile tresla bi te struja,

Da si crtić ti bi bila guja;

Da si šešir ne bi bilo mjesta,

Da si ljepša bilo bi nas dvjesta;

Da si l'jeva to bi bila pljačka,

Da si desna ne bi bila "mačka";

Da nas voliš ne bi pošla za te,

Da umremo bi nas ostavila...

Kad smo tihi zašto padaš s uma,

Kad nas maziš čemu masna gluma?
Kad te nema zašto vr'jeme šušti,
Kad si marka što nas tata ljušti?
Kad smo sami što namještaj hoda,
Kad dođete zašto pljušti voda?
Ko te šiša što si tako ravna,
Da se peglaš već bi bila slavna.

Super! Dobaci mama s vrata i posla poljubac.

Vidjelo se da joj pjesma nije legla koliko su sinovi očekivali. I koliko je tata očekivao.

Stani da ponovimo!

Mama je već trčala niz stepenice.

Nema veze, ponovit ćemo mi bez nje, reče tata tužno.

Lijepo smo pjevali, reče Fari.

No, dragi moji, dosta šale i dosta zbilje. Donio sam vam novu kasetu *Đavo i njegov šegrt*. Zike je u formi, ja sam naumio da se malo povučem u svoju sobicu... Do viđenja, lijepo sanjajte. Taj Đavo i šegrt će vam se dopasti pa ga slobodno obrnite nekoliko puta. Zike uživa kad ga obrćete. Topi se u kaseti. Čuli ste ovo njegovo uživanje Uh, što me obrnu! Ustvari, Zike bi umro od tuge da ga djeca ne obrću prije spavanja.

Tata ode u svoju sobu. Bio je zadovoljan. Čuo je kako se Zike trudi. To je trajalo neko vrijeme.

Ali, ubrzo se pokazalo da Đavo i šegrt i Zike nisu bili dovoljni. Tata je morao doći, sjesti na pod, sklopiti ruke preko koljena i pričati.

PRIČA O NASTANKU ZEMLJE

Znate li, djeco, kako je nastala naša Zemlja. Ne znate, dabome. Ne znam ni ja. Ne zna niko, počevši od one 5-milijardite bebe, nedavno rođene u Zagrebu, do predsjednika Ujedinjenih naroda!... Obratite pažnju: kad izgovaram riječ Zemlja, izgovaram je početnim velikim slovom. Jer, Zemlja je jedna u svemiru. A znate li šta je još ZEMLJA? Zemlja još može biti: zemlja oranica, pa svaka država je nečija zemlja, pa se kaže hodam zemljom, a plovim morem. I ona prašina na parketu je zemlja, a zemlja je i blato na vašim čizmicama u hodniku. Takve su riječi: mogu da se umnožavaju, a mogu da se skrivaju i da nas zbunjuju svojim raznim značenjima. Riječi se znaju pritajiti u ukrštenicama i križaljicama, znaju biti tajanstvene u kvizovima, znaju biti nacrtane u paroloma, znaju biti unižene u psovkama, znaju biti milozvučne u tepanjima majčinim. Riječi mogu biti svih boja i veličina, i svih oblika: ima ih okruglih, ima čoškastih, debelih, mršavih, neobrijanih, nestašnih, masnih, nezrelih, slijepih, polumrtvih, gluhonijemih, pametnih, svakakvih... Ima ih toliko da ih niko ne zna sve napamet, a kome nedostaje koja riječ samo otvori veliki rječnik i one sipaju iz rječnika kao indijanske strijele ili kao leptirići šareni. Ko ima više riječi na jeziku bogatiji je.

Pričam vam, dakle, vragolanci moji, o Zemlji-planeti, vascijeloj Zemlji na koju stane sve što pripada ljudima biljke, životinje, stijene, i svi ljudi zajedno bijelci, crnci, žutci.

I crvenokošci!

I crvenokošci. Jeste li zadovoljni ovim početkom? Ja malo namjerno razvlačim i želim da budem dosadan jer mi je glavno da što prije zaspite, dakle hoću da vam dosadno pričam.

Hajde!

Zamislite, pita nas nastavnik "Ko od vas zna kako je nastala naša Zemlja?" Bio sam tada peti razred, kao Adi. Tako. Sjedio sam u zadnjoj klupi, lijevo, pored prozora, a taj prozor je gledao na groblje i vitke čemprese. Moje oči su više letjele kroz prozor nego na tablu. Bio sam grozan đak. Nastavnik ponovi pitanje, moja raja u razredu vrpolji se niko ne zna kako je nastala naša Zemlja. Ja sam već tada čitao sve što nije bilo u lektiri, čitao sam tih dana zanimljivu knjigu *Od Sunca do čovjeka* i javim se:

Ja znam.

Hajde, reče nastavnik obradovan i podiže desnu obrvu. Iščekivao je moj odgovor, sretan. Zna kakav sam đak i hoće da se obraduje mome znanju.

Ja znam...

Hajde, rode!

Ovaj, kažem ja.

Ne znam šta znači to "Ovaj", kaže nastavnik i podiže obrvu do plafona.

Ja progutam pljuvačku i krenem:

Otkinuo se komad Sunca i pao na Zemlju, i tako je nastala naša Zemlja, rekoh važno.

Oni bistrournni đaci prasnuše u smijeh zbog moje provale, nastavnik spusti obrve, jednu pa drugu, svi se nasmijaše... Kad sam pogledao u treću klupu ispred mene i vidio kako se i Ema smije, zabolje me uho.

Što uho?

Moj otac, kad mu je bilo teško, govorio je "Boli me uho!"

Je li tvoj otac imao tako velike uši kao ti? upita Fari.

Lijevo uho mu je bilo ovaliko!

Lagiš, reče Adi.

Dobro, idemo dalje. Kako je nastala naša Zemlja? Lijepo ću vam to objasniti. Ja ću pričati, a vi zamišljajte. Dogovoreno?

Dogovoreno, rekoše sinovi.

Ima u nas pisac koji se zove Branislav Nušić. Priča bolje od mene i sve same smiješne stvari. Da vam je on otac!...

Je li on živi pisac?

Nije.

Eh!

Njega jednom zapita učitelj "Jesi li ti, Nušiću, ikada vidio more?" "Nisam", veli Nušić. "Vrlo dobro", veli učitelj. "Zamisli, dakle, more i zamisli lađu koja se još ne vidi. I zamisli dim koji se vije iznad lađe." Tako ćete sada vas dvojica zamišljati ono o čemu ja pričam. Bez obzira da li ste to vidjeli ili niste. Sve se može zamisliti, čak i ono što ne postoji. Divovi ne postoje, a vi ih zamišljate, vještice

ne postoje, a vi ih crtate. Snješko Bijelić ne postoji, a vi ga pravite od snijega, i postoji sve dok se ne istopi. Tako i priča postoji sve dok se ne zaboravi.

Hajde, ne peglaj! reče jedan od sinova.

Prvo i prvo, ja namjerno peglam da vi što prije zaspate, a vi razrogačili oči ko cipoli.

Šta su cipoli?

Cipoli su ribe, ovolike!

Nemoj me udarati! reče Fari.

Zemlja nije uvijek bila okrugla, nije bila ovako tvrda, nije bila ovako lijepa. Drveće još nije rađalo slatke plodove, ribe još nisu znale plivati, ptice nisu znale letjeti, ljudi nisu znali hodati na dvije noge... Sve što danas hoda, trči, pliva, leti, roni, skakuće sve je gmizalo na trbuhu, kao što smo i sami gmizali kao bebe. Noge još nisu bile izrasle, krila još nije bilo, oči su bile sitne, ko tačkice, a koža tvrda, tvrda.

Kako su ljudi hodali kad nisu hodali?

Sve što vidite u životu jedne bebe, a beba je također čovjek, budući čovjek, sve se to događalo ljudskom rodu. Davno, davno. Pogledajte bebu kako puže, zatim hoda na četiri noge, kao tele, ili kao cuko, jer i dvije ruke su tada kao noge, tako su i ljudi hodali kao danas majmuni. Tek mnogo, mnogo kasnije, koliko mnogo teško je reći, kad je tome čovjeku-majmunu, tome majmunolikom čovjeku, nestalo hrane na zemlji, počeo se uspravljati da dohvati plodove s drveća. Tako je prednjim nogama počeo brati banane. Koji od njih nije bio dovoljno visok da dohvati banane izumro bi, a oni viši i spretniji ostali su živi; a tako su se ponašala i njihova djeca.

I unučad njihove unučadi, reče Adi.

Jeste. To se sve skupa zove odabiranje vrste. Učit ćete to. Učit ćete i ime čovjeka koji je to prvi skužio. Zove se Darwin. Bio je Englez. Imao je ovoliku braću!

Dobro to, ali kako je nastao prvi čovjek? upita Adi.

Neka Fari kaže, ako zna.

Šta?

Od čega su nastali ljudi?

Bila je kap žutog Sunca i onda je kap rasla... Onda su izrasli Marsovci, reče Fari.

Kakvi su Marsovci! Prije nego si se rodio bio si zrak i mi smo te udisali, reče Adi.

Šuti ti, Cviko!

Fari, ovo je ozbiljan razgovor.

Pa ja sam ozbiljan.

Dobro, od čega su nastali ljudi?

Ljudi su nastali od Indijanaca.

Dobro, Fari, to nije loše smišljeno, samo si zaboravio da je i Indijanac čovjek.

Pa neka je čovjek, reče Fari odvažno.

Ovako ćemo, reče tata. Kad je Adi bio mali kao sada Fari...

Nisam ja mali!

Dobro, ispravi se tata.

Kad je Adi bio toliko velik kao danas Fari, ja mu pričam da je Zemlja okrugla, ali on meni ne vjeruje. Kaže mi: "Zemlja nije okrugla. Zemlja je jedna livada po kojoj ja trčim, inače bih se okliznuo i propao dolje, daleko." Tako su ljudi u stara vremena vjerovali da je Zemlja ravna kao ploča. Čak i danas, kad bismo sreli mrava kako hoda okruglom crkvenom ili džamijskom kupolom, mrav bi rekao da je taj krov ravan kao crtači sto. A taj kupolasti krov je okrugao kao Zemlja, a mrav je sitan i ne može sa svoje visine vidjeti šta mi vidimo, a mi ne možemo vidjeti šta se vidi iz satelita.

Tata uze globus sa stola.

Adi, primakni se. Šta vidiš?

Vidim globus.

Ne vidiš cijeli globus već njegov manji dio. Naša Zemlja je ogromna, a čovjek je malen kao mali mrav... Sada se izmakni. Šta vidiš?

Vidim globus.

Vidiš cijeli globus. Kad se udaljiš vidiš cijeli globus. Iz satelita se lijepo vidi da je Zemlja okrugla kao ovaj globus. Vide se i okeani. Vidi se Afrika, na primjer. Vidi se Grenland, kao šnicla u tanjiru. Je li tako?

E, sada, ko je, kako se zove Čovjek koji je prvi vidio svojim očima da je Zemlja okrugla?

Gagarin, reče Adi.

Gagarin, reče tata. Kozmonaut Gagarin. Sjećaš li se, Adi, kako si ti zvao Gagarina kad sam ti onda pričao o njemu?

Ne sjećam se.

Zvao si ga otiskivač u svemir.

Zaboravio sam.

Gagarina je raketa zaista otisnula u svemir i riječ otiskivač mogla bi se prihvatiti dok ne izmislimo bolju. Pokazat ću vam Gagarinovu fotografiju u avijatičarskoj uniformi. Bio je mlad, lijep i hrabar. Imao je lijepe, zdrave zube koje je redovno prao. Išao je rano na spavanje, a to bih i vama preporučio, iz sveg srca svoga!...

E, sada gledajte! Stari ljudi su znali lijepo izmišljati: cijelu Zemlju drži na leđima Vo, Vo stoji na Ribi, Riba na Vodi, a Voda na Vjetru... Kada Vo mrdne uhom, bude zemljotres! Neki drugi ljudi, također u stara vremena, zamišljali su i govorili da Zemlja ne počiva na Volu već na velikoj Kornjači. Kornjača se mrdne. Zemlja se makne!... A bilo je i takvih ljudi u stara vremena koji su govorili da Zemlju drži div zvani Atlant. Otuda ime Atlantski okean... U jednoj zemlji koja se zove Španija vidio sam tog diva Atlanta napravljenog od betona. Držao je kuglu zemaljsku na ramenima. Ovakvi mišići...

Kraja tome nema šta su sve ljudi mislili o nastanku Zemlje. U svako vrijeme su mislili nešto drukčije. Evo šta ja mislim da se zastvamo dogodilo:

Pogledajte nebo u vedrim ljetnim večerima. Svaki čas neka se zvijezda ugasi, a svaki čas nastaje neka nova. Svemir je toliko prostran da vam ovdje, u sobi, ne mogu o tome pričati. Ni sama priča o svemiru i nastanku planeta ne bi mogla stati u ovu sobu. Ono što sam ja onda rekao svom nastavniku kako je nastala naša Zemlja, nisam mnogo provalio. Naša Zemlja je nastala od Sunca. I sve Sunčeve planete su nam rod rođeni: Mars, Venera, Jupiter... Kako se to dogodilo, niko tačno ne zna. Meni se sviđa jedna priča o tome koja kaže:

Sunce je usijana žitka masa, slična užarenom gvožđu u topionici. Pored takvog Sunca projurila je neka, nama nepoznata zvijezda, veća od Sunca. Mnogo veća od Sunca. U tom strahovitom trenutku ta zvijezda je, po sili privlačenja, povukla za sobom kroz svemir dio Sunčeve usijano-tečne mase. Manji površinski dio, kao kad jezikom brzo hapneš površinu sladoledne kugle! Da je ta zvijezda letjela malo sporije, ta masa bi se zalijeplila na njenu površinu kao vrela palačinka. Pošto je projurila prebrzo, prebrzo i za planetsku veličinu, ta otrgnuta masa je ostala ni-tamo-ni-amo: otkinula se od Sunca a nije stigla do zvijezde... Ako stojite na ulici kad pored vas projuri kakav autobus, a dobro bi bilo da ne stojite tako blizu, osjetit ćete kako vas snažno povuče zrak za autobusom. Što je autobus brži, taj cug je jači! Može vas, čak, zavrtjeti, i tresnuti o asfalt.

Zemlja, tako usisana u hladan prostor, počela se i sama brže hladiti, uslijed hlađenja počela se smanjivati, a uslijed smanjivanja počela se sve brže okretati oko sebe i oko Sunca. Sada je na ovoj putanji na kojoj smo mi zajedno s njom oko Sunca. Ne znači da će tu ostati. Sve se u prirodi mijenja. Zemlja će se smanjivati, još više udaljavati od Sunca i sasvim ohladiti. Tako će izumrijeti sve što je rođeno, sve što živi i raste, a na nekoj drugoj planeti, započet će novi život.

Kako? pitat ćete.

Lijepo. Ljudi će sjesti u rakete, ponijeti sjemena raznih biljaka, ponijeti mladunčad raznih životinja i ponijeti svoju pamet. Ta pamet na nekoj drugoj planeti može biti pametnija.

Sinovi se zamisliše.

Dobro, tata, a gdje je kraj neba?, upita Fari hrabro.

Nema kraja, reče tata važno.

A kako bi onda počeli? upita Adi.

Alija H. Dubočanin

LAĐARSKI PUT Zeleni led

Možda je Savi pod ledom toplije. Ribe, sigurno, teže dišu, i ne mogu u igri iskočiti iz vode i na trenutak svojim ribljim okom otkriti novi svijet. Već cio mjesec rijeka je okovana. Februarsko inje ne opada sa vrbovih grana. Bijeli se brdoviti kraj, na studenom suncu sjaje se ritovi, samo se sredinom rijeke proteže modrikasta traka najtanjeg leda. Ljeti tom prozirnom trakom plove brodovi jer je tada rijeka najdublja.

Nedjelja je. Mirna i besposlena. Neko je viknuo:

- Da odigramo jednu!
- Gdje?
- Na ledu.
- U šta igramo?

- U sanduk piva. Gornja protiv Donje mahale.

I već je tu bila lopta. Nova. Od kože. Momci su skupili novac. Kupili su sanduk piva. Ožujskog. Odnijeli ga na obalu uz ledeno igralište. S pištaljkom u malorjekim ustima na njega je sjeo Čamil. Ribar. Sada naš sudija. Njegovim odlukama niko ne smije protivriječiti. Uz igralište pocupkuju djeca. I svi koji u ovo studeno prijepodne nemaju toplijeg posla. Ali, od naše zagrijanosti, može i led početi pucati.

Navijači se grupišu. Grudvama će kažnjavati slabe poteze. U ekipi Gornje mahale, jer nema boljih, igramo Dženis i ja. Šerif, vođa Gornjaka, komanduje:

- Hune, na lijevo krilo! Ti si najlakši...

Biti na lijevom krilu znači biti najbliži onoj modrikastoj liniji i najtanjem ledu. Pristajem, jer će me, inače, izbaciti iz igre.

- Ko loptu napuca tamo, sam ide po nju! - Šerif pokazuje maticu rijeke.

Počinjemo.

Da ne bi cvokotali od studeni, navijači skaču i galame. Pod našim gumenim čizmama led biva sve zeleniji. Lopta klizi. Bježi. Mi padamo. Ustajemo. Pri najmanjem sudaru letimo na led. Leđima sam okrenut matici rijeke. Sve više se povlačimo nazad. Dženis to primjećuje i daje mi znak da više idem u sredinu. Šerif vrišti. Nemamo krila. Niko ne drži lijevu stranu. Izglednu priliku za gol izgubismo zbog moje kolebljivosti. Razmahnuh se. Ne smiju primijetiti da se plašim. Moramo pobijediti. Ako izgubimo, s nama će čak i babe iz Donje mahale tjerati šalu. Ko će čekati drugu priliku. I to još ovakvu. Na ledu. Otopliće. I, zbogom naše igralište. Istopiće se. I naše stope postaće voda. A ako izgubimo mojom krivicom, nikada me više neće uzeti u tim. Moramo se sada dokazati. I ja, i Dženis. Nabacih mu jednu loptu. Nisku. Dženis leti. Podbacuje svoju kudravu glavu. Ništa. Promašaj. Ipak, zahvaljuje mi. Navijači mu vikom nagrađuju trud. Evo Šerifa. Prelazi jednog, drugog, neprimjetno udara visokog Resu i on pada... Pratim igru. Trčim koliko god mogu. Šerif nabacuje na lijevo krilo. Lopta je moja. Hvatam je lijevom nogom. O, majko mila! Obrukah se. Svi zvižduci, kao snop ledene svjetlosti, sastaju se u mom strahu. Lopta odletje do same modrikaste trake. Sad ću morati po nju. Kako ću? Tražim pogledom Dženisa. Ali, ovo je moj problem, moja borba. On mi sada ne može pomoći. Tresem li se? Strah je, ili studen!

Okrenuh se lopti. Daleko je. Ispod nje valja se ledena Sava.

- Ne dajte mu da ide! - čujem glas starog Čamila.

- Čekaj, Hune! - viče Dženis. - Donijeću konopac, pa ćemo te vezati oko trbuha.

Dženis otrča kući po konopac. Samo da što prije stigne. Gledaju me. Osuđivački. Kao da sam, nezasluženo, dobio pomoć. Gledam njihova lica. Podrugljiva su. Vidim loptu. Daleko je. Daleko... Zakoračih prema lopti. Polako. Nesigurno. I, jedna ruka, ščepa me za vrat, povuče nazad, a pijan glas zahropta:

- Ti, Hune... Hoćeš da se junačiš. Niko od njih to ne bi smio. Gledaj ih... Dobro ih pogledaj!... Ko smije, nek krene za mnom... A ti, kući i knjigu u šake! I tu se pokaži...

Bio je to stari Bardan. Otkud se on stvorio? Pijan. S flašom u jako čvornovatoj ruci. Oči su mu bile ledenije od leda. U bujnoj kosi, sijedoj i raščupanoj,

zapetljale su se slamke i jedno kokošije pero. Uz njega je stajao, takođe star i raščupan, pas neobičnog imena. Riba. Uz tog Ribu vezane su mnoge neobične priče. A Bradan je sam bio jedna živa nedopričana bajka. Nedostajala je samo njegova debela Žiža. Ali, i ona je tu. Eno je na obali. U buketu govornjivih žena.

Bardan krenu prema lopti.

Mlatao je rukama. Sunce se katkad lomilo na njegovoj boci. Pijanim korakom po ledu odmicao se od mene i ostalih igrača. Za njim je, sasvim mirno, koračao Riba. On je, kao i njegov Bardan, cio život proveo na vodi. I sad su bili veoma blizu vode. Tu, ispod njih, Sava je mnogo duboka. Sa obale povremeno bi dolijetao Zizin raspukli glas. Osim tog glasa, za Bardanom i Ribom niko ne krenu. Ni ja.

- Evo konopca! - ču se Dženis.

Trčao je prema našem igralištu, i kad vidje izmijenjenu sliku na ledu, na časak zastade, onda se sjuri niz obalu. Brzo se nađe pored mene. U očima sam mu vidio tihu radost što ja sada nisam tamo gdje je Bardan i njegov pas. A Bardan je već bio blizu lopte. Saginje se. Pruža ruku da je dohvati. Lopta bježi. Bardan tetura za njom. Jednom rukom ne može je podignuti, a druga mu je zaposlena bocom. Uspjeće. Pas je uz njega. Neće. Pas je uznemiren. Lopta leti prema nama, ali ona više nikog ne zanima. I Bardan svu težinu prenosi na jednu nogu, i led puca. Svi dobro znamo taj zvuk cijepanja. Bardan pada. Boca mu ostade u ruci. Raširenih ruku i nogu leži na ivici raspukline.

- Bardane, drži konopac! - povikne Dženis i baci mu vješto ribarski konopac sa željeznom trokukom na kraju. Zazveča metal na ledu, ali ne dođe do Bardana. Konopac je kratak. Dženis i ja krenusmo malo naprijed. Ali, konopac se više nije mogao baciti.

Riba je zaklonio Bardana. U poderani rukav Bardanovog kaputa Riba je zario svoje zube, i krećući se natraške vukao je Bardana od ledene ivice. Svi smo ušutali i gledali šta radi pas. Nisu se čule ni žene na obali. Bardan je jednu ruku pružao psu, a iz druge nije puštao flašu. Nikad ovo nismo vidjeli. Riba se okliznu, ali brzo raširi sve četiri noge i ponovo povuče Bardana. Pas je znao šta radi, a Bardan se nije trudio da ustane jer bi se led opet provalio. Riba vuče. A mi, kao da i mi svojim zubima držimo za Bardanov rukav i vučemo ga prema sebi. Vilice nam se stežu. Čuje se škrgutanje. Ako se mišlju može vući i pomoći, onda smo svi grizli taj prljavi i poderani rukav. Tek kad se na sigurnom Bardan uspravi, raskreči noge i sve nas opsova, iz svih grla proli se urlanje. Pas ne reče ništa.

Utakmica više nije imala smisla.

Skriveni iza velike klade na obali, Dženis i ja čekamo da se ljudi razidu. Otišla je i Žiža, lomeći svoje otekle debele prste. Odukli su se igrači i njihovi navijači. Svi ohlađeni. Na leđima su nosili Bardanov plavi pogled. Niko se ne sjeti da se posvađa oko dijeljenja sanduka piva na kom je sjedio ribar Čamil. Pored Čamila sjede i Bardan, a kraj njegovih nogu nađe se Riba. Starci se kucnuše. Ubrzo, počеше letjeti čepovi pivskih boca.

Pred njima se našosmo Dženis i ja. Htio sam nešto reći Bardanu. Ne znam šta. Ni kako bi se to trebalo reći. Stajalo mi je u grlu. Naviralo iz srca. Moram to učiniti. Ali, kako?!

Bardan me gleda u oči, koje me bole, pa će reći:
- Čovječe, potegni! - i pruži mi onu svoju bocu koja je s njim bila na sredini Save. Potegli smo.

I ja
I Dženis.

Onda smo skakali trudeći se da iz stomaka izbacimo nešto kao vrelo ugljevlje. Gledajući nas kako poskakujemo, Bardan se grohotom smijao, i kroz smijeh govorio:

- E, još vas neću ženiti!

San obučara Ramiza

Na klupi pod lipom opet je živnulo. Bardan je bučan. Sa svojim susjedom, obučarom Ramizom, odigrao je partiju domina. I pobijedio. Dva starca, ribar i obučar, gledaju se kao pobjednik i poraženi. Iz kafane "Štuka" dječak im donese kafe. Po kazni plaća Ramiz. Razmakoše se da naprave mjesto starom bakarnom pladnju.

- Kako tvoja radnja? - upita Bardan.
- Dobro, radi se...
- A cipele? Pet pari cipela?
- Pa...
- Nisi prijavio krađu?
- Nisam.
- Oštećen si.
- Može biti.
- Čudan si. Zar nećeš kazati ni starom Bardanu? Ima tu nešto.
- Ima - potvrdi Ramiz.

Bardan čeka da Ramiz progovori, a Ramiz čeka da mu se domine slože. Progovori li, opet će biti naveden na gubitak. Bardan zna da njegov susjed govori kao da ekserčić zakiva u tvrd đon. Tu ni riječi ne smiju propuštati vodu, i ne smiju se raspasti pri prvom prelaženju kroz posavsko blato.

Ramizu se čini da će izgubiti i ovu partiju, ali ne može uzmaknuti.

- Možda i nisam pokraden.
- Pa gdje su cipele?
- Otišle niz cestu sa drugim cipelama.
- Ne razumijem.
- Ili ja.

Ramiz malo pošutje, pa se otvori:

- Bila je noć. Mjesečina. Da igle bereš. Sjedim kraj prozora. Sam. Gluho doba. Ne čuje se ni pas, ni čovjek. Nebo došlo duboko. Miriše tišina. Raskrilim prozor, onaj iznad radnje. Sobu ispuni svježina. Ne spava mi se. Nesanica. A možda i sanjam.

Onda sam ih čuo. Dolazile su od čaršije, preko mostića. U njima su morali biti vojnici, cijela kolona vojnika. Huk ravnomjernih koraka se približavao. Škri-

pao je šljunak. Zatutnjale su ispod mojih prozora. Bez vojnika. Prazne. U koloni po jedan. Desna. Lijeva. Prolaze prazne vojničke cokule kraj moje obučarske radnje. Otišle su dolje, niz Savu. Na pravilnim razmacima, izvan stroja, išle su oficirske čizme, visoke, oštrog pokreta. Sve prazno. Zanimam, iza pritvorenog prozora, ja gledam. Pune mjesečine jedne su hramale, zaostajale, kidale stroj. Primakoše im se one lake, komandirske, nešto im rekoše, pa i one uhvatiše korak. Na kraju kolone bilo je i rasparenih. Išla je lijeva bez desne, desna bez lijeve, napornim zamasima, kao da se vojnici, koje ja ne vidim, naslanjaju na štake. Iza njih su, zatvarajući kolonu, prošle još jedne visoke čizme, nisu im dale da se odmore.

I, opet se sve utiša, osim u meni.

Dolje, u prizemlju, u mojoj radnji, čujem korake. Uznemirile se. Sišle sa policca. Hoće napolje. Pogledam prema tvojoj kući, komšija si mi, tvoj se prozor ne otvara. Nad cijelim krajem tišina. Ili pas da zalaje, ni pijetao da kukurikne. A gore se smiju zvijezde. Ne znam jesam li budan, ili sanjam.

Polako, da ne povrijedim tišinu, opet raskrilim prozor. Mir na krovovima. I Sava šuti. Samo se ja sa sobom razgovaram, i dozivam se šapatom. Da se ne izgubim.

Opet čuh, i vidjeh.

Od Pjevalovca prema čaršiji idu dva para gumenih opanaka. Idu, pa zastanu, a onaj desni par, kad korača, zanosi se i naginje. Smio bih se zakleti da sam ih poznao. Onaj što se u hodu zanosi, i ti znaš ko je, a ovaj od mene, bliže mome prozoru, sigurno je njegov drug Martin. Odoše prema čaršiji, a mene ostaviše da se čudim, i sam računam šta se to događa.

Ne potraja dugo, na glavnu cestu, sa Save, pomoli se grupa ribarskih čizama. Do kukova visoke, mokre. Jedne skrenuše u tvoju avliju. To si bio ti. Pomislih, šta će biti ako ja više ne mognem vidjeti ljude, nego samo njihovu obuću. A i to može biti. Priznaj da može. Napregnem se, gledam, ne varam se, u tvoju avliju ulaze prazne čizme, a tebe u njima nema. Htjedoh doći do tvojih vrata, probuditi tebe i Žižu, vidjeti šta je s tobom, ali se ne pomakoh. Noge me ne drže.

Samo da svane, mislim. Biće opet ljudi u obući, samo da svane.

Od čaršije se opet nešto pomoli. Idu u grupi, ne žure, jedne dobre muške cipele, od prave kože, one teško koračaju kao da čovjek nosi kofer. Uz njega su ženske cipele, oštih peta i lakšeg koraka. Između njih, između dvojih dječijih cipela, staračkim korakom idu meke platnene cipele. U njima je morala biti neka starija žena. Cijela porodica. Pokušavam razabrati ko se to kući vraća, jer mi se činilo tako, da se vraćaju. Ti to, može biti, nisi primijetio, drukčije ide obuća koja se vraća, a na svoj način ona koja odlazi. Ispred njih iz jedne avlije iziđoše stare nanule, stadoše časak s njima, pa presjekoše cestu, odoše u drugo dvorište.

Nešto kasnije, pod mojim prozorom, zaustaviše se ženske sandale, i nove cipele kakve danas nose mladići. Stoje, pa se pokrenu, nagnu se, ženske sandale oslone se na prste, pa im se težina opet spusti na pete. Jedne uz druge, kao da su ljudi u njima, zagrljeni, odoše prema Savi.

Buka u mojoj radnji opet se pojača. Sišao bih da ih smirim, ali ne mogu.

Vidim, nikog nema, a vrata se otvaraju, izlaze napolje cipele koje sam pravljao, i odlaze prema kućama svojih vlasnika. I kako da ih pitam jesu li im se cipele vratile. Šta će ljudi misliti o meni. Sutradan, baš one cipele koje sam vidio da odlaze, nisam našao u radnji.

Obradovah se kad u obući ugledah ljude. Ne mogu se te ljepote nagledati. Bardan šuti. Gleda u svoje poderane cipele.

- Da odigramo još jednu? - upita Ramiza.

Na izlizanoj dasci klupe pod lipom domine opet počеше tražiti svoj par.

Dragi učenici, nastavnici i roditelji,

Nadamo se da ste se okoristili ovim udžbenikom koji vas je vodio i upoznao sa ljepotama književnog bosanskog jezika.

Ovo je bio samo uvod i skroman doprinos autora onome što otvorena bosanska sehara čeka da vas obogati.

Ispoštujte mogućnosti i uvjete koje nudi makedonski obrazovni sistem etničkim zajednicama u zaštiti i očuvanju maternjeg jezika i kulture. I vi se potrudite, učenjem, čitanjem lektira, primjenom književnog jezika u svakodnevnoj komunikaciji sa porodicom, najbližima i na kulturnim manifestacijama pokažite kulturnu baštinu svog naroda.

Učenjem maternjeg jezika ne samo da stičete ličnu naobrazbu i pismenost, nego dajete svoj doprinos u očuvanju i negovanju maternjeg jezika i kulture.

Autori